

Reveil Liberaal Reveil Liberaal Reveil
beraal Reveil Liberaal Reveil Liberaal
veil Liberaal Reveil Liberaal Reveil
eraal Reveil Liberaal Reveil Liberaal
veil Liberaal Reveil Liberaal Reveil Li
aal Reveil Liberaal Reveil Liberaal Re
il Liberaal Reveil Liberaal Reveil Lib
raal Reveil Liberaal Reveil Liberaal R
Liberaal Reveil Liberaal Reveil Liber
Reveil Liberaal Reveil Liberaal Reveil

Themanummer Verkiezingen

Interviews met Liberalen

Evaluatie van paars

INHOUDSOPGAVE

Nog nooit is Nederland zo welvarend geweest

Interview met Hans Dijkstal

3

Ik geloof niet in een federaal Europa

Interview met Frits Bolkestein

13

Mensen meer in staat stellen om zelf keuzes te maken

Interview met Annemarie Jorritsma

19

Ga wat doen om die regels te veranderen

Interview met Hans Wiegel

25

Jonge mensen willen kansen

Interview met Hubert Coonen

31

De burgers willen het en daar ben ik voor

Interview met Ivo Opstelten

37

De mobiliteitsdiscussie is volledig vastgelopen

Interview met Guido van Woerkom

43

De periferie is ons eerste belang

Interview met Wim van Eekelen

49

LIBERAAL REVEIL IS EEN UITGAVE VAN DE
PROF.MR. B.M. TELDERSSTICHTING

KERNREDACTIE

prof.dr. U. Rosenthal (voorzitter)

E.R.M. Balemans

mw. prof.dr. H.M. Dupuis

prof.dr. L.F.W. de Klerk

drs. M.G.K. Kreuger (eindredacteur)

drs. H.H.J. Labohm

drs. P.G.C. Van Schie

mr.drs. S.E. van Tuyl van Serooskerken

ALGEMENE REDACTIE

prof.mr.dr. P.B. Cliteur

drs. D.J.D. Dees

mw. drs. M. Molenaar

T.P. Monkhorst

mr. J.R. Schaafsma

dr. M. Visser

prof. H.J.L. Vonhoff

dr. T. Zwart

BESTUUR

prof.mr. M.C.B. Burkens

mw. W.P. Hubert-Hage

mr. H.E. Koning

drs. P.J.H.M. Luijten (secretaris)

drs. M. Rutte

REDACTIEADRES

Koninginnegracht 55a

2514 AE Den Haag

telefoon: 070-3631948; fax: 070-3631951

e-mail: LiberaalReveil@teldersstichting.n

ABONNEMENTEN-ADMINISTRATIE

Koninginnegracht 55A

2514 AE Den Haag

telefoon: 070-3631948

fax: 070-3631951

ABONNEMENTEN

De abonnementsprijs (6 nrs) bedraagt € 25,00 per jaar.

Voor jongeren onder de 27 jaar is de prijs € 13,60.

Losse nummers kosten € 4,30.

Abonnementen worden automatisch verlengd, tenzij het abonnement vóór 1 december bij de abonnementenadministratie is opgezegd.

TECHNISCHE VERWERKING

mw. M. Günther

DRUK

Drukkerij Stimuka

ADVERTENTIETARIEVEN

Advertentietarieven zijn op aanvraag beschikbaar

De auteursrechten liggen bij de uitgever

ISSN 0167-0883

VOORWOORD

URI ROSENTHAL

De kernredactie van *Liberaal Reveil* besloot in het najaar van 2001 om het aprilnummer te wijden aan de verkiezingen. Paars was toen nog tamelijk populair en het leek een aardig idee om de resultaten van acht jaar paars eens kritisch onder de loep te nemen. Terwijl hard aan dit het themanummer werd gewerkt, pakten de donkere wolken zich echter steeds meer samen boven de paarse partijen. In een tijdsbestek van enkele maanden werd paars, als we de opiniepeilingen mogen geloven, door een groot deel van het electoraat gewogen en te licht bevonden. Enerzijds is de welvaart de afgelopen periode enorm gestegen, maar anderzijds groeit toch het ongenoegen over zaken die zijn blijven liggen.

Ook het vaste electoraat van de VVD blijkt op drift te zijn geraakt. Binnen de partij wordt volop discussie gevoerd over hoe de VVD zich in de campagne moet profileren. Daarom is het relevanter dan ooit dat liberalen hun optreden in de afgelopen periode evalueren op merites en missers, om daaruit lering te kunnen trekken voor de toekomst. Ook is het van groot belang dat liberalen verder kijken dan het verleden van paars en een heldere visie presenteren voor de toekomst. Als de VVD campagne wil voeren op de inhoud, dan moet die inhoud ook duidelijk voor het voetlicht kunnen worden gebracht. Dit themanummer van *Liberaal Reveil* vormt hiervoor een platform bij uitstek.

De kernredactie van *Liberaal Reveil* heeft hiervoor een aantal vooraanstaande liberalen geïnterviewd, onder meer de lijsttrekker en de vice-premier. Allen kregen algemene vragen voorgeschied. Daarnaast werd doorgevraagd op het eigen beleidsgebied. De vraaggesprekken zijn door de redactie bewerkt tot de vorm van een betoog.

In een verkiezingsperiode waarin de peilingen per week (en per onderzoeksbureau) sterk kunnen verschillen, verandert de politieke realiteit voortdurend. Het is in zo'n periode onmogelijk om de verkiezingsuitslag op 15 mei met enige zekerheid te voorspellen, maar moeilijker is het nog om interviews in een tweemaandelijks tijdschrift volledig *up to date* te houden. Het merendeel van de interviews in dit nummer zijn gehouden voor de gemeenteraadsverkiezingen van 6 maart. Andere zijn kort daarna gehouden.

Het is mogelijk dat geïnterviewden, gezien de veranderende situatie, nu een wat andere analyse zouden geven dan op het moment dat zij werden geïnterviewd door *Liberaal Reveil*. Daarom zal de datum waarop de interviews gehouden zijn steeds duidelijk worden vermeld.

Uri Rosenthal (voorzitter van de kernredactie van *Liberaal Reveil*)

NOG NOOIT IS NEDERLAND ZO WELVAREND GEWEEST

INTERVIEW MET HANS DIJKSTAL

Het was 12 februari toen wij ons naar het Tweede Kamergebouw begaven om met Hans Dijkstal te spreken over 8 jaar paars. De campagne van de VVD moest nog beginnen, maar de peilingen waren niet erg rooskleurig. De Lijst-Pim Fortuyn was aan het knagen aan het rechterbeen van de partij. Het verkiezingsprogramma van de VVD was kort daarvoor in Papendal al enigszins aangescherpt. Hoe kijkt de fractievoorzitter en lijsttrekker van de VVD zelf aan tegen de situatie?

DE BALANS VAN PAARS

'Of Paars heeft voldaan aan mijn verwachtingen? Die vraag komt heel vaak op me af, maar er zit een verkeerde suggestie in. Ik heb niets met Paars. Ik ben ooit in de jaren zestig lid geworden van de VVD en ik ben sindsdien eigenlijk alleen maar met de VVD bezig geweest. De vraag die daarbij telkens bij en na verkiezingen aan de orde is geweest, is: hoe komen de ideeën van de VVD het beste

Ik heb niets met paars.

tot hun recht? Nadat wij als VVD de diepe teleurstelling hebben gehad van het kabinet Lubbers II, waar wij slecht uitkwamen, en de teleurstelling hebben gehad van Lubbers III, waar we niet eens meer bij zaten en wat bovendien een slechte periode is geweest, leek het voor de hand te liggen om eens iets anders te proberen. En die andere coalitie is ons goed bevallen. Die coalitie heeft Nederland heel ver gebracht. Misschien niet zo ver als ik gehoopt had, want op een aantal dossiers zijn we nog niet waar we moeten zijn, maar alle doelstellingen die wij in

de jaren tachtig en begin jaren negentig hebben gesteld ten aanzien van wat er in dit land moet gebeuren, zijn - meer dan we ooit gehoopt hadden - uitgekomen.

Waar wij in de jaren tachtig over spraken was de totaal uit de hand gelopen overheidsfinanciën. Destijds hadden we een tekort dat opliep tot 10%. Daarnaast was er heel weinig discipline in het uitgeven van geld. Om de drie maanden moesten er weer nieuwe bezuinigingsrondes komen en om de drie maanden was dus iedereen - overheid en belangengroepen - bezig om zich daaraan te onttrekken. Het is een hele lange weg geweest om daar uit te komen.

Een tweede probleem was de uitermate slechte concurrentiepositie van het bedrijfsleven, onder andere samenhangend met de hoge arbeidskosten.

En in de derde plaats - dat was werkelijk het meest schrijnende - de enorme werkloosheid, en dan met name de jeugdwerkloosheid. Er wordt nu wel eens neerbuigend gedaan over onze verkiezingscampagne van 1994, die slechts drie woorden kende: 'werk, werk, werk', maar achter dat begrip werk zit natuurlijk een hele wereld verscholen.

Gelet op deze grote vraagstukken uit de jaren tachtig en begin jaren negentig, kunnen we meer dan tevreden zijn dat het zo goed is gegaan. Nog nooit is Nederland zo welvarend geweest! In dat opzicht heeft deze coalitie zeer succesvol kunnen werken. En dat dankzij de VVD!

Je probeert als samenleving steeds op een hoger niveau te komen. We hebben meer mensen die zijn opgeleid en die ook steeds beter zijn opgeleid, meer materiële welvaart... Dat is een *ongoing proces* en ik zou graag willen dat het ook een *ongoing proces* blijft. De centrale

vraag in de campagne is voor mij: "Wilt u de welvaart behouden?" Je kan natuurlijk al het geld weer uitgeven aan allerlei andere dingen, maar als we daarmee terugzakken naar een lager welvaartsniveau moet je de vraag stellen wie daarvoor de rekening betaalt. Dat zijn nooit de rijken hoor, die vinden hun weg altijd wel. Dat zijn altijd de sociale stakkers. Er is dus ook een belangrijke sociale reden waarom je het niveau dat je hebt bereikt moet proberen vast te houden.

Natuurlijk kijk je ook naar wat er niet gebeurd is. Soms had dat best anders gekund. Maar sommige problemen zijn ook de prijs van de welvaart. Wat ons werk op dit moment bijvoorbeeld zeer bemoeilijkt is de krapte op de arbeidsmarkt, zowel in de marktsector als bij de overheid. Hier heeft het doorslaan van de economie zijn weerslag op de arbeidsmarkt. Daar kun je op zichzelf wel ontevreden over zijn, en we moeten het ook oplossen, maar het is natuurlijk wel de prijs van het succes. Hetzelfde geldt een beetje voor de mobiliteit. Hoewel de VVD wel vindt dat er te weinig oog is bij andere partijen voor investeringen in met name de wegeninfrastructuur, is de toegenomen mobiliteit natuurlijk ook een gevolg van de economische groei. Dat betekent niet dat we er niets aan moeten doen, maar het is wel een soort luxeprobleem dat erbij is gekomen.

Tegenover die twee luxeproblemen staan enkele hardnekkige andere problemen, waarvan ik het onbegrijpelijk vind dat er maar geen meerderheid in de Nederlandse politiek wil ontstaan om ze op te lossen. Namelijk: de WAO, de uitvoering (en dus niet zozeer het beleid) van de vreemdelingenwet en de grote moeite die we hebben om de zorg te moderniseren. Dat laatste is dringend nodig om een einde aan de wachtlijsten te maken. Op deze drie terreinen is de coalitie niet geslaagd. Maar - voordat we het helemaal aan de coalitie wijten - ook omdat in de Kamer andere partijen daar een voet dwars hebben gezet. Op deze dossiers was er voor de VVD een vijandige meerderheid in de Tweede Kamer. Als je dan naar Fortuyn en Leefbaar Nederland kijkt die over die drie onderwerpen roepen: "dat deugt niet", dan is dat interessant, maar wie adresseren zij eigenlijk? Ze kunnen de VVD eigenlijk niet adresseren, want aan ons heeft het niet gelegen.'

ACHTERKAMERTJESPOLITIEK

'Toen Paars I aantrad had menigeen grote verwachtingen. Men hoopte dat er eindelijk een meer open bestuurscultuur zou ontstaan, waarbij besluiten niet meer in achterkamertjes worden genomen. Maar ik zelf heb nooit zulke hoge verwachtingen gehad. Uw vraag of er sprake is van een gemiste kans om de politiek open te breken, kunt u beter aan D66 stellen. Het enige wat ik wel geprobeerd heb, is telkens te accentueren dat het gaat om het primaat van de politiek. Wij politici mogen ons niet verstoppen achter allerlei adviesorganen en dergelijke. Dat is ook gelukt. Al het andere is allemaal flauwekul. De staatkundige ideeën van D66 (en ook van Leefbaar Nederland overigens), die helemaal niets te maken hebben met de wereld van vandaag, leveren geen bijdrage aan een goed bestuur. Er is overigens helemaal geen sprake van achterkamertjescultuur. Er is hier sprake van een belangrijke misvatting. Zeker in de laatste periode, waarin het elke week via een lange reeks van stemmingen allemaal in de voorkamer gebeurde. In het Torentje wordt overigens ook nooit inhoudelijk ergens over gesproken. Wat daar gebeurt is vooral procedureel.

Wel zit er iets in de kritiek dat het politieke wereldje erg op zichzelf gericht is, maar dat staat los van het Torentje. De enige troost die ik op dit punt kan bieden is dat dit iets van alle tijden is. In feite gaat dat al terug naar de tijd van de Zeven Provinciën. De buitenwereld denkt dat wij in Den Haag geen idee hebben wat er in de samenleving speelt. En hoe verder je van Den Haag komt, hoe meer dat idee bestaat. Het beeld is echter niet waar als het gaat om geïnformeerd zijn. Ik hou nog steeds staande dat er geen burger in Nederland zó geïnformeerd is als het gemiddelde kamerlid. Omdat wij meer informatie krijgen dan wie dan ook, op plekken komen waar niemand komt, mensen ontmoeten die niemand anders ontmoet... Wij weten zelfs meer dan journalisten. De vraag of wij met al die kennis ook het juiste besluit nemen, is een heel andere vraag. Daar zie ik wel een enorm probleem. Als de VVD in haar programma zegt "we moeten de WAO zo aanpakken" en vervolgens komen we in de regering en we moeten compromissen sluiten, dan roept de buitenwacht "jullie zeiden toch dat jullie het zó zouden doen?" De mensen zien niet dat je in een meerpartijstelsel, met coalities, nu eenmaal compromissen moet sluiten.

Daar zit wel een gigantisch communicatieprobleem.

Daarbij komt dat we onder zeer grote druk van de televisie (nog meer dan de andere media) erg geneigd zijn om met elkaar bezig te zijn. Er wordt ergens een fout geconstateerd, onmiddellijk komt de minister in beeld, onmiddellijk stellen journalisten de vraag aan de Kamer of de minister niet moet aftreden. Het gaat dus direct niet meer over de zaak, maar over de minister die al dan niet moet aftreden. Dan denk ik dat veel mensen in de buitenwacht zeggen: "is er niet iets serieuzer om over te praten dan dat?"

DE KRACHT VAN HET BEELD

'Eigenlijk is de grootste bedreiging voor onze democratie en ook voor de samenleving ons onvermogen - niet alleen van de politiek, maar ook van de kijker en de maker - om met het beeld om te gaan. Men onderschat nog totaal wat de kracht van het beeld is. We moeten dus veel meer nadenken over wat het beeld te weeg brengt en hoe we het binnen de grenzen houden die we ook bij het gesproken woord hanteren. We moeten geen effecten krijgen die we niet willen krijgen. En dan heb ik het niet over sex en geweld op de televisie, hoewel dat op zichzelf ook bedenkelijk is, maar ik heb het over de zeer onaanvaardbare aantasting van de *privacy* van mensen. Ik heb het bijvoorbeeld over leed dat wordt geëxploiteerd als *entertainment*. Er zit een hele wereld achter de beeldcultuur en dat slaat ook terug op de politiek. Ons democratisch bestel is echter niet toegesneden op wat er nu met de televisie gebeurt. Hoe we dat oplossen is nog niet zo een-twee-drie te zeggen. We moeten er in ieder geval over nadenken en praten.

Ik zal een voorbeeld geven van de kracht van het beeld. Een maand of acht geleden kwam er een rapport van het Sociaal en Cultureel Planbureau uit dat nog eens liet zien dat de Nederlander de afgelopen jaren gelukkiger en nog meer tevreden is geworden. Zes maanden geleden kwam het kabinet met een begroting en dan wordt ook altijd gemeten wat het vertrouwen in het kabinet is. Nog steeds scoorde het kabinet ongekend hoog. Vijf maanden geleden kwamen studies uit van de OESO en *The Economist*, waarin Nederland werd genoemd als een van de meest interessante landen om in te wonen en te investeren. Vier maanden geleden stond de VVD in de enquêtes

nog steeds op 38+. Drie maanden geleden ging Leefbaar Nederland met Fortuyn een televisiecampagne voeren. En vanaf dat moment, binnen drie maanden tijd, is het hele land in rep en roer en deugt er ineens niets meer in dit land. Dat is in negatieve zin de kracht van de beeldcultuur en de *hype* die er omheen hangt.

Natuurlijk, het is waar dat dit alleen kan gebeuren als er ook inderdaad gevoelens van onbehagen zijn. Aan de ene kant erkent men dat het verdomd goed gaat, maar aan de andere kant maken burgers ook mee dat als oma eigenlijk naar het verpleeghuis moet, zij drie maanden moet wachten. Of ze zien dat er weer is ingebroken in de straat. Dat zijn allemaal incidenten die samenhangen met onze moderne samenleving, waar mensen zich terecht kwaad over maken. Mensen vergeten vervolgens wat goed gaat en ze concentreren zich op wat niet goed gaat, dat is menselijk. Alleen wordt nooit de cruciale vraag gesteld: "vindt u dus dat het in een ander land beter gaat?" Nee, als ze terugkomen van vakantie zijn ze dolgelukkig dat ze weer in dit land met wachtlijsten en tasjerovers zijn.

Het onbehagen op onderdelen wordt veralgemeend en vervolgens geactiveerd door het beeld. Het is nu de kunst om daar een antwoord op te geven. Ik koppel het toch vooral aan beeld en hype, omdat het nog nooit in de geschiedenis van Nederland is voorgekomen dat de regeringspartijen verliezen, terwijl de oppositie niets wint. Van al het verlies van de regeringspartijen gaat er niet één zetel naar de oppositie. Het gaat allemaal naar de kaper die met zijn schip opeens de baai is ingevaren. Dat is een wonderlijk verschijnsel.

Het makkelijkste in de politiek is zeggen wat er mis is. Alleen het vervelende aan de politiek is dat je niet kunt volstaan met te zeggen wat er mis is, maar ook moet aangeven hoe je het gaat oplossen en dat vervolgens ook doet. Dat zijn de twee ontbrekende schakels in Fortuyn en Leefbaar Nederland. Maar je kunt inderdaad een heel eind komen door die twee schakels te vergeten. Er wordt aan Nagel gevraagd wat er in het verkiezingsprogramma staat en Nagel zegt: "we hebben geen verkiezingsprogramma, alleen een leidraad. Wij kunnen per situatie bekijken wat we willen." "Maar hoe vertaalt u dat dan?" Nagel zegt: "dat zien we later wel, het gaat er nu om dat we zeggen dat het mis is". Ik zal de bevolking van Neder-

land voorhouden dat ze hem mogen hebben. Dan wordt Fortuyn minister-president en dan mag ook Leefbaar Nederland in de regering gaan zitten. Dan zien we wel wat er gebeurt. Als dat is wat de mensen echt willen, dan respecteer ik die keuze. Maar dan niet over vier jaar komen zeuren over de werkloosheid, het begrotings-tekort, et cetera!

Ik ben niet bang voor Fortuyn als hij eenmaal in het parlement zit. Rosenmöller en Marijnissen hebben ook geprobeerd zichzelf een forum te verschaffen en je kunt niet zeggen dat ze slecht gebekt zijn. Maar in de enquêtes winnen ze er nog geen zetel door, want zodra je gedwongen wordt om te argumenteren dan wordt het toch een slagje anders. Dan is het niet meer zo gemakkelijk.'

FORTUYN ALS KIND VAN DE WELVAART

'Ik vraag me trouwens af of ook de plotselinge opkomst van Fortuyn niet iets te maken heeft met de welvaart. De opkomst is bijvoorbeeld heel groot in Namibië. Als daar verkiezingen worden gehouden zijn er kilometers lange rijen tot diep in de woestijn met mensen die hun stem uit willen brengen. Bij ons komen ze niet meer stemmen. Zou dat ook niet kunnen zijn omdat het ze betrekkelijk goed gaat? Door de welvaart die burgers hebben, permitteren ze zich om niet te gaan stemmen. Ze permitteren zich dan misschien ook om te zeggen: "Ik ga die Fortuyn gewoon een keer nemen".

Sommige problemen zijn ook de prijs van de welvaart

Ik denk bijvoorbeeld ook dat het lage percentage burgers dat lid is van een politieke partij in Nederland, te maken heeft met het ontbreken van grote, ernstige problemen. Niettemin is het zorgelijk. In ons kiesstelsel zijn politieke partijen toch het hart van het bestel. Wat nu echter gebeurt is dat alle burgers in feite verplicht lid zijn van alle politieke partijen. Zij betalen namelijk belasting en die belasting wordt door ons herverdeeld aan de hand van een verdeelsleutel. Wat ik mij ten aanzien van dat punt al vaker heb afgevraagd, is of het niet volwassener zou zijn als we uiteindelijk uitkomen op een systeem waarbij politieke partijen hun geld rechtstreeks van de burgers krijgen. Er is op dit moment alleen erg veel con-

currentie. Vroeger waren er niet zoveel organisaties waar je je geld aan kon geven. De burger geeft niet zo snel aan een politieke partij. Dat betekent niet dat de mensen niet mee willen doen aan de samenleving, integendeel de Nederlandse burger geeft volop geld. Het trieste is alleen dat dat grotendeels aan onze neus voorbij gaat. Dat is iets wat we ons zouden kunnen aantrekken. Ik zou wel willen dat de VVD zich zou ontwikkelen tot een moderne, Rode Kruis-achtige organisatie.'

DE KAMER NEEMT ZIJN VERANTWOORDELIJKHEID NIET

'Paars wordt vaak geassocieerd met het poldermodel. Het poldermodel is echter niets nieuws. Het dateert volgens mij uit de 14e eeuw. Vaak wordt het poldermodel gezien als een voortzetting van de corporatistische bestuursmethode, die vooral bij christen-democraten populair is, waardoor het in feite merkwaardig is dat een kabinet zonder het CDA ermee geassocieerd wordt. Het begrip poldermodel is echter verwarrend. Als met "poldermodel" bedoeld wordt dat de overheid terrein prijsgeeft en het aan de krachten in de samenleving overlaat om besluiten te nemen, dan is dat een ander soort poldermodel (een waar ik geen voorstander van ben) dan een poldermodel waarin de overheid, voordat ze tot besluiten komt, in overleg treedt met relevante groepen om daarna zelfstandig het besluit te nemen. Dat is een groot verschil. Dat laatste noem ik een vorm van modern management. In het jargon van het management noemt men dat ook wel "participatief leiderschap". De leider wil zich laten beïnvloeden door de verschillende meningen, maar besluit uiteindelijk zelf.

Het probleem in het poldermodel zit hem in het feit dat als de politiek knopen moet doorhakken, dat niet kan omdat de meningsverschillen of verschillen van ideologie te groot zijn. En dat probleem zit niet in het kabinet, maar in de Kamer. Want als het kabinet zou weten dat de Kamer wel knopen kan doorhakken, dan gaat het kabinet ook om. De bal ligt dus niet in het kabinet, maar in de Kamer; daar neemt men zijn verantwoordelijkheid niet. Kamerleden blijven te veel zitten in de gedetailleerde uitvoeringskwesties.

Je kunt echter niet zeggen dat de VVD stil is geweest over de WAO en over asielzoekers. Die arme Wilders en

Kamp waren drie jaar lang niet uit het nieuws te branden. Wij hebben ons werk wel gedaan, maar waar zijn die anderen eigenlijk gebleven? Het CDA is uiteindelijk wel mee gaan doen, maar de andere partijen nog lang niet. En ook het CDA was een beetje laat.

Balkenende is een keurige man en hij weet waar het over gaat, maar ik heb nog geen sterke CDA in de oppositie gezien. Ik zie miljoenennota's en begrotingen die allemaal ongeschonden door de Kamer komen. Dat is in de Nederlandse politiek nog nooit voorgekomen. In deze acht jaar heeft nog nooit een regering het zo gemakkelijk gehad op het hoogtepunt van het parlementaire jaar. Dat ligt niet aan een gedetailleerd regeerakkoord. Over de meeste onderwerpen is in het regeerakkoord niets vastgelegd.

MONDIGE BURGERS WILLEN MINDER OVERHEID

'Een andere, veelgehoorde kritiek is dat de verschillen tussen de politieke partijen zo klein zijn. Inderdaad, er is misschien niet zo erg veel verschil meer tussen de grote partijen, maar de nieuwe partijen leveren dat verschil ook niet. Want zij komen niet met een nieuwe ideologie. Ik geloof wel dat het een handicap van een meerpartijensysteem is dat de verschillen tussen de partijen niet zo groot zijn. Natuurlijk nog wel tussen de twee uitersten, maar naarmate je dichterbij het midden komt, zitten de partijen ook dichterbij elkaar. Maar is dat goed of is dat slecht? Ik denk zelf dat het wel goed is dat in Nederland de verschillen niet worden uitvergroot tot enorme ideologische discussies, omdat dat betere besluitvorming oplevert. Dit heeft wel het "nadeel" dat het moeilijker is om op de emoties van mensen in te spelen. Het verwijt dat de politiek één pot nat is, werp ik dus liever terug naar de kiezer. Het hoeft niet één pot nat te zijn, maar dan moeten de kiezers niet op al die kleine partijen stemmen. Het meerpartijensysteem is immers de uitdrukking van de wens van de burgers in dit land om partijen op te richten en daarop te stemmen. Als dat tien partijen oplevert, ga dan niet aan ons het verwijt maken dat de verschillen tussen die partijen niet zo groot zijn, want dat hebben de kiezers zelf gewild. Ik heb in Papendal in ieder geval duidelijk gemaakt waar wij staan. Ik heb een - voor de maatstaven van vandaag - zeer principiële betoog

gehouden over de inhoud van het begrip "ruimte". En als de mensen de moeite nemen om naar de inhoud te kijken, dan zullen zij zien waar de verschillen zitten.

Wat nu nog het verschil is tussen de VVD en de PvdA? Het voornaamste verschil vanuit de principiële kant bezien, is dat wij nadrukkelijk kiezen voor meer ruimte voor burgers zelf en dat vertalen wij bijvoorbeeld in meer zeggenschap voor de scholen, in een gezondheidsstelsel waarin patiënten meer zelf mogen beslissen en in belastingverlaging zodat mensen meer zelf kunnen afwegen waar ze hun geld aan uitgeven. Dat doet de PvdA niet. Die zegt: "de overheid moet er wat aan doen". En VVD en PvdA verschillen ook van mening over enkele andere onderwerpen. De WAO bijvoorbeeld, en privatisering niet te vergeten. Ik zie bij dat laatste ook wel welke risico's er zijn als we dat niet goed doen, maar de VVD is nog altijd voor privatiseren en liberaliseren.

We moeten duidelijk maken dat een hoogopgeleide samenleving met mondige, meer geïndividualiseerde burgers minder overheid nodig heeft om maatschappelijke problemen op te lossen. Dat is de cruciale boodschap van liberalen en dat vertaalt zich naar allerlei sectoren: zorg, onderwijs, bedrijfsleven, belastingen, misschien ook infrastructuur voor een deel. De overheid kan bijvoorbeeld nooit de jeugdcriminaliteit bestrijden als de ouders het laten afweten en ook niet worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid. Het antwoord op de jeugdcriminaliteit ligt niet bij de politie, maar bij de ouders. Het beleid moet je dus zo richten dat de eerste reactie van de overheid niet is dat we er een agent op af sturen, maar dat een ambtenaar naar de ouders gaat. Kijk naar Rotterdam, waar men ook te laat wakker is geworden. Niemand durft de vraag hardop te stellen waarom het schoolhoofd, de welzijnswerker en de politieagent niet veel eerder naar de ouders zijn gegaan en de ontspoorde jongetjes van tien jaar bij hun kraag hebben gepakt. Nu zijn die jongetjes vijftien of achttien jaar en zijn ze niet meer te houden.

Hetzelfde geldt voor andere vormen van criminaliteit. Niet voor de zware georganiseerde criminaliteit, daar kan de burger natuurlijk niets mee, dat zullen politie en justitie moeten aanpakken. Maar als we het hebben over fraude, geweld in de samenleving, in de horeca en thuis, dan ligt de verantwoordelijkheid primair bij de bur-

gers zelf. Als die hun verantwoordelijkheid niet nemen, dan roei je als overheid tegen de stroom in.

Individualiseren is echter een belangrijke voorwaarde, omdat bij individualisering ook die verantwoordelijkheid hoort. Als je niet individualiseert, of beter gezegd, de burger niet als individu waardeert en in collectieven blijft denken, dan kan men zich veel te makkelijk verschuilen voor de verantwoordelijkheid. En dat hebben we ook door de eeuwen heen gezien. Individualisering wordt ook vaak in verband gebracht met egoïsme, maar dat is niet hetzelfde. Ik ga uit van een normen- en waardenstelsel met medeverantwoordelijkheid, maar je moet mensen ook op hun intrinsieke waarde aanspreken. En die zit in het individu en niet in overheden.'

MINISTERIËLE VERANTWOORDELIJKHEID

'Of er dan geen reden is voor ongenoegen over de schikkingen die zijn getroffen door het Openbaar Ministerie ten aanzien van de bouwfraude? Nee, gelukkig leeft in Nederland een diep geworteld besef dat de minister niet hoort te gaan over de vervolging in individuele zaken. Daarom is het Openbaar Ministerie op afstand gezet van de minister en heeft het een relatieve autonomie. De minister blijft wel verantwoordelijk voor het functioneren van het Openbaar Ministerie als geheel. De minister kan het Openbaar Ministerie daartoe algemene instructies geven. Maar bedenk eens wat er zou gebeuren als de minister ook in een individueel geval dergelijke instructies zou kunnen geven. En wat te denken van een parlement dat bij meerderheid zou besluiten over wel of niet schikken en wel of niet vervolgen. Dan krijg je politieke processen, dat past niet in onze democratische rechtstaat. Daarom is het maar goed dat uiteindelijk het werk van het Openbaar Ministerie wordt beoordeeld door de rechter.

Zo moet je ook leren leven met het feit dat ministers verantwoordelijk worden gehouden voor zaken waar ze geen vat op hebben. Bijvoorbeeld omdat er geen bevoegdheid is. Dat is het noodlot van de minister, daarom wordt hij ook onderbetaald. De ministeriële verantwoordelijkheid behoort gekoppeld te zijn aan zijn bevoegdheid. Dat is het scharnier tussen kabinet en parlement, het aangrijpingspunt voor de Kamer. De Kamer kan de minister vragen iets te doen, of iets niet te doen. De Kamer kan de minister ter verantwoording roepen.

Waar we echter voor op moeten passen, is het verwarren van de regel over ministeriële verantwoordelijkheid met de regel van het vertrouwen. De vertrouwensvraag werkt heel anders. Het kan zijn dat de meerderheid van de Kamer het vertrouwen in een hele goede minister opzegt en hem of haar naar huis stuurt. Dat kan te maken hebben met partijpolitieke belangen. Daar is op zichzelf niets mis mee. Het omgekeerde kan ook, dat een minister die absoluut niet functioneert toch het vertrouwen krijgt. Het beoordelen of een minister het vertrouwen moet krijgen hangt van hele andere maatstaven af dan de beoordeling of de minister het apparaat goed aanstuurt.'

DE MULTICULTURELE SAMENLEVING

'Wat ik vind van het verhaal van Balkenende dat de Nederlandse cultuur dominant moet blijven in de Nederlandse samenleving? Zolang het niet verder wordt ingevuld kan ik er niets mee. Nu heeft Balkenende twee dingen gezegd; met het ene ben ik het eens, met het andere niet.

Kamerleden vaak te gedetailleerd bezig

Laat ik beginnen met waar ik het niet mee eens ben. Balkenende heeft de suggestie gewekt dat we de keuze hebben om geen multiculturele samenleving te hebben. Dat is onjuist. Wij zijn met 16 miljoen mensen, waarvan een niet onbelangrijk deel de afgelopen jaren naar Nederland is gekomen vanuit een totaal andere culturele en etnische achtergrond. Die mensen zijn hier, en tegen die mensen zegt de VVD niet: "Leg af uw cultuur, leg af uw geloof, leg eigenlijk alles af en verf uzelf wit". Dat doen wij niet, wij respecteren al die mensen in hun eigen waarde. Wij hebben dus al een multiculturele samenleving; dat is geen kwestie van voor of tegen zijn.

Dit werpt echter twee vragen op. De eerste is of de mensen die hier betrekkelijk recent zijn gekomen hun weg kunnen vinden in de Nederlandse samenleving. Dat betekent in liberale termen: kunnen zij zelfredzaam en zelfstandig leven of leunen zij op de uitkeringen. Een deel daarvan is zelfredzaam, een deel daarvan niet. Ik vind dat we degenen die het niet zijn goed moeten helpen. Of door ze te stimuleren, of door ze te straffen. Dan heb ik het over scholing, over arbeid en over criminaliteit in

specifieke groepen. We moeten een gericht beleid voeren, zodat die mensen hier als normale burgers kunnen functioneren. Daarin ben ik het met Balkenende eens. Of liever, daarin is Balkenende het eens met mij, want dit zeg ik al jaren.

Taal is cruciaal. Wie niet kan communiceren kan ook niet met anderen werken of omgaan, zo simpel is dat. Maar het CDA is erg lang afwezig geweest als het ging om het centraal stellen van de Nederlandse taal. Ik geloof dat er door de jaren tachtig heen vijf moties door mij zijn ingediend over dit onderwerp, die geen van alle ooit door het CDA zijn gesteund. Balkenende kan dus beter niet zulke grote woorden gebruiken.

Het grote gevaar bij dit onderwerp is de generalisatie. Wij praten hier over vermoedelijk twee miljoen mensen. Daar zitten mensen bij die misschien al 30 of 40 jaar Nederlander zijn. Zij hebben een aantal eigenaardigheden, maar die heeft elke gemeenschap. Deze mensen zijn gewoon Nederlander, ze voelen zich ook Nederlander. Natuurlijk ligt het een slag anders met mensen die zeer recent Nederland binnenkomen, bijvoorbeeld vanwege het falende asielbeleid, en die met veel te weinig bagage in de samenleving komen. Daar is mijn wet - ik heb hem als minister ingediend - over inburgering op gericht. Mensen moeten meer dan vroeger onmiddellijk instrumenten mee krijgen. Die instrumenten zijn taal, taal en nog eens taal; verder oriëntatie op de samenleving die wij hier hebben, en wat mij betreft ook iets meer notie van hoe het recht in Nederland in elkaar zit. Je zit dan wel met de vraag hoe lang je die mensen verplicht cursussen moet geven, maar verder is het prima dat wij dat doen. Er zijn helaas nog steeds bepaalde Marokkaanse groepen, vooral in de oude stadswijken, waarvan de tweede en derde generatie nog steeds slecht geschoold is. Daar zullen we een richter en harder beleid op moeten zetten dan op de Turkse leerlingen, waarvan het SCP laat zien hoe spectaculair de inhaalslag in het voortgezet onderwijs is geweest. Ik geloof al met al dat we afmoeten van de generalisatie. We moeten gewoon vanaf de problemen redeneren en de afkomst is eigenlijk niet relevant. Spreekt iemand de taal niet? Aanpakken! Is hij crimineel? Aanpakken! Kwalificeert hij zich niet voor de arbeidsmarkt? Sanctie erop! Ongeacht huidskleur!

Voor liberalen is het hart van de samenleving gecon-

cretiseerd in het recht: de wet en de Grondwet. Het is voor mij onaanvaardbaar dat iemand zich niet aan de Grondwet houdt. Daarom was mijn verontwaardiging na de uitspraak van Fortuyn dat hij het discriminatieverbod uit de Grondwet wil schrappen, ook zeer oprecht. Ik schrok mij rot toen ik zag dat het om artikel I van de Grondwet ging, wetende ook in wat voor Le Pen- en De Winter-achtige campagnes je dan terecht komt. De Grondwet is het hart van de samenleving en van onze beschaving, dus iedereen in dit land - ook de mensen met een andere cultuur - dient zich daaraan te houden. Wel is het legitiem om in een multiculturele samenleving te bezien of een bepaalde wet voldoende rekening houdt met de belangen van minderheden. Die discussie voeren wij ook. We hebben bijvoorbeeld de wet op het ritueel slachten ingevoerd en de wet op de lijkbezorging is aanzienlijk veranderd.

Ik denk dat je toch dient uit te gaan van een zekere onaantastbaarheid van de fundamentele rechten van de mens. In de eerste plaats omdat de klassieke grondrechten in de Universele Verklaring, het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens en onze Grondwet niet het startpunt, maar het sluitstuk zijn van zeer grove ontwikkelingen die in de geschiedenis te zien waren. Het is voor mij ondenkbaar om te zeggen: "We willen toch weer godsdienstoorlogen, toch weer segregatie en apartheid". Voor mij is de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens ook echt universeel, geldig voor iedereen, over de hele wereld. Ik ben dus niet bereid om de discussie te voeren of we daar iets aan moeten veranderen.

Wat men zich wel kan afvragen, is of grondrechten een horizontale geldigheid hebben (tussen burgers onderling). Daar kun je wel wat regelen, maar daar ging het bij Fortuyn niet over. Want als je het in één artikel hebt over het afschaffen van artikel I van de Grondwet en ook roept: "De Islam is achterlijk", "de gereformeerden liegen" en "ik vind Janmaat wel interessant", dan heb je precies de verkeerde suggestie gewekt. Daarmee is Fortuyn echt ontmaskerd; nu weten we dus waar hij staat.'

VETO IN EU NIET SCHUWEN

'Ik denk dat Nederland het bij de onderhandelingen over de uitbreiding van de Europese Unie zo hard mogelijk

moet spelen. We zijn niet bezig met een soort hobby van onszelf waar we anderen van proberen te overtuigen; dit gaat over grote belangen. Wie zijn verstand gebruikt weet dat de VVD gelijk heeft. De crux van de zaak is dat we voor 2006 besluitvorming moeten hebben over de herstructurering van de landbouw en de structuurfondsen. Dat koppel ik aan de uitbreiding. Niet uitbreiden als er niet eerst tot herstructurering besloten is. Je kunt op je vingers natellen dat als je een besluit moet nemen met twaalf extra landen erbij, die landen er zelf belang bij hebben dat die fondsen in stand blijven. Ze profiteren er immers van, dus als dat niet eerst geregeld is kom je nooit meer tot een gezond financieel beleid.

Daarbij komt de vraag hoe sterk de euro en Europa zullen blijven, en of we ons dus kunnen permitteren om nieuwe landen binnen te halen. Want je haalt natuurlijk wel economieën binnen je grotere economie, die verzwakken in de hand zouden kunnen werken. Ik denk daarom dat je zo strikt mogelijk moet zijn in het handhaven van het stabiliteitspact.

Ik beschouw de Europese Unie als een dynamisch proces, waarin we stap-voor-stap verder komen, maar je moet niet de illusie hebben dat als je eenmaal een bepaalde regel hebt afgesproken, daarmee is gegarandeerd dat iedereen zich er ook aan zal houden. Er zitten intrinsiek twee grote zwakheden in de Europese Unie. De eerste is het verschil in culturele benaderingen van vraagstukken. De tweede is de onbalans tussen de landen in grootte. Dat heeft Nederland zich altijd gerealiseerd. Nederland had ook kunnen zeggen dat we niet meedoen, dat we niet onder het juk van Frankrijk, Duitsland en Engeland willen. Zwitserland heeft daar bijvoorbeeld voor gekozen. Nederland wilde wel graag meedoen, maar dan moeten we niet verbaasd zijn als de grote landen het spel spelen.

Wat ik wel zou wensen is dat de kleinere landen eens wat vaker een voet dwars zouden zetten. Dan maar eens een veto hier of daar. Laten wij ten aanzien van de landbouw bijvoorbeeld maar eens een heldhaftige rol vervullen. Dat komt de gehele bevolking van Europa ten goede, want vergeet niet dat er natuurlijk zware rekeningen op al die burgers vallen. Daar waarschuw ik nu maar vast voor.'

11 SEPTEMBER

'Ik geloof dat er in Europa weinig inlevingsgevoel is voor de ongelofelijke wond die 11 september in Amerika heeft aangericht. Dat land is totaal veranderd. Dan kun je het de Amerikaanse regering niet kwalijk nemen dat zij zeggen: "Alles leuk en aardig, maar deze koers gaan wij varen, we hebben de macht om het te doen, dus zo doen we het".'

Ik vind dat de Amerikanen vooral in het begin toch heel veel geïnvesteerd hebben in de internationale alliantie en ik vind dat die alliantie nog steeds behoorlijk intact is als je kijkt naar de samenwerking van veiligheidsdiensten, als je kijkt naar beslaglegging op verdachte geldstromen en ook in militair opzicht. Wij hebben immers ook een bescheiden rol gespeeld in de oorlog in Afghanistan. Waar zorgen over zijn in Europa is echter niet zozeer wat er tot nu toe is gebeurd, maar wat er nog zou kunnen gebeuren. En dan kom je op een heel moeilijk punt, namelijk het ontbreken van een voor iedereen aanvaardbare internationale rechtsorde. Terwijl we het liefst op VN- of NAVO-basis opereren, onttrekt het zoeken naar ad hoc-allianties zich daaraan. Ik vind dat er voor de Amerikanen en voor ons toch een hele taak ligt om weer iets te herstellen van die internationale rechtsorde. Daar zitten de zorgen en ik denk dat die op zichzelf terecht zijn.

Vroeger werd een oorlog tegen staten gevoerd. Nu zien we dat oorlogen zich zowel afspelen binnen staten, als wel door internationale terroristische netwerken worden ontketend. Dan moeten we nadenken over de vraag of men gerechtigd is een land plat te bombarderen omdat het terroristen herbergt. Hoe ver mag je daarmee gaan? Ik denk dat die vraag terecht gesteld wordt. Ik zou het zeker goed vinden als het internationale inlichtingennetwerk zich diep zou uitstrekken tot Noord-Korea, Iran en Irak. Dat gebeurt waarschijnlijk al. We moeten zeer alert zijn op wat er in die landen gebeurt. Maar als Amerika morgen massaal die landen gaat bombarderen, dan hebben we wel een probleem.

Aan de andere kant zijn er ook begrijpelijke irritaties vanuit de Verenigde Staten. Het is de Amerikanen al zo lang ik de politiek zit een doorn in het oog dat de Europese landen de rekening voor de NAVO niet betalen. De Amerikanen vroegen zich ook al eerder af waarom zij het vuile werk moesten opknappen in Bosnië. Dat konden de

Europeanen toch zelf ook wel? Ik vind dat een terechte klacht. Maar, de internationale grondslagen van je optreden moet wel in de gaten worden gehouden.'

Dit interview is afgenomen door drs. P.G.C. Van Schie en drs. M.G.K. Kreuger. Patrick van Schie is directeur van de

Prof.mr. B.M. Teldersstichting en lid van de kernredactie van Liberaal Reveil. Marco Kreuger is wetenschappelijk medewerker bij de Prof.mr. B.M. Teldersstichting en eindredacteur van Liberaal Reveil.

IK GELOOF NIET IN EEN FEDERAAL EUROPA

INTERVIEW MET FRITS BOLKESTEIN

Het was zaterdagochtend, 9 februari, toen Euro-commissaris Frits Bolkestein ons bij hem thuis in Amsterdam wilde ontvangen. Als fractievoorzitter van de Tweede Kamer heeft hij vaak geklaagd over de stroperigheid van de Nederlandse politiek. Ook was hij kritisch ten aanzien van de Europese Unie. Kritisch is hij nog steeds. Maar als het gaat om de stroperigheid, dan moet hij toch tot de conclusie komen dat de liberalisering van Nederland - vergeleken met sommige andere landen - eigenlijk verassend snel is gegaan.

HET SUCCES VAN PAARS

'Paars heeft op economisch terrein niets laten liggen. Financieel hebben we de zaak op het droge. Vergeet niet dat het tekort in het begin van de jaren negentig ongeveer acht of negen procent was. Dat is nu een klein overschot. En als je kijkt naar het percentage van de nationale schuld ten opzichte van het nationaal inkomen dan is dat pijlsnel gedaald tot onder de 50%. Wie had dat ooit gedacht? De belangrijkste reden voor dit succes was volgens mij het feit dat Lubbers III zo weinig heeft opgeleverd en dat de PvdA tijdens Lubbers III een draai heeft genomen. Althans, toonaangevende leden van de PvdA deden dit, onder wie Wim Kok. Kijk bijvoorbeeld eens naar het regeerakkoord van 1989. Dat liegt er niet om, dat is de oude strategie-uitzetting van de uitdijning van de overheidsfinanciën en al dat soort zaken meer. Ik denk dat Wim, die in de jaren tachtig toch oppositie voerde tegen de modernisering van Nederland op sociaal-economisch terrein, in die vijf jaar heeft gezien dat het zo niet langer ging, dat je dan stukloopt op de werkelijkheid.

Dat is de belangrijkste reden geweest, dat de PvdA wakker is geworden. De tweede reden voor het succes van dit kabinet is dat VVD en PvdA samen zijn gaan regeren met een stevig regeerakkoord. De hele sociale zekerheid werd uitgekamd en paars I heeft ombuigingen van ongeveer 21 miljard gulden en een lastenverlichting van 17 miljard gulden gerealiseerd. Dat hadden we nooit kunnen doen zonder de PvdA en dat hadden we ook nooit kunnen doen zonder de VVD. Het is de combinatie geweest van liberale inspiratie en socialistisch gedogen, of goedkeuren, die buitengewoon goed is geweest in paars I en - zij het ietsje minder - in paars II. Dat is dus fantasie verlopen.

Lord Shortcross zei in 1945: "we're all socialists now". En ik zeg: "we're all liberals now". Ik heb zo vaak gezegd "het socialisme is dood", dat is een bekend thema dus daar hoeven we niet meer over te praten, denk ik. Wat dat betreft heb ik het ook betrekkelijk makkelijk gehad. Het liberalisme domineerde het debat tussen 1990 en 1998. Alhoewel het tegen het einde ook moeilijker werd, heb ik in overwegende mate het ideologische tijd mee gehad. Dat is nu niet meer het geval; er is sprake van een soort *liberalisation-fatigue*. Dat begrip verwijst overigens naar de energiecrisis in Californië, terwijl dat nou juist zo'n prachtig voorbeeld is van overheidsinterventie - en niet liberalisering - die de crisis daar heeft veroorzaakt.

Nu krijg je dus van die betrekkelijk moeilijke debatten - waar momenteel iedereen zich in gaat mengen - over de belangrijkste problemen van vandaag. Dat zijn de files, de gezondheidszorg, het onderwijs en ook de WAO. Het laatste SER-compromis daar is Robin Linschoten

zelfs van weggelopen. Als er iemand de WAO goed kent, dan is dat Linschoten; die is niet zonder reden weggelopen.'

PAARS III

'Naar mijn mening moet de VVD alleen regeren als er wat te regeren valt. Paars III heeft mijn voorkeur. De drie onderwerpen die ik zojuist heb genoemd zouden daarbij centraal moeten staan: gezondheidszorg, onderwijs en de fileproblematiek. Er moet een oplossing gezocht worden voor het wachtlijstenprobleem, dat in België bijvoorbeeld helemaal niet bestaat. Dat is niet merkwaardig, want daar moet men 15% van de kosten uit eigen zak betalen. Dat geeft in ieder geval een financiële prikkel om kosten te besparen. Er moet een oplossing gevonden worden voor het lerarentekort en voor het ziekteverzuim in het onderwijs. In mijn visie komt dat grotendeels neer op een disciplineprobleem bij de leerlingen. En er moet iets gedaan worden aan de filevorming, er is sprake van aderverkalking. En dan heb je het probleem bij de NS met afgeladen treinen... Dat zijn problemen van de lange adem. Die problemen zijn niet veroorzaakt (wat men soms denkt) door privatisering; het zijn problemen van 20 jaar geleden.

De VVD moet alleen regeren als er iets te regeren valt.

Tot slot is er de kwestie van immigratie - wat ik ook een van de belangrijkste uitdagingen voor Europa vind. Maar er is nog geen sprake van een Europese aanpak van die uitdaging. Die Europese aanpak komt maar niet van de grond. Er zijn wel voorstellen gedaan, maar Rasmussen, de Deense premier, vindt die te toegeeflijk.

De ideologische verschillen tussen de partijen zijn nu natuurlijk nog maar een schijntje van wat ze vroeger waren. Het komt in Nederland hoofdzakelijk neer op de uitvoering. Maar daar hapert het ook vaak aan in Nederland. We zijn verdomd goed in het uitstippelen van beleid, maar we zijn verdomd slecht in het uitvoeren ervan. Want uitvoeren betekent vaak dat je mensen recht in de ogen moet kijken en moet zeggen "the party is over". En daar zijn we niet goed in. Nederlanders houden niet van confrontaties; er is sprake van een soort softe

'huilcultuur' in de Nederlandse samenleving'

EUROSCEPSIS

'Mij is altijd het euroscepticisme aangewreven. In de eerste plaats geloof ik niet in een federaal Europa. Ik denk ook niet dat dat ooit komt. Ooit is wel een erg lange tijd, maar in ieder geval maakt geen van ons het mee. Ik vind het ook niet wenselijk. Natuurlijk is het wel zo dat Europa op bepaalde terreinen federaal is. Zo hebben we bijvoorbeeld een centrale bank. Maar er is geen sprake van een *thoroughgoing* federalisering.

Het tweede punt was dat ik vond dat Nederland te veel betaalde. We zijn relatief de grootste financiers van de Unie. Dat hangt samen met de landbouwuitgaven. De McSharry-hervormingen betekenen dat de efficiënte boeren niets krijgen en de inefficiënte boeren wel. Wij hebben een hoop efficiënte boeren, dus we moeten betalen aan al die inefficiënte boeren in het zuiden van Europa en ook in Duitsland. We zitten nu met de uitbreiding en met de vraag welke inkomenssteun de Oost-Europese boeren moeten krijgen en hoe het verder moet met het landbouwbeleid. De Nederlandse regering zegt: "geen uitbreiding zonder hervorming van het gemeenschappelijk landbouwbeleid". De Britten en Duitsers voelen daar ook voor; de Fransen misschien na de verkiezingen. Maar of dat er werkelijk van komt... Ik denk dat veel landen Nederland zullen prijzen dat wij het probleem aankaarten en op tafel leggen, maar of ze ook met Nederland mee zullen stemmen? Ik ben benieuwd.

Het derde punt is dat ik weliswaar zeer voor de muntunie ben, maar dat ik ook altijd sterk heb gehamerd op het voldoen aan de criteria van het stabiliteitspact. Het is wat dat betreft zeer interessant dat uitgerekend Duitsland als een van de eersten de fout in gaat. Dat komt natuurlijk ook door de sociale wetgeving in Duitsland. In Duitsland en Frankrijk is er erg weinig animo om de economie te liberaliseren. Dat is ook de reden waarom ze daar zo'n hoge werkloosheid hebben. In Duitsland ligt dat nu boven de vier miljoen, maar nog is men niet bereid om hervormingen door te voeren. Het meest krasse voorbeeld was toen C&A in Duitsland mensen kort na de invoering van de euro 10% korting wilde geven wanneer men met plastic betaalde. Dat mocht niet, dat was verboden! Dat was het *Rabatgesetz*. En dan heb je ook nog de

Zugabeverordnung; tot voor kort mocht men niet zeggen “twee halen, één betalen”. Dat is nu uitgefaseerd onder druk van de Europese Commissie, maar in Duitsland en Frankrijk is het heersende economische model nog lang niet afgeschaft. Dat heb ik in Nederland eigenlijk te weinig beseft. Velen - waaronder ik - hadden het destijds over de stroperigheid van de Nederlandse politiek, maar de Nederlandse politiek is eigenlijk pijlsnel geweest. Tussen 1982 en 1997 zijn in Nederland vrijwel alle bakens verzet. Misschien niet in de gezondheidszorg en dergelijke, maar over het algemeen zijn er geweldige resultaten geboekt. Dat is Duitsland en Frankrijk absoluut niet het geval.’

LIBERALISERING NOODZAKELIJK

‘Op zich heb ik altijd gezegd dat het respectabel is om te kiezen voor het Rijnlandse model met veel aandacht voor de *stakeholders* en minder voor de *shareholders*, met meer overleg en consensus en al dat soort zaken meer. Dat is een conservatieve keuze en die is zeer respectabel. Waarom zou een land immers zijn levensstijl moeten veranderen vanwege de *bottom line* van een of andere ondernemer? Het probleem is alleen dat de Europese

Afkomen van verworven zekerheden ligt moeilijk

Raad in Lissabon een ander ideaal heeft geformuleerd. Dat ideaal is in 2010 de meest dynamische en meest concurrerende kenniseconomie ter wereld te worden. Je kunt natuurlijk niet aan de ene kant conservatief willen vasthouden aan verworven rechten en aan de andere kant dynamisch en progressief willen zijn en de Amerikanen willen verslaan op hun eigen terrein. Dan zullen we toch afstand moeten nemen van het Rijnlandse economische model en in zekere zin moeten opschuiven in de richting van het Angelsaksische model.

De eerste doelstelling in Lissabon was de meest dynamische kenniseconomie ter wereld worden, maar vervolgens heeft men het echter ook over meer en betere banen en over meer sociale cohesie. Die formule spaart kool en geit. Het is natuurlijk zeer de vraag of de doelstelling de meeste concurrerende economie te worden te verwezenlijken is indien men binnen het Rijnlandse model blijft met alle zekerheden van dien en wan-

neer we ons te houden hebben aan de opstelling van de “chefs”, zoals de sociale partners in Brussel worden genoemd. Die vraag hoe men binnen het Europese sociale model, zoals dat wordt genoemd, de doelstellingen van Lissabon kan bereiken, is nooit scherp op tafel gelegd. Dat komt omdat het zou leiden tot eindeloos geharrewar. Men kan immers niet spreken over hét Europese sociale model; het zijn er vijftien. Dus als je zegt dat daar verandering in moet komen dan betekent dat natuurlijk iets anders voor Frankrijk en Duitsland dan voor Nederland en het Verenigd Koninkrijk. De Europese Commissie heeft overigens ook een aantal keer gezegd dat het Europese sociale model moet worden gemoderniseerd (dat is codetaal voor geliberaliseerd), maar het is erg gemakkelijk om de werkelijkheid geweld aan te doen en stereotypen van stal te halen. Het is een genuanceerde zaak en men moet zich dus hoeden voor de uitspraak dat het Europese sociale model moet verschuiven in de richting van de Angelsaksische wereld. Want het gaat er natuurlijk om over welk sociaal model je het hebt.

Er wordt op dit moment echter wel erg hard gewerkt aan de andere kant van het huis: betere banen en meer sociale cohesie. Het is ook moeilijk om je te verzetten tegen inspraak en verworven zekerheden; dat klinkt buitengewoon onsympathiek. Daarnaast is het natuurlijk zo dat ik aan mijn kant van het huis een enorme oppositie ondervind. Je moet immers niet vergeten dat de inspiratie voor de Europese Unie sociaal-democratisch of christen-democratisch is, maar niet liberaal. Hoewel het project als zodanig wel een liberaal project is. Er zijn dus diverse dossiers waarmee het maar niet wil opschieten. Bijvoorbeeld de pensioenfondsen, de octrooien en de openbare aanbestedingen. Nou zou je misschien kunnen denken dat de Europese Raad dan maar de knopen moeten doorhakken, maar dat doet die Raad helaas niet. Over het octrooi heb ik het hele vorige jaar bijvoorbeeld zitten steggelen met de marktraad. Dat lukte maar niet. Toen heb ik tegen het Belgische voorzitterschap gezegd dat het dit onderwerp op tafel moest leggen bij de Europese Raad, die dan maar moest zeggen hoe het moet. Nou, daar is tijdens de Europese top in Laken tien minuten over gesproken en wat is er toen besloten? De kwestie is terugverwezen naar de markt-raad om een oplossing te zoeken. Daar heb je dus hele-

maal niks aan!

SUBSIDIARITEIT VAN GROOT BELANG

'Ik denk dat de Europese Commissie momenteel te veel doet. En de institutionele neiging is ook om steeds meer te doen. Het Europees Parlement wil dat wij van alles en nog wat doen en de diensten van de commissie willen ook steeds meer. Dat is een normale bureaucratische reflex in overeenstemming met de *public choice* theorie. Daar bovenop komt dat ieder voorzitterschap van de raad zijn eigen initiatieven wil hebben, die dan weer vergeleken kunnen worden met de andere voorzitterschappen. Elke zes maanden komt er weer een nieuw voorzitterschap dat van alles en nog wat wil. Dat betekent allemaal weer meer taken voor de Commissie.

We hebben het in het Europees Parlement bijvoorbeeld gehad over het energiegebruik van gebouwen. Wat is daar nou Europees aan?! Dan zegt men: "maar het is toch een goede zaak dat dit gebeurt?". Dat is dus een fout die stelselmatig wordt gemaakt. Omdat men iets goed vindt, vindt men dat Europa het moet doen. Dat is

De Europese Commissie doet momenteel te veel

natuurlijk verkeerd. Aan het subsidiariteitsbeginsel dat wij in het Verdrag van Maastricht hebben afgesproken, wordt niet de hand gehouden. Er zou eigenlijk een instelling moeten zijn die toeziet op de handhaving daarvan.

Straks krijgen we nog meer nieuwe lidstaten bij de Unie en daarvan heb ik gezegd dat het resultaat ofwel chaos zal zijn, ofwel een totale *gridlock*. En een enorm bureaucratisch monster in Brussel. Ik wil geen van beide.'

BELASTINGHARMONISATIE

'Op belastingterrein probeer ik bij de indirecte belastingen als accijnzen en BTW een zekere harmonisatie tot stand te brengen. De BTW ligt nu tussen de vijftien en vijftiengintig procent en die afstand wil ik verkleinen. Ook wil ik ten aanzien van energieproducten en tabaksproducten de accijnzen een beetje naar elkaar toe brengen. De accijnzen op tabak zijn in het Verenigd Koninkrijk bijvoorbeeld krankzinnig hoog. Het resultaat daarvan is dat een kwart van de in het Verenigd Koninkrijk gerookte

sigaretten wordt gesmokkeld. Dat is een verlies voor de Britse *treasury* van vier miljard pond per jaar. Als je dat nu een beetje dichter bij elkaar brengt - en daar zijn we nu mee bezig - dan verminder je de aantrekkelijkheid van dat smokkelen. Op het terrein van de indirecte belastingen probeer ik dus zo goed en kwaad als het gaat - want deze besluiten moeten allemaal bij unaniteit genomen worden - wat meer lijn te brengen. En op het gebied van de directe belastingen probeer ik de wijze waarop de grondslag van de belastingen wordt berekend te harmoniseren, maar de tarieven laat ik met rust. De inkomstenbelasting laat ik ook met rust, behalve waar de verschillende wijzen van fiscale behandeling van premiebetalingen aan een pensioenfonds een distorsie van de interne markt veroorzaakt. Er is bijvoorbeeld een Finse meneer die premie betaalt aan een Zweeds pensioenfonds. Die premie mag hij niet aftrekken van de inkomstenbelasting, terwijl hij dat wel had gemogen als hij aan een Fins pensioenfonds had betaald. Dat is een duidelijke vorm van discriminatie en dus vatbaar voor een procedure bij het Europese Hof van Justitie. Daar kan ik me dus mee bemoeien, maar ik ben zelf zeer voorzichtig met alles wat ik doe op het gebied van belastingen, want ik weet dat dit het hart is van de politiek. Iedere lidstaat wil dat het liefste zelf doen. Ik grijp daarom alleen in als er echt sprake is van een distorsie van de interne markt.

Jacques Delors heeft gezegd dat de EMU niet goed zou kunnen functioneren zonder belastingharmonisatie. Ik zie niet in waarom dat zo zou zijn. Zolang de criteria voor groei en stabiliteit, die we in Dublin hebben afgesproken worden gehaald weet ik niet waarom lidstaten een groot deel van hun belastingvrijheid zouden moeten opgeven.

Op zich is het moeilijk te bepalen wat nu precies "oneerlijke concurrentie" is als het gaat om belastingpolitiek. In ieder geval heb ik gezegd dat een redelijke mate van belastingconcurrentie geen slechte zaak is. Ik heb zelfs gezegd dat het een goede zaak is, want het houdt de ministers van financiën alert en voorzichtig met het uitgeven van belastinggeld. Een *race to the bottom* is op dit moment in ieder geval nog niet te zien. Bovendien willen we ook een verlaging van de belastingen, dat hebben we in Lissabon gezegd. Harmonisatie zou echter ook kunnen leiden tot een *race to the top*, maar dat is niet de

bedoeling. De bedoeling van het invoeren van een bronbelasting op spaartegoeden is bijvoorbeeld dat er een minimumbelasting komt op inkomsten uit spaartegoeden. Maar het niveau daarvan wordt wel geharmoniseerd - althans dat is mijn voorstel - en dat zou moeten variëren tussen de vijftien en twintig procent. Dat vind ik een goede zaak want anders zal er sprake zijn van belastingontduiking en daar houd ik niet van. Dat hangt ook samen met 11 september, met terreurbestrijding. Oostenrijk en Luxemburg zouden volgen als Zwitserland een bronbelasting zou invoeren en het bankgeheim zou afschaffen. De Zwitsers willen best een bronbelasting voor Europe-

se niet-ingezetenen invoeren (voor hun eigen inwoners is die er zelfs al) maar tot nu toe zeggen ze dat ze het bankgeheim nooit zullen afschaffen. De Zwitsers schaffen nog eerder de minister van financiën af dan dat ze het bankgeheim afschaffen.'

Dit interview is afgenomen door drs. H.H.J. Labohm en drs. M.G.K. Kreuger. Hans Labohm is als gastonderzoeker verbonden aan het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen 'Clingendael' en lid van de kernredactie van Liberaal Reveil.

MENSEN MEER IN STAAT STELLEN OM ZELF KEUZES TE MAKEN

INTERVIEW MET ANNEMARIE JORRITSM A

Hoe heeft onze vice-premier de paarse periode ervaren? Wat heeft de VVD zoal bereikt en waarom heeft het kabinet bepaalde problemen niet kunnen oplossen? Voor het antwoord op deze vragen en voor de visie van de minister op het economische beleid vervoegden wij ons 18 februari op het Ministerie van Economische Zaken.

STRUCTUURPROBLEMEN BLIJVEN LIGGEN

'De doelen die we hadden bij het vaststellen van het regeerakkoord in 1994 en 1998 zijn meer dan gehaald. We waren toen nog vooral bezig met het gezond maken van de economie en die ambities hebben we meer dan waargemaakt. Het overheidstekort is weggewerkt, we hebben nu een overschot. Weliswaar is dat overschot een beetje slinkende vanwege de economische situatie, maar desalniettemin leven we niet meer op de pof. De staatschuld is fors gedaald, dat zit in 2002 iets onder de 50% van het Bruto Nationaal Produkt. Een paar jaar geleden hadden we niet durven denken dat we zo snel op dat niveau zouden komen. Het voordeel daarvan is dat we een hoop geld aan rente bespaard hebben zodat we extra hebben kunnen investeren in zorg, onderwijs, veiligheid en infrastructuur. Dat zijn ook voor de VVD belangrijke zaken. Allemaal dankzij een degelijk financieel-economisch overheidsbeleid.

Als we kijken naar de werkloosheid, dan hebben we op dit moment eerder een probleem op de arbeidsmarkt wat betreft krapte dan dat er een werkloosheidsprobleem is. Er zijn 1,2 miljoen banen bijgekomen. Minder dan 250.000 mensen zijn werkloos, wat eigenlijk aan de lage kant is voor een normaal functionerende arbeids-

markt. We hebben ook de lasten voor burgers en bedrijven fors omlaag gebracht. In die acht jaren paars is 13,2 miljard euro naar lastenverlichting gegaan.

Maar we moeten ook eerlijk zijn. Niet op alle gebieden hebben we de resultaten behaald die de VVD zou willen. Ik denk hierbij bijvoorbeeld aan de WAO en de herziening van het zorgstelsel. Het gaat hierbij niet alleen om meer geld. Met geld alleen lossen we immers niet de structurele problemen op die in de systemen ingebakken zitten. Neem bijvoorbeeld de WAO: het is toch sociaal onaanvaardbaar dat er bijna een miljoen mensen niet volledig, of volledig niet deelnemen aan de arbeidsmarkt? Dat heeft te maken met de organisatie van de WAO en de manier waarop we prikkels inbouwen voor werkgevers en werknemers om ook daadwerkelijk weer aan de slag te kunnen.

Bij de zorg zie je dat ook. Over het zorgstelsel was tot 1998 al helemaal geen consensus. Alle drie de grote politieke stromingen dachten daar verschillend over. Daar zie je dat de gedachten nu in ieder geval in dezelfde richting beginnen te lopen. Dit kabinet heeft in ieder geval de basis gelegd voor een hervorming van het zorgstelsel. Een volgend kabinet zal verder knopen moeten doorhakken, bijvoorbeeld ten aanzien van de manier van premieheffing. Want ook hier zit de PvdA nog steeds erg op de toer van inkomensafhankelijke premies. De PvdA wil inkomensbeleid voeren via het zorgstelsel, wat een gezond stelsel in feite onmogelijk maakt. Een gezond stelsel kun je alleen maar realiseren als de premie een eigen functie kan vervullen als concurrentie-instrument voor verzekeringsmaatschappijen.'

Het aanpakken van structuurproblemen is en blijft

niettemin weerbarstig. Dat is ook niet verbazingwekkend. Een volgend kabinet zal hier goede afspraken over moeten maken. Waar wij veel meer vanuit de mens redeneren - vanuit de individuele verantwoordelijkheid - daar denkt de PvdA toch nog heel sterk vanuit de staat. En dan kom je soms wél tot gelijke oplossingen, maar niet in alle gevallen. Bijvoorbeeld bij de WAO is het heel duidelijk dat de PvdA daar vergaande hervormingen blokkeert. Maar we hebben nog wel een flink aantal maatregelen genomen die wel degelijk een effect hebben gesorteerd. De Wet Premiedifferentiatie En Marktwerking Bij Arbeidsongeschiktheidsverzekeringen (PEMBA) bijvoorbeeld. Ik begrijp best dat de PEMBA geen populaire maatregel is voor het bedrijfsleven. Van werkgevers met een hoog aantal WAO'ers wordt op deze manier een extra inspanning gevraagd om deze mensen toch vooral in het arbeidsproces te houden. Dat deze maatregel werkt blijkt wel uit de grote weerstand ertegen. Overigens vind ik dat het niet nodig is om de WAO uitsluitend met consensus van werkgevers en werknemers aan te pakken. De politiek heeft ook zijn eigen verantwoordelijkheid.

Als ik nog een ander voorbeeld mag geven van een structurele verandering die ook daadwerkelijk resultaten opgeleverd heeft: neem het asielbeleid. De nieuwe vreemdelingenwet leidt tot aanzienlijk minder instroom van asielzoekers. Tegelijkertijd zullen we ten aanzien van de uitstroom nog een hoop moeten doen om ook daar tot resultaten te komen.'

FINANCIËLE DEGELIJKHEID

'Wat liberalen de komende periode moeten gaan doen? Laten we eens beginnen met door te gaan met wat we gedaan hebben. Namelijk, een stevig financieel-economisch beleid blijven voeren. De VVD heeft hier ook een naam hoog te houden. In tegenstelling tot bijvoorbeeld het CDA, de PvdA of D66. Zij schromen immers niet ongedekte moties in te dienen en aan te nemen, in tegenstelling tot de VVD die er een grote eer in stelt haar voorstellen altijd te voorzien van een deugdelijke dekking. Hadden we de PvdA en het CDA bij de algemene politieke beschouwingen gevolgd dan had er nu een financieringstekort gelegen.

Tot een paar maanden geleden was het ook zo - die gedachte vindt men ook terug in de verkiezingsprogram-

ma's van andere politieke partijen - dat als er een beetje extra economische groei was, men onmiddellijk probeerde om de scheiding tussen inkomsten en uitgaven onderuit te halen. Dat is levensgevaarlijk, want men doet dat alleen in goede tijden en nooit in slechte tijden. Wij proberen nou juist om een zodanig trendmatige begroting te kiezen dat er niet bezuinigd hoeft te worden als het even wat slechter gaat. Maar de tegenhanger daarvan is dat er dus ook niet meer uitgegeven moet worden als het goed gaat. Ik ben er niet gerust op dat de andere partijen die financiële degelijkheid willen handhaven, wat juist nu met het oog op een teruglopende economische groei heel erg belangrijk is.

Het tweede waar de VVD zeer aan zou moeten hechten is ervoor te zorgen dat het groeivermogen van de Nederlandse economie zoveel mogelijk wordt gestimuleerd. Daar hebben we namelijk echt een probleem. De afgelopen jaren hebben we gedreven op de extra arbeidskrachten die op de arbeidsmarkt kwamen. Dat is een belangrijke succesfactor geweest van onze extra economische groei. Willen we de economische groei ook naar de toekomst bestendigen dan zal dat in sterke mate afhangen van de arbeidsparticipatie en arbeidsproductiviteit. Nog steeds beschikt Nederland over een groot arbeidspotentieel. Als ik minister Vermeend mag geloven dan gaat het in totaal om 700.000 mensen die zouden kunnen werken, maar dat om allerlei redenen niet doen. In het belang van die mensen zelf maar ook om de economische motor draaiende te houden, zullen we wegen moeten vinden om werken aantrekkelijker te maken.

Ik pleit er niet alleen voor dat er meer mensen gaan werken, maar ook dat mensen slimmer gaan werken. Dat bereik je door bedrijven aan te moedigen te investeren in nieuwe technologieën, maar ook in mensen zelf. Zodat ook onze arbeidsproductiviteit weer op peil komt, hetgeen de concurrentiepositie van Nederland alleen maar ten goede kan komen.

Het VVD verkiezingsprogramma bevat een aantal voorstellen voor lastenverlichting die erop gericht zijn om de werking van de arbeidsmarkt te verbeteren. Neem bijvoorbeeld de afschaffing van de Onroerende Zaakbelasting (OZB). Een van de weinige effectieve maatregelen die er toe bijdragen dat de armoedeval kleiner wordt zonder bijstandgerechtigden te benadelen. Overi-

gens zullen gemeenten hiervoor volledig gecompenseerd worden in het Gemeentefonds.’

CDA NIET CONSISTENT

‘Ik weet niet welke coalitie mijn voorkeur heeft. Dat zal ook in sterke mate moeten afhangen van de uitslag van de verkiezingen. Ik vind dat de VVD als grote partij voor elke coalitie in moet zijn die ons ook in staat stelt zoveel mogelijk punten uit ons verkiezingsprogramma te realiseren. Met Fortuyn zie ik de samenwerking vooralsnog niet zitten, omdat hij een aantal dingen zegt waar de VVD het fundamenteel mee oneens is. Artikel I van de Grondwet vormt volgens mij een van de kernen van het liberalisme. Als je dat over de schutting wilt gooien dan zou dat voor mij al voldoende reden zijn om te zeggen dat je daar niet mee kunt regeren. Liberalen horen niet naar ras, sekse of geaardheid te beoordelen, dan wel te veroordelen.

CDA-fractie doet opvallend veel zaken met GroenLinks

Leefbaar Nederland is een ander geval, maar ik denk dat je met een partij moet regeren waarvan je ook weet wat ze willen. Tot nu toe hebben we weinig gezien van hun programma. Daarnaast vind ik het buitengewoon risicovol om met een partij in zee te gaan waarvan je niet weet of de verschillende personen op de lijst hetzelfde denken, of althans bereid zijn als team te opereren.

Als ik naar het CDA verkiezingsprogramma kijk dan zie ik bepaalde keuzes die hoopvol stemmen voor de toekomst. Tegelijkertijd doet de CDA-fractie in de Kamer nog steeds opvallend veel zaken met GroenLinks. Dat kan ik niet rijmen. Balkenende volgt naar mijn gevoel dan ook geen consistente lijn. Maar op basis van het CDA verkiezingsprogramma blijven er natuurlijk genoeg punten over waarop we volgens mij wel samen zouden kunnen werken. Dat geldt ook nog steeds voor de PvdA, al zal dit nog ingewikkelder zijn dan in de voorgaande periode omdat er nu ook echt oplossingen nodig zijn voor de zorg, de WAO, maar ook op gebied van veiligheid bijvoorbeeld. De vraag is alleen met wie je een meerderheid kan vormen en of D66 daar nog bij kan. Wil D66 eigenlijk nog wel regeren?

Als ik naar het programma van GroenLinks kijk dan

lijkt het mij heel moeilijk om daar een verstandige deal mee te sluiten. Inhoudelijk zijn er toch te veel punten waarop we fundamenteel van mening verschillen.

Met Kok heb ik een goede ervaring gehad, hoewel het af en toe best lastig is om met drie partijen aan één tafel te zitten die op sommige punten heel verschillend denken. Ad Melkert kennende zal dat onder hem niet veel makkelijker zijn. Op zich liggen de meningsverschillen in het kabinet toch vooral langs ministerielijnen. Sommige ministeries zijn bijna automatisch elkaars partner. Door gaans liggen Landbouw en Visserij, Verkeer en Waterstaat, Economische Zaken en Financiën redelijk dicht bij elkaar. VROM staat daar anders in, want die heeft vaak een ander belang te dienen. Daar hebben we dus wel vaak gevechtjes mee te voeren. Maar natuurlijk is het ook zo dat als je meer met elkaar kunt opschieten in de persoonlijke sfeer, dat een politiek of zakelijk probleem dan wel makkelijker op te lossen is.’

KPN TELECOMMUNICATIE ALS ENIGE ECHT GEPRIVATISEERD

‘Ik denk dat er momenteel wel veel kritiek is op de liberalisering maar men haalt ook alles door elkaar. Ik krijg bijvoorbeeld vaak de vraag of de privatisering van de NS is mislukt, maar de NS is in het geheel niet geprivatiseerd en we hadden ook niet de intentie om dat op korte termijn te doen. Wat we al heel lang bij de NS aan het doen zijn - en waarvoor de belangrijkste beslissingen overigens al in 1989 en 1993 genomen zijn - is de verhouding tussen de overheid als aandeelhouder en de overheid als bedrijfsleider uit elkaar halen. Tot 1995 hadden we de situatie dat de NS jaarlijks een begroting maakte, waarbij datgene wat de NS niet als inkomsten van de reiziger binnen kreeg, gesubsidieerd werd door de overheid. Het gevolg was dat de overheid zich ook met het hele bedrijf bemoeide. En de worsteling die we nu nog steeds meemaken over een nieuw aansturingsmodel (waar inmiddels al twee commissies over hebben geadviseerd) geeft aan dat we het ideale model nog steeds niet gevonden hebben. Maar we groeien er wel steeds meer naar toe; er zijn steeds meer prestatieafspraken en dergelijke.

Het feit dat de directie van NS niet op tijd een investeringsbeslissing heeft genomen, heeft ook niets te maken met de liberalisering van de NS. Een dergelijke verkeerde

beslissing had de directie van NS altijd al kunnen nemen. De directie heeft de noodzaak om te investeren destijds bewust gebruikt om extra druk op de Rijksoverheid uit te oefenen om haar monopoliepositie te bevestigen. Omdat NS zoveel moest investeren mocht het niet zo zijn dat concurrenten in de Randstad de 'krenten uit de pap' zouden halen. Die opstelling is natuurlijk niet goed te praten. Het vervelende is alleen dat als de NS de beslissing om te investeren twee jaar te laat neemt, men dat niet meteen merkt. Dat merkt men pas op het moment wanneer de spullen eigenlijk geleverd hadden moeten worden, namelijk vorig jaar.

Een ander probleem is dat de cultuur in het bedrijf nog steeds niet om is. Dat heeft te maken met het feit dat de NS geen natuurlijke concurrent heeft. Het enige dat concurreert, is de auto, maar bij NS voelt men dat niet zo. In mijn periode als minister van Verkeer & Waterstaat wisten we al dat er op enig moment iets zou gebeuren. Het vervelende wat er nu gebeurd is, is dat alles tegelijkertijd plaats vond. Zowel de botsing tussen de directie en de overheid als de botsing tussen de directie en de collectieven. Ik weet niet of dat echt te voorkomen was geweest; het was iets waar je op kon wachten.

UPC is ook een geval apart. UPC is overigens geen nutsbedrijf. Bij UPC is de discussie in hoeverre je van een bedrijf dat investeert mag verwachten dat deze zijn infrastructuur ter beschikking stelt aan derden. Ik ben van mening dat je een bedrijf dat zulke grote investeringen moet doen een kans moet geven om daar iets van terug te verdienen. Anderen zeggen dat je het kabelnet meteen moet openstellen, maar ik ben bang dat er dan niemand meer investeert. Maar je kunt wel discussiëren over de vraag hoe lang de periode moet duren waarin niemand anders hoeft te worden toegelaten. Het interessante is dat UPC nu overigens zelf ziet dat het ook in hun belang kan zijn om zo snel mogelijk anderen toe te laten.

De enige sector die de overheid echt geliberaliseerd en geprivatiseerd heeft is de telecommunicatie. Ik ben er van overtuigd dat als KPN nog steeds een staatsbedrijf was geweest, we veel hogere telefoontarieven zouden hebben dan nu het geval is. Dat geldt overigens ook voor het aanbod van diensten, dat aanzienlijk is uitgebreid.'

GEËMANCIPEERDE BURGERS RAKEN GEFRUSTREERD

'Ik denk dat tal van zaken in de Nederlandse economie niet gebeurd zouden zijn als Economische Zaken er niet was geweest. Wij zijn voor een deel een ideeënministerie, wat er ook moet zijn, al was het maar omdat elk ander ministerie met onze ideeën wordt lastiggevallen. Maar daarnaast hebben we natuurlijk ook een hele serie eigen dossiers. De hele energiemarkt en de liberalisering daarvan valt bijvoorbeeld onder mijn verantwoordelijkheid. Iets wat ik hier gerealiseerd heb is het vrijmaken van groene energie. Jammer genoeg zullen de leuke kanten van die liberalisering pas in de volgende periode te proeven zijn, want de echte liberalisering is er natuurlijk pas wanneer u en ik als consumenten ook een keuze kunnen maken.

Ook wordt hier beleid gemaakt ten aanzien van sectoren waar iets moet gebeuren om de Nederlandse economie meer kansen te geven. Ik heb het bijvoorbeeld over ICT, biotechnologie en "technostarters". Daarvoor hebben we een aantal goede projecten opgestart. Ook heb ik geprobeerd om biotechnologie meer uit te breiden in Nederland. De vergunningen daarvoor worden waarschijnlijk binnenkort afgegeven.

Administratieve lasten is ook iets wat in mijn portefeuille zit. Daar moet nog veel aan gebeuren, maar in de volgende periode zal er op dat gebied veel gerealiseerd worden. We hebben nu een aantal wetsvoorstellen gemaakt waardoor een aantal zaken veel eenvoudiger worden voor het bedrijfsleven.

Maar er zijn ook tal van onderwerpen waar ik niet alleen verantwoordelijk ben, maar waarin ik wel een zekere "aanjaagfunctie" te vervullen heb. Bijvoorbeeld ten aanzien van het investeringsklimaat en het vestigingsklimaat. Ik zou niet weten welk ministerie dat anders zou moeten doen. Voorlopig staan we wel in de top drie van vestigingsplaatsen ter wereld. Ik durf te beweren dat mijn ministerie daar minstens een belangrijke rol in heeft gespeeld.

En daarnaast denken we inderdaad na over de rol van de overheid en hoe die zou moeten functioneren. We hebben bijvoorbeeld het project Economie 21^e Eeuw (E21E) getrokken, waarbij we gekeken hebben hoe de relatie tussen het bestuur en de burger in de 21^e eeuw is.

Daarbij hebben we onder meer gekeken naar de veranderende relatie tussen werkgever en werknemer en wat dat betekent voor het bestuur. Je ziet dat werknemers veel geëmancipeerder zijn geworden. Interessant is ook dat het aantal zelfstandigen zonder personeel (ZZP) toeneemt. Dat heeft waarschijnlijk ook met die emancipatie te maken. Mensen willen niet meer bij iemand in dienst zijn; ze bieden liever hun diensten aan.

Ik denk dat geëmancipeerde burgers momenteel gefrustreerd raken omdat ze te weinig eigen beslissingsbevoegdheid en eigen verantwoordelijkheid hebben. Ik denk bijvoorbeeld dat afgedwongen solidariteit niet noodzakelijk betekent dat mensen ook inderdaad solidair zijn. Sterker nog: ik denk dat het een omgekeerde prikkel geeft. Als je toch al automatisch via de belastingen goed doet voor iedereen, waarom zou je dan nog je best doen in je persoonlijke leven? Je hebt het immers als het ware afgekocht via de belastingen. Waarom worden mensen niet meer op hun eigen verantwoordelijkheid gewezen? We moeten mensen meer in staat stellen om zelf keuzes te maken.'

Een SER-advies blijft altijd nog een advies

SOCIALE PARTNERS

'Ik zou de goede overlegstructuur in ons land niet weg willen geven. Alleen het moet wel duidelijk zijn wie nou precies wie vertegenwoordigt en dat is steeds minder duidelijk. Er zou bijvoorbeeld eens gekeken moeten worden of de samenstelling van de SER nog wel een goede afspiegeling vormt van de sociale partners.

Tweede punt is dat de politiek haar eigen verantwoordelijkheid moet nemen. Ik vind dus niet dat elk SER-advies per definitie ook moet worden opgevolgd. Een SER-advies blijft namelijk altijd nog een advies. Als een probleem lastig is, dan moet de politiek dat uiteindelijk oplossen. De WAO is daar een prima voorbeeld van omdat hier de publieke belangen niet helemaal parallel lopen aan de belangen van werkgevers en werknemers. Dan moeten politici hun eigen verantwoordelijkheid nemen, waarbij onderdelen van het SER-advies overigens wel meegenomen kunnen worden.

Welke rol de sociale partners nog hebben als de CAO's niet meer algemeen verbindend verklaard zouden

worden? In dat geval kunnen werkgevers en werknemers natuurlijk nog steeds aan belangenbehartiging doen. Je ziet dat bij een aantal vakbonden ook gebeuren. Die zijn heel hard bezig met het aanbieden van diensten aan de leden, zoals rechtsbijstand, scholing en dergelijke. Maar de sociale partners kunnen natuurlijk ook nog steeds afspraken op bedrijfstakniveau maken. Het niet langer algemeen verbindend verklaren betekent namelijk nog niet het einde van de CAO. De VVD is voorstander van het afschaffen van de Algemeen Verbindend Verklaring (AVV), maar mijn vermoeden is dat de politieke realiteit zo zal zijn dat het hoogstens haalbaar is om bepaalde onderdelen niet meer algemeen verbindend te verklaren. Er is nu bijvoorbeeld discussie over de vraag of de aanvullende uitkeringen voor de WAO nog wel algemeen verbindend verklaard moeten worden. Het lijkt me meer voor de hand liggen dat we eerder daarmee ophouden dan ten aanzien van de algemene arbeidsvoorwaarden (zoals loon en dergelijke). Buiten de VVD is er immers niet zo heel veel aanhang voor onze opvatting.'

EARLY WARNING

'Ik ben blij met de invoering van de euro. Men ziet dat de dollar in waarde wat is gestegen ten opzichte van de euro, maar dat is minder zorgelijk, want dat heeft meer met de zelfstandige waarde van de dollar te maken dan met de euro. Het belangrijkste is dat we de inflatie in de hand houden, want die bepaalt uiteindelijk de echte waarde van de euro. Bovendien doet Nederland voor 70% zaken binnen het euro-gebied.

Wat bij de *early warning* voor Duitsland gebeurd is vind ik niet verstandig.¹ Een lidstaat hoort niet zulke harde woorden te spreken over het feit dat het geen *early warning* wil. Maar of het uiteindelijke resultaat ook slecht is dat zal nog moeten blijken. Want het eindresultaat is natuurlijk niet dat Duitsland geen *early warning* heeft gekregen maar dat Duitsland een *quick response* heeft gegeven. Voordat de *early warning* werd uitgesproken heeft Duitsland in feite al maatregelen afgekondigd die verder gingen dan wat in de *early warning* werd uitgeschreven. Bovendien hebben ze impliciet die *early warning* natuurlijk wel degelijk gekregen. Op zich is dat dus niet zo slecht uitpakend. Nu heeft Duitsland al gereageerd voordat de brief verstuurd was, zodat het niet meer nodig was om de *early warning* nog uit

te spreken. Als dat een officieel onderdeel van de procedure wordt, dan hoeft dat nog niet zo schadelijk te zijn. Het zou wel slecht zijn wanneer noodzakelijk optreden voortdurend politiek gefrustreerd zou worden. Dat kan niet. Als dat de consequentie is dan hebben we echt een probleem en dan zouden we moeten nadenken of we de zaken niet anders zouden moeten regelen.

Duitsland zit overigens in een lastig economisch pakket. Het land heeft een geweldig probleem op zijn bord gekregen door de hereniging. En als aanvullend probleem heeft Duitsland een buitengewoon inflexibele arbeidsmarkt. De *Gewerkstätten* hebben buitengewoon veel invloed. Vormen van uitzendwerk of flexwerk kent men daar helemaal niet en men wil het nog steeds niet. Een deel van de herstructureringen die bij ons in de jaren tachtig en negentig zijn doorgevoerd, heeft in Duitsland nog geen ingang gevonden. Dat heeft ook met de Duitse mentaliteit te maken. Wij hadden aan het begin van de jaren tachtig misschien het voordeel dat het zo ontzettend slecht ging dat we wel moesten. Dat heeft de *mindset* bij werkgevers en vakbonden en ook bij de politiek drastisch veranderd. In Duitsland is dat niet het geval, hoewel ook daar de groeicijfers al een flink aantal jaren laag zijn.

Frankrijk heeft een heel ander probleem. Dat land heeft wel hoge groeicijfers gehad, maar ook daar liggen problemen onder de oppervlakte. De Franse economie is te star; liberaliseringprocessen worden niet echt doorgezet. Op een aantal terreinen zal Frankrijk, gedwongen door de Europese Unie, uiteindelijk toch moeten liberaliseren, maar dat gaat allemaal heel erg langzaam. Ook is er in Frankrijk nog ontzettend veel staatsbemoedienissen met heel veel bedrijven.

Er wordt soms wel eens gesproken over het Rijnlandse (Europese) economische model tegenover het mid-Atlantische (Amerikaanse) economische model. Als onder het Rijnlandse model wordt verstaan 'starheid' en 'inflexibiliteit', dan ben ik het met Bolkestein eens dat als Europa uiteindelijk de meest competitieve economie moet worden, we meer zullen moeten opschuiven in de richting van het Amerikaanse model. In Nederland zijn we gelukkig ook al een beetje aan het opschuiven, we worden steeds flexibeler. Uiteindelijk zullen we toemoeten naar meer innovatie, meer dynamiek en meer concurrentie. Dat is automatisch een aanpassing van het Rijnlandse

model, maar ik denk dat we toch altijd wel zullen blijven afwijken van het Amerikaanse model. Ik denk dat de sociale tinten daarvoor in Europa wat groter zijn en daar is op zich ook niks mis mee. Er zitten elementen in het Rijnlandse model die ik graag zou willen houden. Het is alleen een kwestie van zoeken naar een ideale combinatie. Ik denk namelijk wel dat we van de Verenigde Staten veel kunnen leren op het gebied van hoe men daar markten georganiseerd heeft. En op sommige punten kunnen we ook leren van de fouten van de Verenigde Staten. Bijvoorbeeld op het gebied van energieliberalisering. In de Verenigde Staten heeft men daar een overmatige regulering opgezet, waardoor het vrijwel onmogelijk werd om te investeren. In Nederland reguleren wij minder dan daar, maar wel verstandiger. Ook hebben de Verenigde Staten niet altijd evenveel nadruk gelegd op concurrentie. De positie van Microsoft is daar een voorbeeld van. Wij proberen juist te zorgen dat er zoveel mogelijk concurrentie komt, want concurrentie is toch de drijvende kracht achter innovatie.'

NOTEN

I. Vanwege economische problemen kan Duitsland waarschijnlijk niet voldoen aan de criteria in het stabiliteitspact. Daardoor zou de Ecofin-raad moeten besluiten tot het geven van een *early warning* waarin aanbevelingen worden gedaan ten aanzien van het economisch beleid. De criteria van het stabiliteitspact luiden:

- prijsstabiliteit: de inflatie mag niet meer dan 1,5% boven het gemiddelde van de drie staten met de laagste inflatie liggen;
- rentevoet: over langere termijn mag het rentepercentage niet meer dan 2% afwijken van het gemiddelde van de drie staten met de laagste percentages;
- tekort: het nationale begrotingstekort mag niet meer dan 3% van het BNP bedragen;
- staatsschuld: deze mag slechts meer bedragen dan 60% van het BNP, als deze een duidelijke daling in die richting vertoont.

De interview is afgenomen door drs. H.H.J. Labohm en drs. M.G.K. Kreuger.

GA WAT DOEN OM DIE REGELS TE VERANDEREN

INTERVIEW MET HANS WIEGEL

Het 'Orakel van Diever' was de afgelopen tijd weer regelmatig 'in het land' te zien en te beluisteren in aanloop op de Tweede Kamerverkiezingen. Maar Wiegel kwam daarnaast regelmatig als voorzitter van Zorgverzekeraars Nederland in het nieuws. In Hotel Des Indes te Den Haag werd op 21 februari gesproken over de verkiezingen, de formatie en over de frustrerende bureaucratie in de gezondheidszorg.

PAARS IS ÉÉN GROTE KLUWEN GEWORDEN

'Ik heb altijd gezegd dat de afstand tussen de PvdA en de VVD zo groot was dat er geen samenwerking op regeringsniveau in zat. Dat was zo tussen 1952 en 1994. In 1994, vanwege het enorme verlies van het CDA en het slachtofferen door het CDA van de heer Brinkman, zou een samenwerking tussen het CDA en de VVD getalsmatig niet meer op een meerderheid hebben kunnen rekenen. Machtspolitiek bezien was het toen onontkoombaar, wilde de VVD meeregeren, dat het een kabinet zou worden met de PvdA. Als u nu aan mij vraagt hoe dat eerste kabinet-Kok het heeft gedaan, dan moet ik zeggen dat het verfrissend was. Die twee politieke groeperingen die altijd zo scherp tegenover elkaar hadden gestaan, konden het in het kabinet-Kok toch goed met elkaar vinden en er zaten ook ministers in dat kabinet die wat nieuws lieten zien. Dat was Kok zelf, die voor het eerst premier was en het toen goed heeft gedaan. In de tweede plaats onze partijgenoot, de minister van financiën, die meteen aan het begin van de rit een financiële slag geslagen had. En bijvoorbeeld ook de minister van economische zaken,

Wijers van D66. Dat was een origineel type.

Maar als je dat nu vergelijkt met het tweede paarse kabinet, dan is dat een verschil als tussen dag en nacht. Het tweede kabinet is eigenlijk van niemand. Geen enkele regeringspartij maakt het beleid van dit kabinet tot inzet van de verkiezingen. Ik denk dat dit komt omdat de dames en heren op elkaar zijn uitgekeken. Als je vele jaren met elkaar regeert krijg je slijtage.

Men heeft - en dat is denk ik de grondfout van paars - door de dichtgetimmerde regeerakkoorden en zoiets als het Torentjesoverleg, de Tweede Kamer monddood gemaakt. Daardoor is het politieke debat verdwenen en is de politiek in het leven van een heleboel mensen slechts tot een randverschijnsel geworden. Dat is een van de allergrootste missers van dit kabinet geweest. Dat had zeker anders gekund. Ik had me nog kunnen voorstellen dat er bij paars I een redelijk gedetailleerd regeerakkoord was gekomen. Toen kende men elkaar nog niet, men had nog nooit met elkaar geregeerd. Maar er kwam bij paars II ook een zeer gedetailleerd regeerakkoord. Een dergelijk akkoord is in feite gestold wantrouwen. Als je elkaar echt vertrouwt dan hoeft je niet alles vast te leggen.

Een paar punten moet je natuurlijk wel in een regeerakkoord vastleggen. In ieder geval het financiële raamwerk. Maar als gevolg van dit gedetailleerde regeerakkoord zagen we dat elke keer als er een onderwerp aan de orde kwam en er bijvoorbeeld ook vanuit onze geestverwante fractie werd gezegd dat het één en ander anders zou moeten, dan werd meteen daarna geroepen: "Nee, het staat zo in het regeerakkoord". Alsof het denken ophoudt wanneer op een warme augustusavond een stuk of vier vijf mensen wat met elkaar zitten opschrijven.

Dat is ook helemaal in strijd met de dualistische staatsopvatting die regering en parlement een eigen verantwoordelijkheid geeft, wat altijd de basis is geweest van het liberale denken, al onder leiding van Oud.

Het feit dat iemand als Fortuyn, of Leefbaar Nederland, zoveel mensen in de opiniepeilingen achter zich weet te krijgen, bewijst dat er ontevredenheid bestaat. Een zekere afkeer van Den Haag, zo van: “ze doen maar wat”. Ik denk dat een van de grondoorzaken daarvan is dat het parlement niet heeft kunnen functioneren zoals het zou moeten.

Paars is natuurlijk één grote kluwen geworden en de kluwen moet worden ontward. Je ziet bijvoorbeeld dat nu ook Melkert met het thema “veiligheid” wegloopt. Terwijl, als je kijkt naar wat de lijn van de PvdA altijd is geweest - ik noem het WAO-dossier, het asielbeleid, belastingpolitiek, verkeer en vervoer, volksgezondheid - dan zitten er van oudsher toch forse verschillen tussen de VVD en de PvdA. Maar daar is nu de laatste zes jaar een beetje een grijze deken over heen gelegd en het wordt tijd dat die deken wordt weggetrokken.

Fortuyn trekt bovendien vooral veel stemmen bij de VVD weg omdat hij dingen zegt die veel VVD-kiezers ook vinden. Hij heeft een aantal punten, waar ook onze mensen in het parlement hard op hebben gehamerd, zoals migrantenbeleid en veiligheid. Die punten verwoordt hij blijkbaar zo dat heel veel VVD-kiezers zeggen: “Ik overweeg op Fortuyn te stemmen, want ik vind dat mijn oude partij er onvoldoende van heeft gemaakt.” En of je dat nou zelf ook onderschrijft of niet, doet niet terzake. De kiezer heeft altijd gelijk. Het gaat hier om traditionele VVD-punten en die zijn blijkbaar in de ogen van nogal wat van onze kiezers, de afgelopen jaren niet helder voor het voetlicht gebracht.’

PAARS HEEFT TE WEINIG GEDAAN OP HET GEBIED VAN VEILIGHEID

‘Natuurlijk had de VVD een linkse meerderheid tegen zich. Maar dat is ook een kwestie van hoe je met je coalitiepartners omgaat. Je kunt op een gegeven moment wel sputteren dat er een linkse meerderheid is, maar als je partners in de coalitie elke keer een gevoel hebben van: “De VVD sputtert wel en laat haar tanden zien, maar ze bijten toch niet door”, dan krijg je nooit je zin. Dus mis-

schien zijn wij te vriendelijk geweest in de coalitie. Ik heb het zelf ook meegemaakt, zowel toen ik fractievoorzitter was als toen ik minister was. Toen ik minister was, lag er bijvoorbeeld het plan van de CDA-minister van financiën om een beperking aan te brengen in de aftrek van hypotheekrente. Toen heb ik gezegd: “Dat doen wij gewoon niet. En als jullie het doorzetten dan is er een kabinetscrisis, want dan houden wij ermee op.” Toen is dat voorstel niet doorgegaan. Je moet op een gegeven moment dus wel met de vuist op tafel slaan.

Op sommige essentiële punten durven dreigen met een breuk

Ik vind zelf dat paars veel te weinig heeft gedaan op het gebied van veiligheid. Dan noem ik bijvoorbeeld het begrip “zinloos geweld” (alsof er overigens zinvol geweld is), wat een tijd geleden vaak werd gebruikt. Toen heb ik in de Eerste Kamer tegen de regering gezegd: “Dit is zo’n zwaar punt! Het is toch de kerntaak van de overheid ervoor te zorgen dat mensen in veiligheid kunnen leven? Ik vind dat dit door de regering onvoldoende is aangepakt en bepleit de totstandkoming van een *task force*, onder leiding van de minister-president, met daarin vier andere ministers, om een plan uit te werken hoe we dit probleem te lijf moeten gaan.” Daar werd toen heel deftig bij geknikt. Toen heb ik vervolgens ook nog aan mijn fractievoorzitter - Ginjaar - gevraagd of hij dit ook bij de algemene beschouwingen wilde zeggen. Ook toen werd gezegd: “fantastisch idee, dat zullen we zeker doen, het zal worden aangepakt...” Nooit meer iets van gehoord! Men heeft dat punt dus laten liggen. En zo zijn er wel meer punten die men heeft laten liggen. Het WAO-dossier is natuurlijk zo’n punt. En daarbij geldt ongetwijfeld het verhaal dat er een linkse meerderheid was, maar dan moet je niet gaan regeren. Op sommige essentiële punten moet je durven dreigen met een breuk.’

MEN HEEFT GEDACHT DAT DIE ZETELS VANZELF BINNEN ZOULDEN KOMEN

‘Het belangrijkste wat liberalen de komende periode moeten doen? Laten ze eerst maar eens proberen de verkiezingen te winnen. Dat is al een goed begin. De

VVD staat er nu in de peilingen niet zo goed voor. Men is daarvan vreselijk geschrokken natuurlijk, terwijl je het eigenlijk al in oktober had kunnen zien aankomen. De VVD is ook - en dat heb ik hier een daar eerder gezegd - niet alert genoeg geweest. Ik zat in oktober bij *Barend & Witteman* en toen begon het eerste rumoer een beetje te komen. Men vroeg mij toen wat ik dacht van Leefbaar Nederland. Ik zei: "Nou, die krijgen misschien wel 8 zetels". "Onbestaanbaar!", zei men toen.

Men heeft steeds gedacht dat die zetels vanzelf binnen zouden komen: "we zitten een beetje achteruit en steken een dikke sigaar op en die verkiezingen winnen we wel". Maar zo win je geen verkiezingen. Het grote voordeel van Fortuyn c.s. is dat de partijleiding wreed wakker is geschud. Ze moeten nu aan de gang, daarmee is men veel te laat begonnen. Men moet ook allemaal nog wat wennen. Men heeft acht jaar lekker geregeerd, dat was allemaal heel gezellig en zo, maar de andere kant van de politiek heeft men nooit meegemaakt: er moet ook gevochten worden.

Mensen willen politici waarvan ze kunnen zeggen: "die staat tenminste ergens voor"

Allereerst moet men nu goed nadenken hoe we het verschijnsel van Fortuyn en Leefbaar Nederland moeten aanpakken. Daarvoor moeten we eerst nadenken over de vraag hoe het komt dat ze zo hoog scoren in de peilingen. Dan moet je zelfkritiek geven en die kritiek mag je ook best in het openbaar uitspreken. "We hebben dit onvoldoende gedaan en dát is niet goed gegaan..." Dus niet alleen roepen: "Er was een linkse meerderheid"; nee: "We hebben het op een aantal punten laten liggen! We geven dat toe. En we zijn eigenlijk blij met het signaal dat er van de kiezers is gekomen. U kunt er van op aan dat we op dat punt een strakkere koers zullen gaan varen en we zouden u willen vragen om ons bij de verkiezingen nog één keer een kans te geven." Dat is één lijn die men zou kunnen volgen. De tweede lijn is: "Kijk naar het financiële fundament van ons programma. Daar zijn we in ieder geval sterk in; we hebben een goede minister van financiën. Met alle respect voor Leefbaar Nederland en Pim Fortuyn, in hun programma zit helemaal geen financiële vertaalslag.

En zij hebben ook nauwelijks bestuurlijke ervaring." Maar wat je nooit moet doen is iemand als Fortuyn persoonlijk aanvallen.

Sommigen zijn al vreselijk somber over de verkiezingen. Ik ben helemaal niet somber. Sommige van die pessimistische types denken dat het al een verloren zaak is, maar ik kan vanuit mijn eigen verleden bewijzen dat dit niet zo is. Bij de verkiezingen in 1981 stonden we zes weken voor de verkiezingen op 16 zetels in de peilingen. Uiteindelijk kregen we er 26. In zes weken kan er dus een heleboel veranderen. Ik zie nog steeds allerlei kansen voor ons om de grootste partij te worden.

De VVD moet eerst de rechterflank veilig stellen, want daarop worden de aanvallen nu gedaan. Op een gegeven moment kun je best proberen om structurele winst voor de VVD te boeken aan de linkerkant, maar je kunt daar alleen maar op mikken als je je rechterflank afgezegeld hebt. Anders raak je tussen de één en de ander en dan krimp je in elkaar. Men moet dus eerst de kiezers die nu naar Pim Fortuyn gaan zien terug te winnen. Dat is de eerste prioriteit, uit electorale machts-overwegingen.

Ik denk overigens dat die structurele winst voor de VVD min of meer vanzelf komt. De VVD was vroeger maar een klein partijtje. We zijn steeds groter geworden en de aanhang van ons is dus al enorm verbreed. Dat proces gaat gewoon door; dat is de geest des tijds. Sinds 1972 is die trend al zo; het is zelfs eigenlijk al in 1959 begonnen. Die strategische lijn kun je echter alleen voortzetten als je niet aan de andere kant aangevallen wordt.

Succesvol leiderschap is het wekken van vertrouwen

De formule voor succesvol politiek leiderschap bestaat uit het wekken van vertrouwen bij de bevolking. Vertrouwen is eigenlijk het enige sleutelwoord. De rest is veel minder relevant. Weet je: je kunt zelfs stemmen winnen bij mensen die zeggen: "Wat die vent zegt daar ben ik het totaal mee oneens, maar hij zegt tenminste wat hij vindt." Deze coalitie heeft bijvoorbeeld ook een keer geprobeerd om de Eerste Kamer monddood te maken, dat is een schande geweest overigens. Ik heb toen een keer meegeholpen om een heel slecht wetsvoorstel om

zeep te helpen. Ergens op een avond was het. Daarop heb ik iets van anderhalf duizend brieven gehad. Ook van mensen die schreven: "Ik stem GroenLinks, ik ben voor het referendum, maar ik vond het fantastisch wat u hebt gedaan." Dat is allemaal een kwestie van vertrouwen. Mensen willen politici zien waarvan ze kunnen zeggen: "Die staat tenminste ergens voor." Daar gaat het in feite om.'

ANDERE HOUDING TEN AANZIEN VAN HET CDA

'Mijn coalitie-voorkeur? Daar geef ik altijd een deftig antwoord op, hè? Je moet altijd die coalitie nastreven met wie je het meest je eigen programma kunt realiseren. Dus met de partijen die programmatisch het dichtste bij je staan. Als je een parlementair meerderheidskabinet wil, dan zou ik Pim Fortuyn of Leefbaar Nederland niet bij voorbaat uitsluiten. Maar als je vraagt welke partijen het meest in aanmerking zouden komen, dan zou ik willen bepleiten dat de VVD een andere houding aanneemt ten aanzien van het CDA. De afgelopen jaren heeft men van VVD-zijde een beetje denigrerend tegen het CDA gedaan. Dat was ook makkelijk, want het CDA zat ontzettend in de prak. Mij sprak dat helemaal niet aan, want ik heb jaren met het CDA gewerkt, waar ik goede herinneringen aan heb. Maar ook als je programmatisch naar het CDA kijkt, dan zitten er een heleboel dingen in het CDA-programma die een beetje op onze lijn zitten. De heer Balkenende weet dat ook, hij is heel pienter. En na de nacht met de lange messen op het partijbureau, waarbij hij op het schild geheven werd, is hij er toch maar in geslaagd om de zaak snel weer in rust en op orde te brengen.

Het belangrijkste aan een verkiezingsprogramma is dat het helder geschreven moet zijn. De kiezers lezen trouwens helemaal geen verkiezingsprogramma's. Het is een soort *Handboek Soldaat*. In verkiezingen gaat het toch altijd om een aantal issues en om hoe je die neer zet. In 1972 hadden we een heel klein verkiezingsprogramma. Het kabinet-Biesheuvel was toen gevallen en dus moest er hals-over-kop een programma geschreven worden. Jozias van Aartsen en ik hebben toen met z'n tweeën het verkiezingsprogramma geschreven. Dat waren twee velle-tjes. We kregen zes zetels erbij. Daarmee geef ik de rela-

tiviteit aan van het verkiezingsprogramma. Maar het is goed dat het er is en het onze ziet er goed uit, net als het programma van het CDA. Die programma's hoeven dus geen beletsel te zijn voor samenwerking.'

DE NEDERLANDSE GEZONDHEIDSZORG IS STALINISTISCH

'Je kunt niet in één zin antwoord geven op de vraag wat er mis is in de zorg. De situatie van de gezondheidszorg is zodanig dat deze sector nu armer is dan tien jaar geleden. Dat komt door een aantal dingen. In de eerste plaats is het een gevolg van de sterke financiële matiging die tien jaar geleden is doorgevoerd. Toen is de sector van de gezondheidszorg qua geld aan banden gelegd. Daardoor zijn er mechanismen in werking getreden die toen nog niet tot problemen leidden, maar nu wel. Het aantal studenten dat medicijnen gaat studeren nam toen af, evenals het aantal verpleegkundigen, en het plezier van het vak kwam onder druk te staan. We zitten nu in feite met de gevolgen van dit beleid. Op zich is het niet eens zozeer een kwestie van geld erbij. Dat moet ook wel gebeuren, maar dat is niet het belangrijkste. Ik denk dat het vooral

Voordeel van basisverzekering voor de consument zie ik niet zo scherp

noodzakelijk is dat er veel meer ruimte komt voor burgers zelf om middelen in de gezondheidszorg te stoppen. En er moet veel meer ruimte komen voor artsen en verpleegkundigen om te beantwoorden aan de vraag van mensen.

Het gezondheidszorgsysteem van vandaag is eigenlijk een beetje een Stalinistisch systeem. Er is geen ander belangrijk beleidsveld in Nederland waar de regelgeving zó strak en rigide is als op het terrein van gezondheidszorg. Ik zou dus willen bepleiten dat het nieuwe kabinet fors snijdt in die verstikkende regelgeving.

Er is trouwens vaak verwarring over het begrip "gezondheidszorgstelsel". Je hebt namelijk twee soorten stelsels. Je hebt het verzekeringsstelsel, wat in Nederland een ingewikkeld systeem is, maar van dat verzekeringsstelsel is nog nooit iemand ziek geworden. Aan de andere kant heb je het stelsel van de organisatie van de gezondheidszorg in totaliteit. Dat laatste moet fundamenteel

anders. Natuurlijk kan dat niet in een paar jaar, maar dat het stelsel veranderd moet worden zou wel het *leitmotiv* moeten zijn. We hebben nu nog een aanbodgerichte gezondheidszorg, waarin alles van bovenaf wordt bepaald - hoeveel artsen worden opgeleid, hoeveel ziekenhuizen er zijn - en dat zou moeten worden omgedraaid, zoals dat ook in andere sectoren is gebeurd. De vraag van de burgers moet het sturend mechanisme worden. Je kunt een prachtige parallel trekken met het terrein van volkshuisvesting. Dat was vroeger ook rigide, van bovenaf aangestuurd, en daar is een enorme slag gemaakt. Toenmalig staatssecretaris Heerma heeft daar heel veel goed werk verzet, zodat het nu een veel vrijere situatie is geworden. Een zelfde cultuuromslag zou ik willen bepleiten in de gezondheidszorg.

De regelgeving opschonen moet absoluut als eerste. In het dorp in Friesland waar ik woonde stond een bejaardenhuis, waar ook een ziekenboeg aanwezig was. Bewoners van dat bejaardenhuis moesten wel eens naar het ziekenhuis voor een operatie en daarna moesten ze dan nog een paar dagen in het ziekenhuis blijven om bij te komen. Wanneer die mensen in het ziekenhuis blijven, kost dat veel geld per ligdag. Als die mensen na de operatie gewoon zouden worden opgevangen in de ziekenboeg van het bejaardenhuis, dan is dat in de eerste plaats prettiger voor de bewoner, want zij zijn in een vertrouwde omgeving en het is ook nog eens veel goedkoper. Dat werd dus geprobeerd en ook de verzekeraar vond het prima, maar men werd teruggefloten door het College Toezicht Zorgverzekeringen (CTZ). Het was in strijd met de regels, dus het mocht niet. Dan zeg ik: "doe mij eens een lol en ga wat doen om die regels te veranderen." Als een verzekeraar in overleg met aanbieders inventief is en dingen doet die patiënten willen en die ook nog eens goedkoper zijn, straf dat dan niet af, maar juich het toe. Ik denk dat hier heel veel geld te besparen valt.

Nu is er dan eindelijk een begin gemaakt om verzekeraars meer risicodragend te maken. Dat geeft een goede prikkel om de problemen aan te pakken. Het feit dat verzekeraars, zoals de vroegere ziekenfondsen, meer als ondernemers moeten optreden lijkt mij een goede zaak. Maar daar hoort dan ook bij dat als de verzekeraars op het scherpst van de snede onderhandelen met huisartsen, ziekenhuizen of andere aanbieders en

op die manier goede contracten weten af te sluiten, zij het geld wat ze op die manier weten te verdienen niet hoeven terug te storten in de centrale kas. Dat is nu nog wel het geval, zodat er nu ook weinig prikkel is om het te doen.

Een ander probleem is dat er in de gezondheidszorg nauwelijks concurrentie is. De huisartsen klagen in Nederland steen en been, maar ik denk dat ze op een heleboel punten redelijk aan de bak gekomen zijn. Een van de verzekeraars heeft bijvoorbeeld Belgische artsen hier naartoe gehaald en die kwamen graag, want het inkomen wat ze hier verdienen is veel hoger dan wat ze in België verdienen. Hier is eigenlijk geen concurrentie en daar wel, dus is er hier veel geklaag. Ik ben er dan ook voor dat contracten tussen aanbieders en verzekeraars meer worden opgeschud, zodat het niet meer allemaal oligopolisch en monopolisch is. Voor mensen die heel lang op de wachtlijst staan sluiten verzekeraars nu contracten in België of Duitsland. Dat zet een druk op de aanbieders van zorg hier. Nederlandse aanbieders zijn bang dat verzekeraars de patiënten de grens over sturen. We zien bijvoorbeeld dat een verzekeraar in Amsterdam nog niet zo lang geleden een contract had afgesloten met een privé-kliniek die staaroperaties uitvoert, omdat er in de ziekenhuizen een lange wachtlijst was. Binnen de kortste keren waren die wachtlijsten in de ziekenhuizen weg. Niet alleen doordat mensen nu in de klinieken geholpen werden, maar ook omdat de ziekenhuizen bang waren om hun klandizie kwijt te raken.

In Engeland zie je ook dat mensen tegenwoordig naar Frankrijk worden gestuurd om daar eerder te worden geholpen. En ook onze ziekenhuizen in het noorden en oosten hebben een hele reeks contracten gesloten met Duitse ziekenhuizen. In Duitsland zijn helemaal geen wachtlijsten. Ik denk niet dat dit met het verzekeringsstelsel te maken heeft. In Nederland heb je een heel ingewikkeld, duaal systeem. Als je het wiel opnieuw zou uitvinden, dan zou je het misschien heel anders doen. Maar het verleden heeft wel geleerd dat als je het verzekeringsstelsel wil veranderen, het schip halverwege ergens strandt en dan heb je een heleboel energie nutteloos besteed. Ik zou dus vooral het zorgstelsel - en niet het verzekeringsstelsel - bij de kop willen nemen.'

VAN ENIGE CONSISTENTIE IS GEEN SPRAKE

'Er is heel lang geprobeerd om een basisverzekering in te voeren, maar dat is steeds mislukt. Minister Aalberse van sociale zaken is daar voor de Tweede Wereldoorlog al mee begonnen. Na de Tweede Wereldoorlog is het nog eens geprobeerd door minister Joekes (de vader van Theo Joekes) En later hebben de staatssecretarissen Hendriks en Simons nog een keer een poging gewaagd. Nu zegt de regering dat er inderdaad zo'n basisverzekering moet komen, maar er wordt wel bij gezegd dat het pas moet ingaan in 2005 of 2006. Dat is dus niet het komende kabinet, maar het kabinet daarna.

Als je kijkt naar de verzameling bouwstenen die het kabinet heeft aangedragen dan moet ik zeggen dat daar elementen inzitten waar ik niet gelukkig mee ben. Één van die bouwstenen is dat iedere Nederlander hetzelfde pakket krijgt aangeboden. Ik denk dat het veel beter zou zijn als de verzekeraars de mogelijkheid zouden krijgen om verschillende pakketten aan te bieden: uitgebreidere pakketten, kleinere pakketten, met verschillende prijskaartjes. Natuurlijk, datgene wat per se nodig is moet je verplicht stellen. Al was het maar om te zorgen dat iedereen, al heeft hij geen duit te besteden, kan krijgen wat hij nodig heeft wanneer hij ziek wordt. Anders krijg je verhalen over tweedeling in de zorg. Dat moet allemaal netjes geregeld zijn, maar er moet wel meer variatie zijn.

In de bouwstenen van het huidige kabinet zit die keuzevrijheid niet. Het kabinetsvoorstel is veel meer rigide dan het SER-voorstel. Minister Borst wil voor iedereen

hetzelfde pakket. En over collectieve contracten heeft men niets opgeschreven. De kans bestaat dus dat men dat zal verbieden, terwijl het voor bedrijven juist heel interessant kan zijn om zulke contracten af te sluiten. Wij hebben bijvoorbeeld meegemaakt dat bedrijvenpolis en privé-klinieken allemaal strikt verboden waren. Nu zit de minister aan het eind van de rit en nu mag het niet alleen, nee, verzekeraars moeten juist veel meer contracten afsluiten met privé-klinieken. Van enige consistentie is dus geen sprake.

In ieder geval moet er bij de kabinetsformatie kritisch worden gekeken naar het idee van de basisverzekering. Daar zit natuurlijk een politiek heikel punt in dat de premie nominaal moet zijn (in guldens). De PvdA ziet liever een inkomensafhankelijke premie. Hoe dat precies gaat uitpakken hangt ook af van het soort coalitie dat we krijgen.

Wat nu echter het voordeel van zo'n basisverzekering is voor de consument zie ik niet zo scherp. Misschien komt dat door mijn hoge leeftijd, ha, ha. Je ziet heel vaak als er een probleem is, dat de politiek dan een vluchtweg neemt. Men pakt dan iets aan waarvan men zegt dat dat het probleem is, zodat we dan weer even van het echte probleem af zijn.'

Dit interview is afgenomen door prof.dr. H.M. Dupuis en drs. M.G.K. Kreuger. Heleen Dupuis is hoogleraar medische ethiek aan de Universiteit van Leiden en lid van de kernredactie van Liberaal Reveil.

JONGE MENSEN WILLEN KANSEN

INTERVIEW MET HUBERT COONEN

Voor het eerst in lange tijd zit er een liberale minister op het sociaal-democratisch gekleurde departement van Onderwijs. Heeft dat nu concrete gevolgen gehad voor het onderwijsbeleid? Waardoor zijn de problemen in het voortgezet onderwijs veroorzaakt en hoe zouden die kunnen worden opgelost? Hoe zou het ideale onderwijsstelsel eruit moeten zien? Op het bureau van de Teldersstichting spraken wij op 22 februari met Hubert Coonen, vice-voorzitter van de Onderwijsraad.

AANPAK INTERACTIEVER

‘Het belangrijkste is hoe het onderwijs zich het beste kan ontplooiën. Ik moet zeggen dat er op dat gebied door Loek Hermans een goede agenda op tafel is gelegd. Het is een verademing dat de centrale overheid nu meer tot een aansporingsrelatie komt met de scholen door ze eigen verantwoordelijkheid en eigen initiatief te laten nemen. Die aanpak is interactiever en meer van deze tijd. Voordien werd er binnen de kamers van het departement over beleid nagedacht, dat vervolgens via vaak gebrekkige communicatiekanalen naar de omgeving werd geventileerd. Het beleid zoals dat nu wordt vormgegeven zoekt meer aansluiting bij het initiatief en de creativiteit van de mensen die op de scholen zelf werken. Ik heb de indruk dat dat door scholen ook veel meer wordt geapprecieerd. De scholen opereerden daarvoor veel meer vanuit een reactieve positie. Wat je nu ziet is dat de scholen inderdaad zelf weer aan het roer willen staan, zelf verantwoordelijkheid willen dragen en zelf initiatief willen nemen. Die koers moeten we zonder meer voortzetten omdat het de scholen in een betere positie brengt en omdat het de professionalisering van de beroepsgroep

weer activeert. Maar men moet nog wel enigszins deconditioneren van de vorige periode. Door die langdurige aansturing vanuit een centraal punt is een zekere gewenning ontstaan dat alles van bovenaf wordt geregeld. Het beleid is daarom nog niet af en er is veel aan gelegen dat er in de volgende periode weer een minister uit liberale hoek op Onderwijs komt. Het zou zeer te betreuren zijn als er na vier jaar plotseling weer een andere wind zou gaan waaien. Dat brengt de scholen en leraren in verwarring. De continuïteit van dit type beleid, vooral de beïnvloeding van scholen om zaken in eigen hand te kunnen nemen, is nu nodig. Bij een eventuele verdeling van ministersposten zouden we daarom hoog moeten inzetten op het onderwijs, temeer omdat het onderwijs een kapitaalgoed vormt waar we te lang, te slordig mee zijn omgegaan en wat we in de toekomst hard nodig hebben.’

NIET STIGMATISEREN

‘Ik vind op zich een coalitievoortzetting met de partijen die paars gevormd hebben niet slecht. Er zijn natuurlijk wel andere mogelijkheden, maar als we de lijn van liberalisering willen voortzetten die in de volle breedte van het onderwijsveld heeft plaatsgevonden, dan zou deze combinatie moeten worden voortgezet. Maar paars moet zichzelf ook vernieuwen. Je merkt in de publieke discussie dat, hoewel paars enkele majeure problemen in de samenleving heeft opgelost, er toch een paar heel zware problemen zijn blijven liggen. Het kabinet is wellicht iets teveel in de leunstoel gaan hangen als het gaat om een aantal knelpunten ook fundamenteel van een oplossing te voorzien. Er zijn zaken buitengewoon goed aangepakt, zoals het financieringsvraagstuk (reductie van de staats-schuld) en de werkgelegenheid, maar de verkeersconges-

tie is niet opgelost. In de gezondheidszorg zijn er ook nog allerlei problemen en er zijn veiligheidsproblemen die zwaar op de maatschappij drukken. Die zaken moeten steviger worden aangepakt en tot resultaten worden gebracht, ofwel met dezelfde stevigheid worden voortgezet, zoals de modernisering van het onderwijs.

Als ik uitspraken van Balkenende hoor, dan heb ik de indruk dat als het CDA in de coalitie zou meedoen een aantal onderwerpen dreigen terug te vallen in klassieke conventies die de vooruitgang niet echt stimuleren. Balkenende zegt bijvoorbeeld dat wij geen behoefte hebben aan een multiculturele samenleving. Dat vind ik iets dat we in het debat niet meer kunnen gebruiken. De samenlevingen verinterculturaliseren, soms zelfs in mondiaal opzicht. We moeten niet doen alsof dat een nieuw fenomeen is. Drie eeuwen terug was dit in Europa ook al aan de orde. Wat je zou moeten bevorderen is dat mensen met verschillende culturen en tradities de meerwaarde van hun historische traditie met elkaar gaan delen, zodat het een verrijking wordt.

De multiculturaliteit van de samenleving is een feit. De manier waarop wij met multiculturaliteit omgaan is echter nog veel te veel belast met het fenomeen allochtoon. Ik begrijp niet dat we kinderen van de derde generatie - soms zelfs van de vierde - nog steeds aanduiden als allochtonen. Zolang we iemand een allochtoon noemen wanneer zijn ouders of zijn grootouders toevallig uit Turkije en Marokko afkomstig zijn, dan stigmatiseren wij structureel een bepaald deel van de bevolking. Er zijn heel veel jongeren in de grote steden die wij aanduiden als allochtonen, maar die perfect Nederlands spreken en Nederlandse gebruiken overnemen. Als je dit koppelt aan mijn stelling dat het individuele talent zoveel mogelijk ontplooid moet kunnen worden, dan moeten we constateren dat we kansen laten liggen. Bij Turkse kinderen is de leermotivatie hoog, het engagement om te studeren is fantastisch ontwikkeld, evenals de motivatie om daar thuis steun aan te geven. Bij Marokkanen moeten we nog een slag winnen, maar ook daar zeg ik: het zijn jonge mensen die staan in een moderne samenleving en jonge mensen willen kansen. De verantwoordelijkheid van de samenleving, van ouders, opvoeders en leraren is om die kansen te creëren. Onafhankelijk van de vraag waar jongeren vandaan komen en met welke dispositie ze zijn

toegerust, of ze nou allochtoon zijn of autochtoon. Als je ze de juiste omgeving en de juiste aandacht aanbiedt en het talent opzoekt, dan zul je zien dat jonge mensen zich ontwikkelen. Want ze willen niets liever. We moeten dus ophouden met iedereen een beeldmerk op te drukken. Dat stigmatiseert mensen zo geweldig dat het hun ontwikkeling gaat remmen.'

TAALLESSEN

'Je zou creatieve oplossingen kunnen zoeken voor het taalprobleem. Bijvoorbeeld het omroepbestel hiervoor contracteren. De televisie is een buitengewoon geschikt instrument om als educatief middel te functioneren, wat we niet voldoende benutten. Zorg er bijvoorbeeld voor dat via het medium televisie aanvullend Nederlandse taal wordt aangeboden op een didactisch geavanceerde manier, ook nog een beetje gespecificeerd naar verschillende doelgroepen. De publieke omroepen zouden een taak moeten hebben om mee te werken aan het inlopen van educatieachterstanden van mensen. Mijn eigen kinderen volgen de onderwerpen van het wereldtoneel via het jeugdjournaal. Dat programma is didactisch perfect ontwikkeld en daar kijken veel kinderen naar. Dat soort programma's zouden er veel meer moeten komen, ook voor kinderen met taalproblemen. Je kunt het medium televisie zo interessant maken voor kinderen dat ze splenderwijs de taal verwerven.

Taalprobleem voornamelijk generatieprobleem

Een andere oplossing zou zijn - maar daar zijn we in Nederland zeer terughoudend mee - om "adoptieprogramma's" te maken, waarbij kinderen met een taalachterstand twee keer per maand of per week aan het diner worden uitgenodigd bij een Nederlands gezin waar Nederlands wordt gesproken, zodat ze op die manier toch weer een uurtje de taal kunnen leren.

Het taalprobleem is voornamelijk een generatieprobleem. Mijn verwachting is dat er steeds meer kinderen zullen zijn, die wij vroeger als allochtoon aanwezen, die gewoon Nederlands zullen praten. Dat kan best nog wel enige tijd duren. In die tussenliggende periode moeten we een juiste mix maken. Dat betekent dat je in het taalonderwijs de combinatie tussen de taal die thuis

gesproken wordt en het Nederlands moet voortzetten. Ik ben geen linguïst, maar ik heb me laten vertellen dat de taalverwerving van zowel de moedertaal als het Nederlands bevruchtend op elkaar werkt. Bovendien hebben veel mensen die wij alloctonen noemen nog verbindingen met het moederland. Daar woont familie waar ze contact mee moeten onderhouden. Daarom moet je ze dus niet helemaal zonder taalontwikkeling op het gebied van de moedertaal laten opgroeien.'

VEROUDERD SCHOOLSYSTEEM

'Het onderscheidingsvermogen van de VVD op onderwijs zou wel iets sterker mogen. Niet zozeer op het gebied van het hoger onderwijs, want daar volgen de meeste partijen *grasso modo* wel dezelfde lijn. Maar ik denk dat de VVD initiatiefnemer zou moeten zijn voor een nieuw ontwerp van het voortgezet onderwijs. We dreigen namelijk in zwaar weer te komen als het gaat om de groep van twaalf tot achttien jaar. Daar ontstaan op dit moment problemen: te weinig leraren, schoolverzuim van leerlingen en criminaliteit in de scholen. Daar moeten we opnieuw leiderschap tonen, want daar zit een heel fundamenteel probleem. Aan het basisonderwijs kun je altijd sleutelen voor verdere verbetering, maar dat systeem zit redelijk tot goed in elkaar. We hebben een redelijk hoog niveau van basisonderwijs. We hebben ook een betrekkelijk hoog niveau van hoger onderwijs. Daar hebben we allemaal minder zorgen over. Maar in het veld dat daar tussen ligt, het voortgezet onderwijs dat in de afgelopen periode de portefeuille van Adelmund viel, daar heeft men de essentiële vraagstukken eigenlijk nog niet eens aangeduid!

Het voortgezet onderwijs heeft voor mij dan ook prioriteit. We dreigen daar de jeugd te verliezen, terwijl daar juist het talent en de toekomst ligt. Als liberalen moeten juist wij ons daar mee bezig houden. Er is een groot probleem met de beschikbaarheid van leraren. Dat komt doordat wij een verouderd onderwijsstelsel in stand houden in een maatschappij die in hoog tempo verandert.

We hebben het schoolsysteem ingericht vanwege de massificatie. In het begin van de vorige eeuw hadden we een paar honderd duizend scholieren, nu hebben we vier miljoen onderwijsdeelnemers. Dat is op zich goed, want

het draagt bij aan de beschaving en het opleidingsniveau van de samenleving, maar de vraag is hoe je dat moet absorberen. Dat is allemaal volgens een soort industrieel concept gegaan. Zo zie je elke dag kinderen met een tas met boeken naar een schoolgebouw gaan, met aparte lokalen, met daarin stoelen en bankjes, een leraar voor de klas en een bord aan de muur. Dat systeem is verouderd en daar zie je ook de verschijnselen van. Het schoolverzuim is buitengewoon groot, de agressie in scholen neemt toe en het diploma-rendement neemt af.

Geen binair systeem in het hoger onderwijs

Ook voeren we een permanente discussie over wat er uit dat systeem moet komen. Dat is een Tayloriaanse aanpak. We hebben een bepaald aantal leerlingen, we stellen eisen aan de *output* en vervolgens reguleren we die kinderen in vier tot zes jaar door dat systeem heen met proefwerken en toetsen. In feite is het een soort sanctieorganisatie waar die kinderen doorheen moeten en waarvan je kunt vaststellen dat de kinderen daartegen opponeren. En die oppositie van leerlingen manifesteert zich in de kwaliteit van de relatie met de leraren, waardoor de leraren zeggen: "ik doe het niet meer". Dat zie je ook bij de lerarenopleidingen. Ik was enige jaren directeur van een grote lerarenopleiding en ik raakte de helft van de instroom voor leraren in het voortgezet onderwijs kwijt. Jonge mensen kiezen dat beroep niet meer. Wat je dus zou moeten doen is naast de discussie over het onderwijsprogramma die wij in Nederland voortdurend voeren, ook eens kijken naar het welbevinden van de leraren en leerlingen in dat systeem. Want het gaat niet alleen om het programma en het eindexamen, maar ook over de vraag of mensen het aantrekkelijk vinden om elke dag in zo'n organisatie met elkaar samen te werken. Wordt er iets geleerd? Wordt er interessant gedoceerd? Zijn er werkplekken voor leraren? Is er voldoende ondersteuning van de leraar? Dan zeg ik: "dat systeem behoeft een gigantische renovatie". Er moet een nieuwe leeromgeving komen voor jongeren tussen twaalf en achttien jaar. Het daar ontluikende talent moeten we ten volle ondersteunen, met alle middelen die de samenleving daarvoor vrij kan maken. Dat moet een optimale leeromgeving zijn met optimale

organisaties, waar leraren hun taken optimaal kunnen uitvoeren. Als je dat realiseert dan komen de leraren weer terug naar de scholen. De beroepsgroep moet in de gelegenheid worden gesteld om de problemen op te lossen, daarbij ondersteund door een overheid die geen uniformiteit afdwingt.'

PORTFOLIO-BENADERING

'Het huidige systeem is sterk cognitief gedetermineerd. Leerlingen worden via selectie op een bepaalde plek in het middelbaar onderwijs geplaatst (VBO, MAVO, HAVO, VWO) waar ze zich naar verwachting kunnen ontwikkelen. Wat ik zou willen is dat je er van uit gaat dat jongeren tussen twaalf en achttien jaar een variatie aan talenten bezitten die zodanig zouden moeten worden ontwikkeld dat kinderen in alle gevallen trots zijn op waar ze goed in zijn. Iemand die goed kan sporten wordt in het onderwijs bijvoorbeeld te weinig erkend, terwijl het best wel eens zo zou kunnen zijn dat iemand die die erkenning in het onderwijs wel zou krijgen, vanwege het positieve zelfbeeld dat daardoor ontstaat, ook op andere terreinen beter gaat presteren. Nu zeggen we: "nee, jij kunt wiskunde op dat niveau niet aan, dus we zetten je in het VBO". Die miskenning zou je eruit moeten halen. Je moet dus kijken waar het potentiële talent zit, dat talent moet je ten volle ontplooiën en je moet profiteren van de synergie die dat talent op andere onderdelen in de ontwikkeling van kinderen kan bewerkstelligen.

De voorzieningen moeten aansluiten bij het talent, in plaats dat de kinderen gegroepeerd worden naar de voorzieningen. Dan kom je in feite uit op een portfolio-achtige benadering van de ontwikkeling van jonge mensen. Als je een streng selectief systeem hebt waarbij je steeds zegt: "Dit beheers jij niet, dus je krijgt een onvoldoende, dus je blijft zitten", dan kweek je een enorme aversie tegen het leren en dan moet je niet verbaasd zijn dat kinderen de scholen gewoon de rug toekeren.

Wat ik met zo'n portfolio-benadering beoog is dat jongeren het leren als een particuliere opbrengst gaan ervaren in plaats van als een door anderen erkende prestatie. Dan komt het leren ook tot ontwikkeling. Je moet de vreugde van de kennisverwerving en de vreugde van het leren heel vroeg laten plaatsvinden. Dat doe je dus niet met een rode pen. De vraag blijft dan natuurlijk wel

wanneer een kind met een bepaalde portfolio rijp is voor een bepaalde studie. Liberalen accepteren dat de overheid als hoeder van de kwaliteit van het onderwijs het niveau moet bepalen waaraan dat onderwijs moet voldoen. Dat is een maatschappelijk geaccepteerd iets wat we ook op andere terreinen doen. De kandidaat moet dus wel kunnen aantonen dat hij zo ver ontwikkeld is dat hij toegang tot bijvoorbeeld de medicijnenstudie kan aanvragen.'

MEER KEUZE IN HOGER ONDERWIJS

'Ik ben geen voorstander van het binaire systeem in het hoger onderwijs. Het hoger onderwijssysteem voor achttien jaar en ouder zou een geïntegreerd systeem moeten zijn waarbij we ook geen klassiek onderscheid meer maken tussen beroepsgerichte en academische studies. In sommige werkgebieden liggen de competenties meer op het academische niveau en in andere werkgebieden meer op het beroepsniveau, maar in vrijwel alle hogere functies heb je beide competentiedomeinen nodig. Iemand die uitsluitend academisch is opgeleid en van communicatie of het aanpakken van concrete problemen geen kaas heeft gegeten, is toch zwaar gehandicapt. En omgekeerd opereert iemand die uitsluitend problemen aanpakt op HBO-niveau, zonder een toerijkende wetenschappelijke reflectie, eveneens onvolkomen. Er moeten dus meer keuzemogelijkheden komen. Aan de ene kant moet een student kunnen kiezen voor een uitsluitend academische of beroepsgerichte route, maar aan de andere kant moet een student ook kunnen kiezen voor een portfolio waarin een combinatie zit van academische en beroepsgerichte competenties. Als je zo'n portfoliosysteem in het voortgezet onderwijs wilt aanzetten dan moet je dat in het hoger onderwijs niet weer dichttimmeren.

Een probleem in het hoger onderwijs is echter de grote versnippering en het uitdijende aantal studierichtingen. Dat is een klassiek probleem. Om de zoveel tijd hebben we weer een periode dat we gaan herordenen en vervolgens hebben we weer een periode dat we het meer vrijlaten. Op zich vind ik de gedachte van Hermans om het vrij te laten niet verkeerd. Als er straks via het accrediteringsorgaan een waardering voor studies moet worden gegeven, gekoppeld aan de bekostiging, dan moeten scholen en universiteiten namelijk goed gaan naden-

ken of ze een levensvatbare opleiding aanbieden die ook nog het niveau heeft om bekostiging te verwerven. Mijn verwachting is dat door de aanpak van de accreditering er een zelfcorrigerend mechanisme zal ontstaan.'

VOUCHERSYSTEEM

'Ten aanzien van de financiering van het hoger onderwijs kun je twee posities innemen. Je kunt het financieren op basis van het aantal diploma's dat wordt uitgegeven (wat nu gebeurt) of je kunt de financiering koppelen aan het studiepuntenregime. Voor elk behaald studiepunt is er dan een bekostigingsgrondslag. Met beide vormen heb ik eigenlijk geen problemen. Persoonlijk ben ik voorstander van het afrekenen op diploma's, maar dan moet dat wel gekoppeld worden aan een instantie die de waarde van de diploma's bewaakt. Wat je nu ziet is dat we een systeem hebben waarbij degenen die de opleiding aanbieden zelf bepalen of degene die de opleiding afrondt aan het vereiste niveau voldoet. Dat moet worden ontkoppeld.

Ik vind ook dat de overheid slechts partieel hoeft deel te nemen in de studiekosten van iemand die in het hoger onderwijs studeert. Daar geven we nu 2,3 miljard euro aan uit, terwijl het mensen zijn die in de regel in hogere maatschappelijke posities terecht komen, waar ze ook naar rato worden gewaardeerd. Het kan daarom geen kwaad, zeker als je kijkt naar de feitelijke studielast van studenten in het hoger onderwijs, om een deel van de rekening bij de student zelf neer te leggen. Bovendien is het denkbaar dat de werkgever een deel van de studiekosten op zich neemt. Voor een deel gebeurt dat al feitelijk. Natuurlijk zullen werkgevers zeggen dat zij via de belastingen al voldoende meedoen aan de financiering van het onderwijs, maar aan de andere kant denk ik dat in het hoger onderwijs de combinatie tussen werken en studeren steeds meer voorkomt, zodat de werkgevers eerder profijt kunnen hebben van de expertise van de studenten en de ontvankelijkheid om daar een tegenprestatie voor te leveren zal toenemen.

Ten aanzien van meer marktwerking in het onderwijs zou ik een onderscheid willen maken tussen het leer-

plichtige deel en het deel erna. In het niet-leerplichtige onderwijs moet er een adequaat evenwicht zijn waarbij het moet kunnen dat naast de overheidsbijdrage ook een additionele bijdrage door ouders en andere partijen plaatsvindt. Waar je echter voor moet waken is dat er met die additionele middelen geen discriminatie in het systeem zelf wordt aangebracht, doordat degenen die aanvullende middelen makkelijker kunnen aanboren dan anderen een voordeelpositie verwerven. Dat zou je niet moeten willen, want dan is de hele verhaal over de ontplooiing van individuele talenten om zeep geholpen. Daar moet dus een plafonddiscussie over komen. Maar ik ben niettemin sterk voorstander van verdere vormen van marktwerking in het hoger onderwijs, met name door studenten een sterkere positie te geven om een goede kwaliteit van het onderwijs af te dwingen. Daarom ben ik voor een vouchersysteem, waarbij subsidie aan de scholen en universiteiten wordt vervangen door een individuele subsidie. Op het moment dat zo'n vouchersysteem wordt ingevoerd vervallen alle structurele bekostigingsrelaties met de universiteiten en hogescholen. Althans ten aanzien van het scholingsdeel. Het researchdeel moet je niet op die manier behandelen.

In het funderend onderwijs vind ik een voucher systeem niet aantrekkelijk. Daar moeten we in principe de overheid aanwijzen als hoofdverantwoordelijke. Het basis en voortgezet onderwijs is naast een opleidingsinstituut namelijk ook een pedagogisch instituut en daar is de kwaliteit van de samspraak en samenwerking aan de orde. Als je dat gaat verzakelijken dan zou dat wel eens tot een geringere aandacht voor het pedagogisch klimaat van de scholen kunnen leiden omdat alles dan draait om rendement en profijt. Dat vind ik voor het funderend onderwijs onwenselijk.'

Dit interview is afgenomen door prof.dr. L.F.W. de Klerk en drs. M.G.K. Kreuger. Len de Klerk is emeritus hoogleraar onderwijspsychologie aan de Katholieke Universiteit Brabant en oud-rector magnificus van dezelfde universiteit, alsmede lid van de kernredactie van Liberaal Reveil.

DE BURGERS WILLEN HET EN DAAR BEN IK VOOR

INTERVIEW MET IVO OPSTELTEN

Rotterdam is de afgelopen weken veel in het nieuws geweest door de slechting van het ‘Moskou aan de Maas’ in de verkiezingszege van Pim Fortuyn. Hoe kijkt de liberale burgemeester van Rotterdam aan tegen het verkiezingsresultaat? Welk signaal heeft de kiezer afgegeven en hoe moet het nu verder? Wat is zijn visie op het lokaal bestuur en hoe kijkt hij aan tegen het thema veiligheid, dat zowel lokaal als nationaal van zeer groot belang wordt geacht. Het interview dateert van 28 maart en is afgenomen in het stadhuis van Rotterdam.

FINANCIEEL-ECONOMISCHE KAPSTOK

‘Ik ben altijd een groot voorstander geweest van paars en ik vind dat ze het goed hebben gedaan. Paars is toch een enorme doorbraak geweest in het politieke krachtenveld. Dat is belangrijk geweest. Voor de politieke verhoudingen en het politieke klimaat is het goed geweest dat het CDA een tijd in de oppositie terecht is gekomen.

Verder denk ik dat je kunt zeggen dat er een heel goed financieel-economisch beleid is gevoerd. De staats-huishouding ziet er stevig uit, ook als je internationaal vergelijkt. We zijn er allemaal op vooruit gegaan, en niet in geringe mate. Daar beoordeelt de kiezer ook op. Maar er zijn daarnaast natuurlijk zaken waar veel is bereikt, maar waar nog veel moet gebeuren. Dan heb ik het bijvoorbeeld over de wachtlijsten in de zorg. Dat komt nergens op het Europese continent voor, behalve in Nederland. In België niet, in Duitsland en Frankrijk niet, zelfs in Italië niet, om van de Scandinavische landen maar niet te spreken. Dit is ernstig en het is naar mijn overtuiging niet het

gevolg van een gebrek aan geld. Iedereen die in de zorg verantwoordelijkheid draagt zegt ook dat er niet zozeer meer geld bij moet. Er is de afgelopen jaren heel veel geld naar de gezondheidszorg gegaan en dat is terecht, want het heeft een hoge prioriteit. Maar wat we ons moeten afvragen is of we de zorg wel moeten blijven organiseren zoals we dat nu doen. Ook de Raad voor de Volksgezondheid heeft recent geadviseerd dat er meer marktwerking in de zorg moet worden toegestaan. Op dat punt heeft dit kabinet de problemen niet opgelost.

Het onderwijs is een ander punt. Dat is ook een lastig probleem, want door de krapte op de arbeidsmarkt is het erg lastig om mensen te vinden voor het onderwijs. Ook daar zijn de problemen niet opgelost en is er nog veel te doen. Daarom is het ook heel goed dat voor het eerst na lange tijd een liberale minister leiding heeft gegeven aan het onderwijsbeleid. Veel zeggenschap is door minister Hermans teruggebracht bij de scholen zelf. Dat is goed voor de scholen en komt uiteindelijk het onderwijs aan onze jeugd ten goede.

In de derde plaats noem ik het punt van veiligheid. Dit is het onderwerp dat door de burgers het belangrijkste wordt gevonden, zowel op lokaal als op nationaal niveau. Daar hebben we veel te doen. De politie moet zowel in kwantitatieve als in kwalitatieve zin worden versterkt. Het is een winst dat Korthals en De Vries het nodige aan de sterkte van de politie hebben gedaan en ook de moed hebben gehad om te erkennen dat Nederland internationaal gemeten te weinig agenten heeft. Daar moet de komende jaren heel veel bij. Daarom heeft het Korpsbeheerdersberaad, waar ik voorzitter van ben, voor de volgende kabinetsperiode 8.000 extra politiedieners geclaimd.

Een vierde punt is dat het helaas niet gelukt is om grote infrastructurele werken versneld uit te voeren. De fileproblematiek is niet echt aangepakt.

Van die vier punten kun je allemaal niet zeggen dat het een succesverhaal is, maar van het financieel-economische beleid absoluut wel. Het belangrijkste voor de komende periode lijkt me dan ook dat het financieel-economisch beleidskader wordt bewaakt. Het één is namelijk een voorwaarde voor het ander. Het is een misverstand dat er sprake is van een keuze tussen geld aan zorg en onderwijs aan de ene kant en een gezond financieel beleid aan de andere kant. Als je je staatshuishouding niet op orde hebt dan dondert de rest op een gegeven moment ook in elkaar. Het financieel-economisch beleid is de kapstok waaraan je de rest ophangt. Maar als aan die voorwaarde is voldaan, dan vind ik inderdaad zorg en onderwijs topprioriteit hebben. Vooral onderwijs is voor liberalen cruciaal omdat het mensen de mogelijkheid biedt om alles uit zichzelf te halen wat erin zit. Daarom is het ook heel goed dat voor het eerst na lange tijd een liberale minister op Onderwijs aan het onderwijsbeleid leiding heeft gegeven. En dan hebben we natuurlijk ook nog het dossier van veiligheid. Het is natuurlijk een traditionele prioriteit voor de liberale politiek om rust en veiligheid te handhaven. En ik vind ook dat de infrastructuur adequaat en bij de tijd moet zijn. We zouden het toch met zijn allen voor elkaar moeten kunnen krijgen om daar iets meer op te schieten. Kort gezegd: de *performance* van de overheid in totaliteit moet omhoog en moet minder stroperig zijn. Meer zakelijk en gedurfd. Het debat moet nadrukkelijker terug in de politieke arena.'

BURGER WIL RESULTATEN ZIEN

'De burger heeft in Rotterdam bij de gemeenteraadsverkiezingen een duidelijk signaal afgegeven met de komst van Leefbaar Rotterdam in de gemeenteraad. Alle zittende partijen, met uitzondering van de Christen-Unie, hebben verloren en de opkomst was bij de afgelopen verkiezingen hoger dan de vorige keer. Iedereen moet zich daar iets van aantrekken, ik zelf ook. De burger wil gewoon resultaten van zijn gemeentebestuurders zien. Iedereen heeft hard gewerkt, dat is ook niet het verwijt, maar er moet beter geleverd worden. Dat betekent dat je als wethouder en burgemeester, gesteund door je

eigen partij, concreet moet aangeven wat je in een bepaalde periode bereikt wil hebben. Je moet dus op het terrein van veiligheid – wat een enorm *issue* is in Rotterdam – het schoonhouden van de stad en op het gebied van investeringen in de wijk en in de buurt concreet resultaten beloven en in de loop van de periode laten zien wat de voortgang is en of je je *targets* kunt halen. Ook politie en justitie zouden duidelijk hun doelen moeten laten zien. Ik denk dat dat heel belangrijk is. Er is heel veel participatie en betrokkenheid bij de burgers, maar men wil gewoon daden zien. Dat moeten we heel serieus nemen.

De burger wil gewoon resultaten zien

Heldere taal – ja, of nee – dat is ook heel belangrijk. En men kan er best tegen als het antwoord “nee” is, want dan staat er iemand die een eerlijk antwoord geeft. Maar het moet niet leiden tot beloftes die vervolgens niet worden nagekomen, of suggesties van “we regelen het” terwijl dat dan uiteindelijk niet gebeurt. Dat kan niet, het gaat om een betrouwbare overheid, die kan leveren wat de burgers willen. Dat betekent minder plannen en meer uitvoering. We moeten ook minder prioriteiten stellen, want door een beperking van de prioriteiten kun je meer bereiken. De thema's “schoon, heel en veilig” zouden centraal moeten staan. Als je één van die drie thema's laat liggen dan is het dweilen met de kraan open. We hebben in Rotterdam een “vijf-jaren-veiligheidsactieplan” opgezet, maar misschien moeten we toch wat meer tempo maken. Dat zijn lessen die we wel geleerd hebben.'

DE KIEZER HEEFT ALTIJD GELIJK

'Pim Fortuyn is de leider van de landelijke Lijst Pim Fortuyn (LPF) en dat heeft natuurlijk ook duidelijk een effect gehad op de winst van Leefbaar Rotterdam. Maar dat is niet het enige. Het zou een onjuiste benadering zijn om te zeggen dat Rotterdam het slachtoffer is geworden van het effect van het landelijk optreden van Pim Fortuyn, want Fortuyn heeft ook een lokale lijst getrokken. Dus *don't blame the voter*, de kiezer heeft altijd gelijk.

In Rotterdam is er nu een college in wording bestaande uit Leefbaar Rotterdam, CDA en VVD, want het is heel belangrijk dat een partij die zo fors gewonnen heeft ook

in het college komt. Ik ben daar zelf heel constructief in. Rotterdam heeft een sterk bestuur nodig dat ook een sterk team is, met sterke wethouders.

Ook landelijk is Fortuyn als een komeet omhoog geschoten, waardoor het politieke palet in een paar maanden enorm is veranderd. In januari stond paars er nog goed voor. De VVD stond op winst en was in een strijd verwickeld met de PvdA over wie de grootste partij zou worden. Dat beeld is totaal veranderd en het is nu niet te voorspellen wat er op 15 mei gaat gebeuren. De peilingen zijn slecht voor de VVD, maar in zeven weken zou dat in deze kiezersmarkt nog ongelofelijk kunnen verbeteren. De vier grote partijen liggen dicht bij elkaar in de peilingen dus de VVD kan nog steeds de grootste worden.

De VVD kan nog steeds de grootste worden

Ik ben altijd een groot voorstander geweest van paars, zowel op lokaal als op landelijk niveau, dus het doet me pijn in het hart om te constateren dat er voor paars inmiddels geen meerderheid meer te halen is. Als je dan kijkt naar de programmatische punten dan zou nu een coalitie tussen CDA en VVD voor de hand kunnen liggen, eventueel met Fortuyn erbij. Dat moeten we zeker niet uitsluiten, want als hij met een grote winst in de Kamer komt dan vind ik dat hij ook verantwoordelijkheid moet dragen.

Een coalitie tussen PvdA, CDA en GroenLinks, aan de andere kant, is bijna geen haalbare kaart vanwege de financieel-economische positie die GroenLinks inneemt. Als je kijkt naar de doorrekening van het Centraal Planbureau (CPB) dan zie je dat er ook een groot verschil zit tussen PvdA en CDA. Wat dat betreft liggen VVD en CDA dicht bij elkaar en, zoals ik al eerder heb gezegd, is dat de kapstok waar alles aan hangt. Als dat niet goed is dan kun je zorg, onderwijs en veiligheid wel een topprioriteit vinden maar de investeringen daarin gaan dan ook niet door.

Een brede coalitie is natuurlijk ook nog een alternatief: PvdA-CDA-VVD. Maar het is de vraag of je Fortuyn moet uitsluiten als hij echt een forse winst behaalt. Het kan natuurlijk ook zo zijn dat hij te vroeg gepiekt heeft en dat de teruggang inmiddels is ingezet. Daar ga ik zelf wel

een beetje vanuit; dat de VVD zetels terugwint en op 15 mei alsnog de grootste wordt.'

PREVENTIEF KAN NIET ZONDER REPRESSIEF
'Op zich zijn er nog voldoende verschillen tussen de partijen. Ten aanzien van het hoofdpunt, de financieel-economische politiek bijvoorbeeld. Maar we zien het ook in de zorg en bij het WAO-dossier. En op het terrein van infrastructuur zijn er verschillen van mening over de investeringen die daar gedaan moeten worden. Op het gebied van veiligheid zijn de verschillen kleiner. Alle grote partijen zijn het daar wel met elkaar eens. Ik heb de verkiezingsprogramma's van de verschillende partijen geanalyseerd en het CDA en de VVD spreken zich allebei concreet uit op het gebied van veiligheid en politie. Maar ook Melkert heeft recent het één en ander gezegd waaraan je kunt zien dat hij veel in Rotterdam is geweest. Met alle punten die hij noemt zijn we op dit moment bezig, of ze bestaan al. Dan heb ik het over de criminaliteitskaart, de veiligheidsindex, de aanpak van 'draaideurcriminelen', het gebiedsgericht optreden van de politie, de inzet van buurtagenten, repressiever optreden, meer politie, zorg voor de hele keten in de veiligheid... Dat is allemaal echt het Rotterdamse verhaal.

GroenLinks heeft het echter voornamelijk over de 'voorkant' van de veiligheidsketen, dus de preventieve kant van de zaak. Dat is inderdaad heel belangrijk, maar een goed preventief beleid kan uitsluitend succesvol zijn als je aan het eind van de keten ook een duidelijk repressief beleid voert dat 'staat als een huis'. De onderwijs- en welzijnsinstellingen en de jeugdhulpverlening zijn nog niet gedisciplineerd genoeg om scherp te presteren.

Een goed veiligheidsbeleid valt of staat dus met een repressief beleid. Maar daarnaast moet je inderdaad ook kijken naar preventie. Het gaat uiteindelijk om de hele veiligheidsketen. In Rotterdam bestaat een groot deel van de daders bij straatroof uit Antilliaanse jongeren. Over hen moet je informatie verzamelen, je moet opvangprogramma's bieden, scholingsprogramma's, werkgelegenheidsprogramma's, je moet straffen uitdelen die niet alleen gericht zijn op de straf zelf, maar ook als doel hebben om daders een op maat gesneden kans te bieden om terug te keren in de samenleving.'

MULTICULTURELE SPANNINGEN

'Het verhaal in de *Telegraaf* dat de terreur van groepen jongeren in Kralingen en Crooswijk door de politici zouden worden doodgezegen, is onjuist. We hebben bijvoorbeeld zelf de cijfers over straatroof in Rotterdam als eerste naar buiten gebracht. Daarin staat dat 99% van de daders een niet-Nederlandse achtergrond heeft. Het zijn Antilliaanse, Marokkaanse en Turkse jongeren (in die volgorde ook). Dat is ernstig en we hebben daarom een scala aan maatregelen genomen om dat aan te pakken. We hebben het aantal straatroofteam - *squads* die speciaal zijn ingesteld voor de aanpak van straatroof - nu uitgebreid. En we zijn vandaag ook weer een enorm bombardement aan SMS-jes gestart voor gestolen mobiele telefoons.

Het is heel moeilijk om de misdadencijfers naar beneden te krijgen. Steden zijn altijd dynamische gebieden waar van alles gebeurt en waar de bevolking ook continu verandert. We constateren dat het geweld is toegenomen en ook de leeftijd van de daders neemt af. Voor veel mensen is het nauwelijks voor te stellen wat jongens (en ook meisjes) van 12 jaar al voor criminaliteit plegen. Maar natuurlijk is het wel altijd een kleine groep. Je moet uitkijken dat je niet gaat generaliseren; je moet alles individueel aanpakken. Ik denk wel dat de overheid zich inmiddels bewust is geworden van het feit dat we niet geheimzinnig moeten doen over het probleem en alles naar buiten moeten brengen. De burger begrijpt het heel goed wanneer je iets niet kan, of nog niet kan. Maar de burger begrijpt het niet als je een bestaand probleem ontkent. Ik denk dat we nationaal en in de steden een stuk scherper zijn geworden en dat is hoogstnoodzakelijk.

Mensen moeten zich echter niet afvragen of we een multiculturele samenleving moeten worden. We zijn het al! Kijk naar de samenstelling van de bevolking van Rotterdam. 43% van de inwoners heeft een niet-Nederlandse achtergrond. Er wonen hier mensen uit 168 verschillende landen. Dat is een smeltkroes, dat hoort bij een stad. Het heeft hele positieve kanten, het geeft de stad meer dynamiek, het geeft meer diepte in discussies en meer uitdaging in het uitwisselen van culturele uitingen. Maar aan de andere kant brengt het ook culturele spanningen met zich mee. Die spanningen moeten we niet ontkennen. Dat hebben we vroeger wel gedaan door alles onder een

warme deken te plaatsen, maar dat is in deze tijd niet verstandig. Het lost niets op, het is een ontkenning van situaties en bovenal hebben de groepen waar het hier om gaat er geen baat bij als fricties worden ontkent. Die moet je op tafel leggen, daar moet je over spreken. Dan voorkom je juist dat er structurele spanningen gaan ontstaan die ontsprongen en tweedracht in de samenleving veroorzaken. Daar is mijn stijl ook op gericht. Ik ben burgemeester van *alle* Rotterdammers, ik moet bruggen bouwen. Dat is dus ook de reden waarom ik zo'n straatrooffrapportage, die vroeger in beslotenheid werd besproken, naar buiten heb gebracht. Dat is veel beter, dan weten we waar het om gaat en dan kan er ook gericht gewerkt worden om de situatie te verbeteren.'

BURGERWACHTEN GEEN BEZWAAR

'Ik ben het helemaal met Dijkstal eens als hij de verantwoordelijkheid voor veiligheid voor een belangrijk deel bij de burgers legt. Overal waar ik spreek over veiligheid zeg ik dat ook. Je moet zelf alles gedaan hebben wat je nodig vindt. Dat betekent investeren in alarminstallaties, opletten dat je secuur en zorgvuldig bent en uitkijken dat je bepaalde dingen die onverstandig zijn op een bepaald tijdstip, niet doet. Bedrijventerreinen moeten voor hun eigen voorzieningen zorgen en zorgen dat het terrein goed beveiligd is. Bedrijven moeten eigen personeel aanstellen en camera's plaatsen. De goede bedrijven doen dat ook allemaal, omdat ze weten dat de prioriteit van de politie nooit daar kan liggen. De taak van de politie ligt daar waar men niet van een bedrijf of van de burger kan verwachten dat hij zelf verantwoordelijkheid neemt.

De burger begrijpt het niet als je een bestaand probleem ontkent

'Eigen schuld, dikke bult' zeggen is misschien wat goedkoop, maar je ziet wel dat als mensen eenmaal een inbraak hebben gehad, ze daarna wel investeringen doen. Dan komt er een alarminstallatie en dan gaat men in de buurt aan preventie doen. Sociale controle houden is al de helft van het werk. Potentiële daders weten dan dat ze in de gaten gehouden worden en blijven daardoor weg.

Tegen burgerwachten heb ik onder bepaalde voor-

waarden geen bezwaren. Daar kun je ook geen bezwaren tegen hebben als mensen zich niet veilig voelen. Als de overheid op een bepaald moment niet voldoende politie of ander toezichthoudend personeel kan inzetten, dan kun je het de mensen niet kwalijk nemen als ze zelf hun eigendommen in de gaten gaan houden. Ik vind wel - en zo is onze ervaring in Rotterdam ook - dat je de kwaliteit en de doelstelling van mensen die een burgerwacht willen oprichten, goed moet doorspreken en kritisch tegen het licht moet houden. De regie blijft bij de politie. Je moet namelijk voorkomen dat mensen eigen richting gaan toepassen, daar moet je die mensen zelf tegen beschermen. Dat liep tot nu toe goed af. Maar ik denk dat wij als overheid het niet zo ver moeten laten komen en gewoon moeten leveren, zodat de mensen zien dat de politie zichtbaar op straat opereert.

Ik ben zelf een voorstander van een *zero tolerance* beleid, maar dat is een beetje een beladen begrip. Ik weet ook niet waarom wij altijd begrippen van andere landen moeten overnemen. De regels moeten gehandhaafd worden en iedereen moet zich aan de wet houden, want anders krijg je straf. Dat is de rechtsstaat en die moet scherp en helder zijn. Wij hebben in Nederland een handhavende overheid, die communiceert en uitlegt waarom hij iets doet. In het buitenland is dat misschien wat minder. Maar het moet niet zo zijn dat het optreden alleen bestaat uit communiceren. Wat dat betreft ben ik voor *zero tolerance* en ook jaloers op Amerika, waar het op straat gooien van een papiertje bijvoorbeeld wel wordt aangepakt. Dat moeten wij ook doen.

Van tijd tot tijd heb ik ontmoetingen met grote ondernemers in de stad. Pieter Korteweg, de voormalige topman van Robeco, zei mij laatst: "Er is maar één ding dat je moet doen en dat is zorgen dat die kauwgom op de straat wordt weggehaald". Dat is natuurlijk een symboolopmerking. Wat hij bedoelt is: "Zorg dat die stad er gewoon goed, schoon en veilig bij staat, want daar gaat het om". In Amerika kun je niet zomaar kauwgom op de stoep gooien, daar wordt het aangepakt. Maar hier wordt het toch een beetje gek gevonden om iemand daarvoor een enorme boete van bijvoorbeeld duizend gulden te geven. Wat mij betreft kan het! Daar moeten we absoluut meer opzitten. De burgers willen het en daar ben ik voor.'

RECHTSTREEKS GEKOZEN REGIOBESTUUR

'Wat ik vind van het voorstel van de VVD om de Onroerende Zaakbelasting (OZB) af te schaffen? Als trouw lid van de VVD respecteer ik dat punt in het verkiezingsprogramma, maar het zou niet mijn eigen keuze zijn geweest. De eigen belastingmogelijkheid is essentieel om goede coalitieafspraken te maken in het College van Burgemeester en Wethouders. Ik zou het dus niet erg vinden als het niet doorgaat.

Ik denk dat Nederland nog steeds wel redelijk gedecentraliseerd is. Nederland is een klein land en dat betekent dat de bestuurlijke drukte groot is. Dat heeft zijn charmes, want iedereen kent elkaar zo goed. Het kost mij geen enkele moeite om welke minister dan ook vandaag nog aan de telefoon te krijgen. Dat zal bij mijn collega's van de grote steden niet anders zijn. Dat brengt een vorm van informeel samenwerken met zich mee waardoor men soms snel tot resultaten kan komen. Als ik het internationaal vergelijk, bijvoorbeeld als ik spreek met collega's in Eurocities-verband of in het Comité van de Regio's in Brussel, dan denk ik dat velen van hen jaloers zijn op de positie van de grote steden wat betreft het takenpakket, de budgetten en de bevoegdheden die wij hebben. Het is echter nog niet genoeg en ik voorspel ook dat de decentralisatie doorgaat. Omdat het met een bevolking die zo geëmancipeerd en mondig is, in wezen alleen maar verstandig is om het bestuur zo dicht mogelijk bij de burgers te leggen.

We krijgen uiteindelijk ook een rechtstreeks gekozen regionaal bestuur, in ieder geval rond Rotterdam en Amsterdam. Dat soort voorstellen komen telkens terug. Niet omdat een aantal mensen dat zo nodig willen, maar omdat de inhoud van de problematiek het eigenlijk vanzelfsprekend maakt. Als je kijkt naar de kaart van Rotterdam, met de haven aan beide kanten van de rivier, dan zal men zeggen dat dat eigenlijk één stad hoort te zijn. Zeker bij *mainports* als Rotterdam en Amsterdam is dat logisch; het is allemaal zo verweven met elkaar. Maar in Nederland kunnen wij het kennelijk niet aan om dat soort grote steden te maken, dus maken we er regio's van. Dat moeten we minder ingewikkeld doen dan de vorige keer, toen we de stad wilden opdelen. Want daar heeft de kiezer zich duidelijk tegen uitgesproken.

Op zichzelf is het inderdaad wel zonde dat er zoveel

tijd en energie wordt gestoken in pogingen om tot een dergelijk regionaal bestuur te komen. Grote structuurdiscussies moet je zoveel mogelijk voorkomen. Je moet kijken naar de inhoudelijke thema's waar wij mee worstelen, zoals stedelijke vernieuwing, de economie, de haven, het milieu, grote infrastructurele kwesties, volkshuisvesting en ruimtelijke ordening. Dat zijn allemaal thema's die regionaal spelen. Daar hebben we ook al programma's en budgetten voor. Het lijkt mij echter onbestaanbaar dat een regionaal bestuur, dat nu in feite ook al bestaat, niet rechtstreeks door de bevolking gekozen wordt. Het gaat de bevolking namelijk aan. Het is onze taak om dit veel duidelijker naar de bevolking over te brengen en dat is ons nog niet gelukt. Ik ben er van overtuigd dat dit uiteindelijk een van de redenen is geweest waarom de kiezer in Rotterdam dat model heeft afgeschoten. Men heeft zich niet willen laten overtuigen van wat noodzakelijk was en nog steeds is. We moeten veel meer samenwerken op regionaal- en op Randstad-niveau. We hebben nu ook een gemeenschappelijke regeling getroffen met de vier provincies, de vier steden en de vier stadsregio's om ons internationaal als Randstad beter te presenteren.'

VOOR EEN GEKOZEN BURGEMEESTER

'Dan hebben we nog de positie van de burgemeester. Daar zijn we nu al zo lang mee bezig, dat zou eindelijk ook eens een keer veranderd kunnen worden. Ik heb hierin een hele duidelijke opstelling: het is het één of het ander. Of we kiezen voor de benoemde burgemeester, zoals we die nu hebben, met alle voor- en nadelen die daaraan vastzitten. Ofwel we kiezen voor een direct door de bevolking gekozen burgemeester. Ik kom zo langzamerhand uit op de laatste optie. Een gekozen burgemeester, die zijn eigen wethouders uitzoekt, tegenover een apart gekozen gemeenteraad. Budgettair is hij natuurlijk

altijd afhankelijk van de instemming van de gemeenteraad, maar deze kan hem niet naar huis sturen; dat kan alleen de kiezer na vier jaar. Naast de benoemde burgemeester lijkt mij dat het beste. Al die varianten waar we nu mee bezig zijn, zijn helemaal niks. Want de vlag dekt de lading niet. De burgers denken bij het burgemeestersreferendum dat ze iemand gaan kiezen die iets te vertellen heeft, maar ze kiezen alleen een persoon in een bepaalde positie. Degenen die uiteindelijk het programma maken zijn toch de fracties in de gemeenteraad. Een burgemeester gekozen door de gemeenteraad, daar ben ik ook absoluut op tegen. Je moet een eigen mandaat hebben van de bevolking. Dan maken we het helder met elkaar. Ik denk toch dat we naar de gekozen burgemeester toegroeien, maar het is het één of het ander, dat is mijn positie altijd geweest. Al die tussenvarianten zijn alleen maar voorbeelden van hoe het niet moet, daar raak ik steeds meer van overtuigd. Als men de benoemde burgemeester wil verlaten, moet men in de politiek dus de *guts* hebben – dat geldt ook voor de VVD – om die stap te maken.

Ik ben ook een zeer groot voorstander van de invoering van het dualistische systeem in het gemeentebestuur. Het College van Burgemeester en Wethouders wordt een soort stadsregering en de gemeenteraad wordt een soort stadsparlament. Daardoor krijg je een duidelijker onderscheid tussen het bestuur en de gemeenteraad. Dat is ook een noodzakelijke ontwikkeling; er is nu veel te veel verwevenheid. De gemeenteraad moet niet meer meebesturen, maar controleren op hoofdlijnen. Daardoor komt het bestuur dichter bij de burger te staan, want het profiel van het bestuur wordt scherper. Het vereist echter wel een enorme cultuuromslag; raadsleden moeten zich niet meer verliezen in allerlei detailkwesties.'

Dit interview is afgenomen door drs. M.G.K. Kreuger.

DE MOBILITEITSDISCUSSIE IS VOLLEDIG VASTGELOPEN

INTERVIEW MET GUIDO VAN WOERKOM

De ANWB heeft de afgelopen periode een felle strijd tegen het rekeningrijden geleverd. De confrontatie met de paarse minister van Verkeer en Waterstaat liep nogal hoog op. Uiteindelijk koos de Kamer de kant van de ANWB en was het rekeningrijden van de baan. Hoe kijkt de hoofd-directeur van de ANWB terug op de afgelopen periode en wat moet er gebeuren om aan de vraag naar mobiliteit te voldoen? Het interview is afgenomen op 5 februari, op het hoofdkantoor van de ANWB in Den Haag.

PAARSE WIJN

‘We zijn in Nederland goed in het kijken naar de negatieve kanten, maar ik denk dat Paars ook een hoop heeft bereikt. Er wordt de komende tien jaar 30 miljard euro geïnvesteerd in de infrastructuur en daar komt nog 4,5 miljard bij uit het akkoord over het rekeningrijden. Ten aanzien van de infrastructuur mag men dus niet ontvreden zijn.

Daarnaast heeft Paars nu ook officieel in het Nationaal Verkeer- en Vervoersplan (NVVP) vastgelegd dat mobiliteit mag. Dat klinkt misschien niet zo verrassend, maar vanaf de jaren '70 mocht mobiliteit niet. De overheid zei toen “we knippen het maar een beetje af, we stellen niet teveel capaciteit ter beschikking, dan neemt de vraag wel af”. In de gedachtevorming is in dit kabinet dus iets wezenlijks gebeurd.

Maar dat neemt allemaal niet weg dat Paars wat mij betreft wel toe is aan een *revival*. Waar we naartoe moeten is een nieuwe kleur paars, die niet tot stand komt uit traditionele compromissen die neerkomen op “we doen

zoveel water in de wijn dat het noch water, noch wijn is”, maar die gestoeld is op compromissen waarin iedereen zijn smaak nog herkent. Dat betekent dat de politiek het op een andere manier moet gaan doen dan nu. Er moet op een andere manier worden ingespeeld op de problemen en zorgen die in de samenleving leven. Burgers hebben grote zorgen over de infrastructuur, grote zorgen over de zorg, grote zorgen over veiligheid, grote zorgen over het onderwijs. Dat wordt dan allemaal in een soort “black box” gegoten, waarvan de burger zich uiteindelijk afvraagt: “is dat nog van mij”?

Paars is te veel met zichzelf bezig geweest, teveel op zoek geweest naar consensus. Politici zouden zich veel meer moeten opstellen als volksvertegenwoordigers, die met een mandaat van het volk zijn aangesteld om de problemen in de samenleving op te lossen en andere problemen te voorkomen. Ik zeg niet dat Paars III niet zou kunnen, maar dan moet er bij de kabinetsformatie wel wat gedaan worden. Bovendien moet je ook kijken naar de uitslag van de verkiezingen. Als D66 zodanig verliest dat ze terugvalt tot 6 of 8 zetels, dan kan die partij eigenlijk niet meer meespelen.’

NAAR LINKS OF NAAR RECHTS?

‘De VVD maakt een rationele afweging. De opbrengsten zitten aan de autokant en de kosten aan de openbaar vervoerskant. De belastingbetaler – onder andere de autorijder – betaalt het openbaar vervoer. Bij een massale verschuiving van de auto naar het openbaar vervoer zou daarom een groot schatkistprobleem ontstaan. Niettemin werd bij het akkoord over het rekeningrijden uitgegaan van 4,5 miljard, dat gelijkwaardig verdeeld zou worden

over openbaar vervoer en het wegennet. Daar heeft de VVD zich ook aan gecommitteerd. Dat die verdeling nu weer niet wordt ingevuld vind ik jammer, maar doet daar niets aan af. Je kunt niet zeggen dat de VVD te weinig aandacht heeft besteed aan het openbaar vervoer, hoewel er binnen die partij wel degelijk twijfels bestaan over investeren in openbaar vervoer, dat kun je niet ontkennen.

Wanneer we kijken naar de verschillen tussen de partijen dan moeten we constateren dat links traditioneel meer inzet op het openbaar vervoer en rechts traditioneel meer inzet op de auto. Eigenlijk zouden we dus weer Paars moeten hebben, want je hebt beide nodig. Het probleem is alleen dat de partijen elkaar nu zodanig in een houdgreep hebben dat er niets gebeurt. Aan het begin van de discussie over het rekeningrijden heeft de ANWB al aangegeven dat het fout zou gaan. Maar voor je het weet is die discussie weer 2,5 jaar verder, terwijl de rest stilvalt. Er komt geen openbaar vervoer bij, de privatisering van de Nederlandse Spoorwegen is slecht geregeld, het wegennet is niet uitgebreid, er gebeurt helemaal niets! De Paarse partijen zitten allemaal naar elkaar te kijken, waardoor de mobiliteitsdiscussie volledig is vastgelopen. Er is geen vooruitgang in het denken en geen vooruitgang in de besluitvorming. Dat moet slagvaardiger en zichtbaarder!

LUISTEREN NAAR MOBILISTEN

'We moeten kijken naar de behoeften van mobilisten. Dus niet alleen naar automobilisten, maar 'mobilisten'; mensen die zich willen verplaatsen. Vanuit de stelling dat mobiliteit mag moeten we ons afvragen hoe we dat dan vormgeven. Kan het ook? En welke voorwaarden stellen we daarbij?

Mobiliteit mag

Als we kijken naar het aantal auto's per hoofd van de bevolking dan zit Nederland ten opzichte van Europa in de middenmoot. Maar als we kijken naar het aantal auto's per vierkante meter dan scoort Nederland natuurlijk weer hoog. Je moet echter kijken naar de bevolking en die denkt de auto met onze korte afstanden niet altijd nodig te hebben. Ik heb er dan ook moeite mee om te zeggen dat er te veel auto's zijn. Mobiliteit heeft met werk

te maken. In de afgelopen periode zijn er meer dan een miljoen netto nieuwe banen bijgekomen. Als we een optimistische schatting maken en aannemen dat 25% daarvan met het openbaar vervoer of de fiets naar het werk gaat, dan betekent dat dus dat 75% van de mensen met een nieuwe baan met de auto gaat. Dat zijn dus 750.000 auto's erbij. Daar is onze weginfrastructuur totaal niet op berekend.

Zowel het openbaar vervoer als de fiets, als de auto leveren een bijdrage aan mobiliteit en zullen dat in de toekomst ook blijven doen. Waar we dus naar toe moeten is een integratie van systemen. Als we bijvoorbeeld kijken naar de treinlijn van Gouda naar Katwijk, die kruist de A4 ergens bij het groene hart. Dat is vanuit vervoers-technisch en ruimtelijke ordeningsoogpunt bekeken een ideaal punt om werkgelegenheid en een vervoersknooppunt te realiseren. Het lijkt erop dat het onbespreekbaar is om daar iets te gaan doen. Maar als men zich afvraagt waar het groene hart nu echt bijzonder is, dan is dat niet op die plek.

Verder moet de lightrail-verbinding er komen. In Noordrijn-Westfalen gaat men nu zo'n verbinding maken tussen de grote steden in het Ruhrgebied. Die lightrail gaat in de spits 35.000 passagiers vervoeren. Dan heb je het over iets substantieels. Het Ruhrgebied is vergelijkbaar met wat we in Nederland hebben, maar dáár wordt het wel aangepakt.

Ook als we kijken naar stations die voor veel geld worden opgeknapt, dan zou je denken dat daar grote parkeergarages onder worden gebouwd waar mensen hun auto kunnen parkeren om verder te reizen met de trein. Dat is niet het geval. Kijk naar Nice en Parijs. Daar heb je grote parkeergarages waar je van buiten in komt rijden en dan ga je te voet verder in het gebied waar je moet zijn. Dat is daar volstrekt geaccepteerd. Maar de aversie die wij in Nederland hebben tegen het bouwen van parkeergarages is enorm. Terwijl dat nu juist de oplossing is van het vraagstuk waarmee we worden geconfronteerd.

Eigenlijk is de combinatie tussen ruimtelijke ordening en infrastructuur vanaf medio jaren '60 niet goed geweest. Het zijn allemaal losstaande processen geweest, waardoor er ontwikkelingen zijn geweest in het land waarvan niemand ooit gedacht heeft dat het zou gebeuren. Kijk naar Ede-Veenendaal: dat is een groot bedrijven-

complex geworden. Niemand heeft dat ooit gepland. In Amsterdam had men het IJ-project, waarvan men zei: "hier gaat de werkgelegenheid komen". Uiteindelijk kwam die werkgelegenheid er juist aan de zuidkant. Die ontwikkelingen zijn geen gevolg geweest van beleid, maar uit economische krachten ontstaan. Nu is men dan eindelijk op de kar gesprongen en gaan we het proces een beetje in goede banen leiden.'

HET SPROOKJE VAN DE A10

'Volgens hoogleraar Immers zou de oplossing voor de fileproblematiek gezocht moeten worden in de opwaardering van provinciale wegen, zodat regionaal en interregionaal verkeer van elkaar gescheiden kan worden. Immers heeft een punt dat wij het provinciale wegennet verwaarloosd hebben in de totale wegeninfrastructuur. Het aantal provinciale wegen is kleiner geworden en ze wikkelen zo snel mogelijk af op het hoofdwegennet. Maar in de uitwerking van zijn voorstel zie ik wel een aantal moeilijkheden. Volgens Immers is de doorstroming ideaal wanneer iedereen 70 km/h rijdt. Bij de huidige provinciale wegen kan ik me dat voorstellen, maar als je dat koppelt aan zijn plan voor 2x twee banen met een middenberm dan hebben mensen al heel snel het gevoel dat ze meer dan 70 km/h kunnen rijden. Maar de gedachte dat men iets moet doen aan het provinciale wegennet, daar kan ik het helemaal mee eens zijn.

Kijk bijvoorbeeld eens naar wat ook wel het 'mirakel van de A10' wordt genoemd. Het afsluiten van rijbanen afgelopen zomer in verband met werkzaamheden leidde daar niet tot buitensporige opstoppingen. Dat is in onze opvatting het gevolg geweest van het feit dat de op- en afritten voor het stedelijk en provinciaal vervoer niet meer op het hoofdwegennet terecht kon. Waar natuurlijk niemand over praat is de puinhoop op het onderliggende wegennet; dat monitoren we niet zo goed, dus daar heeft niemand het over. Maar het sprookje van de A10 toont wel aan dat je opstoppingen krijgt wanneer de opritten te dicht op elkaar zitten. Dergelijke problemen kun je voorkomen door het provinciale wegennet een zelfstandige functie te geven en deze minder snel op het hoofdwegennet te laten aansluiten. Ook zou men voorzichtig moeten zijn met het

aanleggen van nieuwe op- en afritten aan het bestaande hoofdwegennet.'

NIET MEER MAAR ANDERS

'Het rekeningrijden, met een cordon van tolpoorten rond de grote steden, was een onrechtvaardig systeem omdat het mensen willekeurig belastte op tijdstippen en op wegen waarvoor zij niet of nauwelijks een alternatief hadden.' Mede door het verzet van de ANWB is het rekeningrijden nu van de baan. Het alternatief – de kilometerheffing – heeft in potentie een veel rechtvaardiger opzet.² Net als bij de energierekening, de telefoonrekening of de waterrekening betaalt men naar gebruik. Dat wordt straks ook zo bij mobiliteit, waarbij de kilometer de meeteenheid is in plaats van de kilowattuur of telefoontikken. Het verraderlijke van de naam 'kilometerheffing' is echter de gedachte dat het weer iets extra's is. Het zou eigenlijk 'kilometerprijs' moeten heten. Dan breng je het ook meteen in het economisch jargon. Maar voor die prijs moet dan wel iets staan; men moet weten wat men ervoor terugkrijgt.

Ik heb er moeite mee om te zeggen dat er teveel auto's zijn

Waar we naartoe moeten is een mobiliteitsmarkt, waarbij een rationele afweging gemaakt kan worden tussen wel-gebruik en niet-gebruik, welk gebruik en misschien op termijn ook wanneer-gebruik. Want ik sluit niet uit dat als het systeem eenmaal goed werkt, je dan ook kunt besluiten om een tijdselement in te bouwen. Bij telefoongebruik vinden we het immers ook normaal dat er piek- en daluren zijn. Maar daar zijn er wel alternatieven. Mobiliteit is essentieel voor het leven en de samenleving, dus de vraag is welke alternatieven je daar hebt. Die alternatieven moet je bouwen. Leg een lightrail-verbinding aan, verbeter de verbindingen op korte afstanden, optimaliseer de capaciteit van wegen. Dat zijn echter allemaal zaken die pas op de lagere termijn gerealiseerd kunnen worden en niet binnen de volgende kabinetsperiode.

Vervoerseconomen richten zich doorgaans op één doel: het reduceren van de files. De ANWB zegt: een kilometerheffing is de randvoorwaarde om tot een mobiliteitsmarkt te komen. Daarna kun je met elkaar gaan

stoeien over hoe je die markt zou kunnen sturen om problemen op te lossen. Maar wel in die volgorde: eerst een mobiliteitsmarkt. Het grote bezwaar tegen het meteen invoeren van de elementen tijd en plaats is namelijk dat men de prijs zal gaan opschroeven zonder dat daar een tegenprestatie tegenover staat. Daar zijn wij geen voorstander van. In Singapore is autorijden bijvoorbeeld zo ongelooflijk duur geworden dat alleen nog de 'happy few' daar kunnen rijden. Dan moet je als samenleving jezelf de vraag stellen: willen wij dat? Ik denk van niet.

Het is beter om de kwestie op een logischer wijze te benaderen dan die files even op te lossen door een hogere prijs te gaan vragen. De prijs op de mobiliteitsmarkt moet een tegenwaarde hebben in de vorm van verkeersveiligheid, doorstroming, uitzicht en snelheid. De kilometerheffing is niets meer dan het variabiliseren van vaste lasten. Wat we nu bij elkaar opbrengen – zo'n 13,5 miljard euro – is daarbij in principe het plafond. Daar is het kabinet ook mee akkoord. Niet meer, maar anders! We moeten in ieder geval voorkomen dat de prijs ongeclausuleerd verhoogd kan worden.

De gedeputeerden voor verkeer en vervoer in de provincies Limburg, Friesland, Groningen, Overijssel en Gelderland hebben geprotesteerd tegen de kilometerheffing met als argument dat het onrechtvaardig zou zijn als zij moeten betalen voor de problemen in de Randstad. Echter, ook dit is gebaseerd op de veronderstelling dat het doel van de kilometerheffing zou bestaan uit het bestrijden van files. Nogmaals: het doel is in de eerste plaats het creëren van een mobiliteitsmarkt waarbij iedereen een rationele afweging kan maken tussen vraag en aanbod. En dat geldt niet alleen in de Randstad, maar overal in Nederland.'

PROFITEREN VAN ICT

'Aan de kilometerheffing naar tijd en plaats kleeft alleen nog een privacy-probleem. Dat is voor ons een zwaar punt, want het moet niet zo zijn dat de overheid in staat is om mensen te volgen. Maar ik denk dat dit probleem met nieuwe technieken wel opgelost kan worden. Piepers idee van 'mobimiles', waarbij de informatie gebundeld wordt aangeleverd is een eerste aanzet voor een dergelijke oplossing die nu verder wordt uitgewerkt. Maar ik

denk zelf dat er ook legio andere technische mogelijkheden zijn om dit probleem op te lossen. Hier maak ik mij dus ook niet zo veel zorgen over.

Voor onze mobiliteitsproblemen zijn de ontwikkeling op het gebied van ICT uitermate interessant, zoals uit de discussies over rekeningrijden en kilometerheffing eens te meer blijkt. De overheid moet een open attitude hebben ten aanzien van dergelijke ontwikkelingen. Dit zijn namelijk ontwikkelingen die de welvaart van de samenleving verhogen. De overheid zou dit kunnen stimuleren door bijvoorbeeld *launching customer* te zijn en door ontwikkelingen in de beginfase over een dood punt heen te helpen. Ik zou er echter wel moeite mee hebben als de overheid daarbij ook zelf keuzes zou maken voor bepaalde systemen. Daarin is de markt absoluut weerbarstig en Nederland ook klein.

Kilometerheffing randvoorwaarde voor mobiliteitsmarkt

De kilometerheffing is een ICT-vraagstuk bij uitstek. De overheid moet daarbij duidelijk aangeven wat zij voor informatie wil binnenkrijgen en hoe betrouwbaar de aangiften moeten zijn. Vervolgens moet het aan de markt worden overgelaten hoe dat dan concreet moet worden georganiseerd. Als je bij voorbaat een hele systeemstructuur gaat ontwikkelen en vervolgens zegt "alleen zo mag het" dan zijn bedrijven niet geneigd na te denken of ze het op een andere manier slimmer kunnen doen. Bovendien kunnen ze dan ook niet profiteren van een eventuele Europese aanpak, waardoor grote bedrijven kunnen afhaken. Die maken natuurlijk ook een afweging in welk mandje ze hun eieren leggen en dan is Nederland toch niet zo'n heel grote afzetmarkt.'

MARKTPRIKKELS

'Het zijn momenteel chaotische tijden bij de NS. Sommigen zeggen dat dit komt door te veel marktwerking, anderen zeggen dat het komt door te weinig marktwerking, en een te halfslachtig beleid. Marktwerking heeft zeker in liberale kring een connotatie van meerdere concurrerende partijen, met als doel een zo laag mogelijke prijs te krijgen en daarmee de burger een zo groot mogelijke koopkracht te geven. Ik weet niet of dat strookt met

de publieke functie die de spoorwegen hebben.

Dit soort bedrijven met een nutsfunctie moeten zo efficiënt mogelijk werken als waren het bedrijven die aan de volledige tucht van de markt onderhevig zijn. In Japan wordt bijvoorbeeld heel veel tijd, geld en energie gestoken in preventief onderhoud, terwijl in Nederland alles op 'kapot-basis' gaat. Als het kapot is dan gaan we pas vervangen. Waar de lijnen in Japan geprivatiseerd zijn (en dat kan daar makkelijker dan in ons verknoopte systeem) worden punctualiteitscijfers gepubliceerd. Dat werkt in die samenleving buitengewoon prikkelend om die bedrijven aan te sporen om een hogere punctualiteit te krijgen. Een dergelijke marktimpuls zou je moeten inzetten om openbaar vervoersbedrijven te toetsen.

We zijn toe aan een discussie over de manier waarop je het marktdenken, zonder de kwalijke kanten daarvan, kunt overbrengen op het publieke domein. Die discussie is niet goed gevoerd bij de verzelfstandiging van de NS. Noordzij was zeer helder toen hij zei dat de NS geen bedrijf is dat naar de beurs wil gaan. We moeten dan duidelijk maken hoe we de kwaliteit van zo'n bedrijf kunnen toetsen en waar we ze op kunnen aanspreken. Die criteria moeten uitdagend zijn en aanzetten tot vernieuwing en serviceverbetering.

Politici moeten zich meer opstellen als volksvertegenwoordigers

Wat de ANWB heeft voorgesteld is de oprichting van een onafhankelijke toezichthouder; een goede scheidsrechter, die niet in het politieke domein staat, om conflicten op te lossen en toezicht te houden op de ontwikkeling van het bedrijf. Een dergelijke constructie kan men ook bedenken ten aanzien van de privatisering van Schiphol. Daar zou toezicht door alleen de NMA eventueel nog bespreekbaar zijn, maar het probleem met de NMA is dat het teveel in de concurrentiesfeer en de repressieve sfeer zit. Bij de NS gaat het echter ook om de verhouding tussen de verschillende maatschappijen (Verkeersleiding, NS-Reizigers, NS-Infrastructuur, et cetera).

Ik denk dat de privatisering van de NS niettemin goed is. Het moet niet zo zijn dat de hoogte van de treinkaartjes door de Tweede Kamer moet worden vastgesteld. Hetzelfde geldt ten aanzien van de start- en landingstarie-

ven van Schiphol. Daar moet je in privatiseren. Maar je moet wel evenwicht brengen. Waar winstmaximalisatie het doel is, weet je dat je conflicten krijgt als je in het publieke domein werkt. Wat je moet doen is zorgen dat de voordelen van prikkels in het private systeem ook in het publieke domein komen. En je moet als overheid je verwachtingen duidelijk maken.

Ook de gedachte van privatisering van wegen spreekt mij wel aan, maar dan moet je het ook weer aan iets koppelen. Bijvoorbeeld de wegen in beheer geven voor 25-30 jaar en dat koppelen aan een beschikbaarheid van minimaal 98%. In Engeland en Canada zien we dat wegen helemaal privaat worden aangelegd en gefinancierd. Daar zegt men dat de aanlegkosten substantieel lager zijn dan zoals we dat hier doen. Het is ook wel erg dubbelop, zoals we het hier doen. Plannen worden eerst ontworpen door Rijkswaterstaat, dat wordt dan door verschillende aannemers weer overgedaan en dan gaat men pas bouwen. Aan de andere kant: hoe complex wordt het met verschillende aanbieders? Er moet dan bijvoorbeeld wel een universeel betaalsysteem zijn.'

TOT SLOT

'Terecht stellen we hoge eisen aan onze leefomgeving. We moeten ons realiseren dat een nieuwe weg altijd een doorsnijding vormt van een land waar vroeger mensen woonden en werkten. Wat we dus moeten doen is het goed inpassen en het gebied daarmee een meerwaarde bieden. Als we kijken naar de verlengde A4 door midden-Delftland dan kan dat natuurlijk op een dijk dwars er doorheen. Daar is begrijpelijkerwijs veel weerstand tegen. Door het plan dat er nu ligt – half verdiept en een stuk tunnel – kan het gebied veel meer ontwikkeld worden. Recreatie en toerisme kan op een hoger niveau getild worden. Op die manier benutten we de krachten van verschillende ontwikkelingen. Dat bedoel ik met wijn waar iedereen zijn smaak in herkent.'

NOTEN

1. Het rekeningrijden hield in dat bij alle hoofdwegen rondom de grote steden elektronische tolpoorten zouden worden geplaatst.

2. Bij de kilometerheffing moet in iedere auto een chip worden ingebouwd die registreert hoeveel kilometers de auto aflegt en (op termijn) waar en wanneer de auto rijdt (met behulp van een sateliet-systeem). De automobilist betaalt dan een prijs per kilometer. Op termijn kan eventueel ook gedifferentieerd worden naar tijd en plaats (rijden in de

spits en in de Randstad wordt dan bijvoorbeeld duurder).

Dit interview is afgenomen door mr.drs S.E. van Tuyl van Serooskerken en drs. M.G.K. Kreuger. Sammy van Tuyl van Serooskerken is interim manager bij de Rijksoverheid en vervulde eerder verschillende functies bij de Europese Unie.

DE PERIFERIE IS ONS EERSTE BELANG

INTERVIEW MET WIM VAN EEKELN

Na 11 september is het buitenlands- en defensiebeleid relevanter dan ooit. Maar is er eigenlijk wel een eigen, kenmerkend buitenlands beleid van paars geweest? Hoe dienen wij ons op te stellen ten opzichte van de Europese Unie en de NAVO? Speelt Europa wel een rol van enige betekenis in de wereld en hoe zijn de transatlantische verhoudingen op dit moment? Op 13 maart ontvingen wij op het bureau van de Teldersstichting Wim Van Eekelen, Eerste Kamerlid, oud-staatssecretaris van Buitenlandse Zaken en oud-minister van Defensie, voor een gesprek over de toestand van de wereld.

ONGENOEGEN ONDERSCHAT

'De eerste periode paars was iets nieuws; het had een zeker élan. Het was ook een team. In de tweede periode paars ging men een beetje op de oude lijn door, maar toen was het veel minder een team, er was minder cohesie, het was minder duidelijk wat de lijn was. In de tweede periode paars is ook duidelijk gebleken op welke terreinen men onvoldoende gepresteerd heeft. Ik heb mij aan het begin van dit kabinet al afgevraagd waarom iedereen op een plek kwam te zitten waar hij het minste vanaf wist. Hoewel aan de andere kant een beetje afwisseling wel goed is, omdat het slijtageverschijnsel anders misschien nog eerder was begonnen.

Eigenlijk is het een paradox, want Nederland heeft het nog nooit zo goed gehad. De kiezer incasseert en kijkt naar de toekomst. Dat wil niet zeggen dat je niet mag zeggen dat paars veel heeft bereikt. Er is met name op economisch gebied goed gepresteerd. Het werkloos-

heidspercentage en de inflatie is nog nooit zo laag geweest (hoewel het laatste nu weer wat aantrekt), de rente is buitengewoon laag en er is een belastingverlaging geweest die de mensen dit jaar zullen merken. Toch is er die ontevredenheid. Is dat een luxeprobleem? In zekere zin misschien wel, maar de VVD heeft zich de afgelopen twee jaar ook onvoldoende kunnen profileren op wat men wilde (maar wat niet helemaal is gelukt). Met name op dat terrein ligt de kritiek van de kiezer.

Vooral nu moeten we heel duidelijk zeggen wat onze uitgangspunten zijn en wat ervan is bereikt. En we moeten iets zeggen over wat we gaan doen aan de punten die we niet hebben bereikt. Dat laatste is in alle consternatie het belangrijkste. Dan distantieer je je een beetje van paars zonder het weg te cijferen, terwijl je wel aangeeft wat de liberale lijn is. Het is natuurlijk altijd moeilijk om het kabinetsbeleid tot inzet te maken van de verkiezingen. Dat beleid is nooit echt naar de zin want het is altijd een compromis. Je moet dus proberen om duidelijk te maken welke oplossingen je zelf voorstaat. Er zijn nog steeds wezenlijke verschillen tussen de partijen, met name op het gebied van zorg (nominale of inkomensafhankelijke premie) en infrastructuur (meer wegen of niet).

Ik denk dat de VVD heeft overschat in hoeverre het ongenoegen over de dingen die niet bereikt zijn, met de resultaten op economisch gebied gecompenseerd konden worden. De Zalmnorm is de afgelopen jaren het belangrijkste geweest; dat zet duidelijk zoden aan de dijk. Maar ik denk dat nu vooral die andere punten in het verkiezingsprogramma aandacht moeten krijgen: veiligheid, zorg (wachtlijstenproblematiek), onderwijs, infrastruc-

tuur (de files). Nu lezen de kiezers geen verkiezingsprogramma's, zij beoordelen gewoon de actuele situatie en kijken of daar problemen zijn opgelost of niet. Wat dat betreft denk ik dat het heel logisch is dat mensen nu tot de conclusie komen dat een aantal belangrijke problemen – die ze nog belangrijker zijn gaan vinden – niet zijn opgelost.

De kiezer incasseert en kijkt naar de toekomst

Of de kritiek ook een gevolg is van de samenstelling van paars weet ik niet. De kans dat het bij een andere coalitiesamenstelling ook was misgegaan is reëel. Behalve wanneer de resultaten op de gebieden die nu zijn achtergebleven beter waren geweest; dan hadden ze geen probleem gehad. Zelf denk ik dat paars vooral op het terrein van de volksgezondheid heeft gefaald. De grootste fout is geweest dat Borst een tweede termijn heeft gekregen. Het is een heel sympathiek mens, maar zij heeft de klus toch echt niet geklaard.'

DIARREE VAN MOTIES

'De kritiek op het Torentjesoverleg vind ik echter onzin. Ik heb in drie kabinetten gezeten en ik ben er van overtuigd dat we het in geen van die kabinetten zo goed zouden hebben volgehouden als er niet een regeerakkoord en regelmatig overleg tussen de fractieleiders was geweest. Dat betekent helemaal niet dat het parlement daardoor monddood werd gemaakt. Over een heleboel onderwerpen zijn uitermate levendige debatten gevoerd. Alleen, de oppositie kreeg uiteindelijk maar weinig voeten aan de grond. En op zich is dat maar goed ook, want anders was er van onze wensen maar weinig terecht gekomen. Voorts is met name voor de partij die niet de grootste, is het Torentjesoverleg van de grootste betekenis. Anders ga je altijd door de pomp omdat er in de Kamer andere coalities worden gevormd. Dan moet je gaan breken en gewoonlijk betaalt de partij die breekt daarvoor de rekening. Ik wed met Balkenende dan ook om een goede fles dat als hij in het volgende kabinet meedoet, er een redelijk gedetailleerd regeerakkoord zal komen en niet één A4-tje, waar hij zelf de voorkeur aan zegt te geven. Behalve als hij de grootste partij zou zijn,

want dan heeft hij geen belang bij gedetailleerde afspraken.

Wat me wel hoog zit is het feit dat het parlement – en dan met name de Tweede Kamer – een potje heeft gemaakt van zijn eigen manier van functioneren, in die diarreë van moties en amendementen. Ik denk dat het land daar absoluut niets van begrijpt. Het is ook zo'n inteeltproces geworden in de Tweede Kamer, daar moet echt iets aan worden gedaan. Wiegel zou zeggen: "we moeten terug naar 100 leden", maar de klad is er vooral ingekomen toen al die medewerkers kwamen. Er worden honderden vragen gesteld. Over de Joint Strike Fighter waren het er 450 of zoiets. Dan moeten er weer extra ambtenaren worden aangetrokken om al die vragen te beantwoorden. Dat vond ik 25 jaar geleden al een slechte ontwikkeling, maar wat doe je eraan? Meer concentreren op de grote lijnen, lijkt me. Maar ja, iedereen wil zich profileren, iedereen moet kunnen zeggen in een debat: "ik heb daar net een vraag over gesteld". Ik lees de antwoorden op die vragen niet meer; het is gewoon niet te doen. Dat vind ik wel een heel wezenlijk punt ten aanzien van het functioneren van onze democratie. Ik vind dat nog veel erger dan het Torentjesoverleg of een gedetailleerd regeerakkoord.

De grootste fout is geweest dat Borst een tweede termijn heeft gekregen

Ik heb ook het gevoel dat er te veel mensen met te weinig maatschappelijke ervaring in de Kamer komen. Men komt te snel op een lijst. Dat betekent niet dat ik tegen jongeren op de lijst ben, maar je merkt hier wel een duidelijk verschil met de Eerste Kamer. In de Eerste Kamer neemt iedereen een stukje ervaring mee, mensen zijn ook inhoudelijk interessant. Hoewel de mensen in de Tweede Kamer zich rot werken en heel actief zijn, mis ik af en toe toch wel een beetje die inhoud. Ik stel me zelfs de vraag of er in onze fractie en in andere fracties nog wel iemand is die het overzicht heeft. Hans Dijkstal, omdat hij dat ook moet, maar verder..?

Natuurlijk is er ook kritiek op de Eerste Kamer. Er wordt wel eens geroepen dat de Eerste Kamer tot stemvee is verworden. In mijn eerste periode werden er echter acht wetsvoorstellen verworpen. In de tweede

periode was dat wat minder, maar nog steeds gebeurt het wel. De Eerste Kamer moet inderdaad wel iets afstandelijker zijn en meer beoordelen naar kwaliteit, maar ook als Eerste Kamerlid moet je uiteindelijk een totaalafweging maken. Voor mij is altijd het criterium of je de burger met het resultaat kunt opzadelen. Vooral na amendering door de Tweede Kamer. Als het je eigen coalitie betreft en de Tweede Kamer is zonder amendering akkoord gegaan, dan wordt het natuurlijk een stuk moeilijker. In de Eerste Kamer moet de toetsing immers wel een marginale zijn. Maar als een voorstel daarentegen echt wezenlijk door amendering is veranderd, dan vind ik wel dat we vrij moeten kunnen zijn in de eventuele verwerping daarvan. Formeel zijn wij niet gebonden aan het regeerakkoord, maar we zijn wel gebonden aan het partijprogramma. Het referendum stond inderdaad niet in het partijprogramma en ik was op zich ook bereid om daar tegen te stemmen. Dat moet kunnen. Op sommige kwesties kun je best wat meer vrijheid nemen, eventueel ook ten aanzien van je eigen fractie. Het leuke aan de Eerste Kamerfractie is echter dat hoewel mensen soms heel verschillende invalshoeken hebben, de fractie uiteindelijk toch bereid is om een gezamenlijk standpunt in te nemen. Soms is dat misschien met enige druk, maar meestal zegt toch iedereen: “okee, als je het zo in zijn totaliteit bekijkt dan kan het nog net”.

SNEL EN CONSISTENT ZIJN

“Wat ik versta onder een goed buitenlands beleid? Je kunt natuurlijk zeggen: “we baseren ons op het nationaal belang en als het mogelijk is om dat nationaal belang te definiëren dan heb je een goede kans dat iedereen zich daarin kan vinden.” Maar in de praktijk blijken er nogal wat verschillen te zijn. Buitenlands beleid is “one damn thing after another”, zoals een Amerikaanse minister het ooit heeft gezegd. Het gaat dus niet zozeer om je conceptuele houding, maar om hoe je moet reageren op alle dingen die alsmaar gebeuren. Het is dus het probleem van snel een standpunt formuleren dat ook nog consistent is. De meeste ministers baseren hun houding helaas te veel op het advies van twee of drie vertrouwelingen en maken veel te weinig gebruik van het ambtelijk apparaat.

Wat is nu eigenlijk specifiek paars in het buitenlands beleid? Dat is een goede vraag. Ik denk dat er een duidelijke

verschuiving is geweest op het gebied van ontwikkelingssamenwerking. Herfkens heeft er een draai aan gegeven die wij als VVD kunnen ondersteunen: meer effectiviteit, meer controle, en prioriteiten stellen: de nadruk op good governance en de rol van de vrouw. Dat spreekt mij allemaal veel meer aan dan wat Pronk deed: de nadruk op armoedebestrijding. Als je die andere zaken er niet bij hebt stelt armoedebestrijding immers weinig voor. Ook is er met Frank de Grave een duidelijke verschuiving geweest op defensiegebied. De Grave heeft duidelijk en op een ongekende manier de consensus achter het veiligheidsbeleid hersteld en opgebouwd. Zelfs GroenLinks keert zich niet meer monolithisch, uit een soort Pavlov-reactie tegen de defensiebegroting. Dat vind ik een enorme verworvenheid. Steun aan het optreden in veiligheidsoperaties is toch eigenlijk wel kamerbreed. Er zijn natuurlijk nog wel voorwaarden waarover je kunt twisten en zo, maar die steun is er.

Verder is Nederland voor uitbreiding; we zijn iets meer voor EU-uitbreiding dan voor NAVO-uitbreiding. Dat is op zich vreemd, want als je je voorwaarden hard stelt dan is dat eventueel verzoenbaar met elkaar. Mijn voorkeursscenario zou zijn dat de Europese Unie zo snel mogelijk uitbreidt met de Visegrad-landen (Tsjechië, Slowakije en Hongarije) en de Baltische landen (Estland, Letland en Litouwen). Roemenië en Bulgarije kwalificeren voorlopig niet, dat geven ze zelf ook toe. Aan de andere kant zie ik geen echte noodzaak om de Baltische landen snel bij de NAVO te halen. Poetin heeft zich er misschien al bij neergelegd, maar ik denk toch dat dit punt voor de gemiddelde Rus heel moeilijk is te aanvaarden. Bovendien kun je je ook afvragen of daardoor de steun voor Poetin niet zal afbrokkelen, te meer omdat Amerika ook elders knabbelt aan de Russische invloed. Dat zou eigenlijk de beste deal zijn, dat we de toetreding van Roemenië en Bulgarije tot de Europese Unie nog even voor ons uit schuiven, maar met de toetreding tot de NAVO laten merken dat ze er toch bij horen. Polen, Tsjechië en Hongarije waren ook nog niet helemaal klaar voor de toetreding tot de NAVO (en zijn nu nog niet klaar). Maar destijds zijn we nu eenmaal een proces begonnen van het *membership action plan* en dat moest uiteindelijk uitmonden in lidmaatschap; je kunt ze niet eeuwig aan de lijn houden.

Dan is het tot slot nog de vraag wat er gaat gebeuren met Slowakije. Als Mečiar daar wint zal de animo bij ons niet zo groot zijn. Wie weet krijgen we dan een soort *backlash* waardoor ook de Europese Unie uiteindelijk misschien toch met maar heel weinig landen gaat uitbreiden. Maar voor mij is de grens van de Europese Unie voor de komende vijftien tot twintig jaar wel duidelijk. Die loopt van de oostgrens van Finland, langs die van de Baltische landen en de Visegrad-landen tot en met die van Roemenië en Bulgarije. Malta zit er ook bij en eventueel Cyprus als we het conflict daarover met Turkije kunnen oplossen. Turkije zelf zit er dan waarschijnlijk nog niet bij. Paars heeft echter geen duidelijk Europa-politiek. Op zich kun je ze dat wel een beetje kwalijk nemen. Het enige waar Nederland zich tot nu toe op onderscheidde van de EU-politiek, was Israël, maar ik geloof dat ook dat nu wat aan het verminderen is.

Ook als je kijkt naar de verschillende nota's die het kabinet gemaakt heeft, dan was het altijd de VVD die geïnsisteerd heeft om bepaalde zaken niet op te nemen of af te zwakken. Patijn, Wiebenga en ik hebben met een gezamenlijke notitie geprobeerd om in ieder geval een bodem in de discussie over Europa te leggen. Maar ja, Dijkstal heeft helaas weinig affiniteit met Europa. En de ruzies tussen de premier en de minister van Buitenlandse Zaken waren natuurlijk ook niet bevorderlijk. Dat is nu gelukkig wat minder, heb ik het idee, maar misschien komt dat wel omdat Buitenlandse Zaken zich bij een ondergeschikte rol heeft neergelegd.

Het is natuurlijk een feit dat de minister-president in grote mate betrokken is op het gebied van Buitenlandse Zaken. Dat was eigenlijk altijd al wel zo. Premier Biesheuvel en de minister van Buitenlandse Zaken waren begin jaren zeventig ook erg nauw betrokken. Schmeltzer zou toch niet veel doen zonder dat met Biesheuvel af te stemmen. Maar dat moet je dan ook wel doen. Tegelijkertijd moet de premier zelf ook een beetje terughoudend zijn en niet de indruk wekken dat hij zijn wil doorzet.

Ik ben zelf voorstander van een minister van Europese Zaken die de helft van de tijd in Brussel is en de helft van de tijd in Nederland, om de continuïteit van de besluitvorming te bevorderen. Aan de andere kant moet het apparaat uiteindelijk natuurlijk toch door Buitenlandse Zaken worden aangestuurd. Ik zou het liefst de positie

van de staatssecretaris voor Europese Zaken wat willen verbeteren. Bijvoorbeeld doordat hij zich in het buitenland ook minister mag noemen.'

NIET MEER MAAR ANDERS

'Dat de defensiebegroting omhoog zou moeten omdat Europa achterloopt op Amerika vind ik onzinpraat. We moeten het geld alleen anders besteden. We hebben in Europa twee miljoen mensen onder de wapenen, alleen ze kunnen niks. Met andere woorden: laten we ons concentreren op datgene wat we kunnen en niet op datgene wat we niet kunnen. Weinig landen hebben gedaan wat Nederland en het Verenigd Koninkrijk wel gedaan hebben. Namelijk: nieuwe prioriteiten stellen. Wat dat betreft ben ik over het Nederlandse defensiebeleid in zijn algemeenheid wel tevreden.

In Europa twee miljoen mensen onder de wapenen, alleen ze kunnen niks

De Amerikanen zijn een beetje tweeslachtig. Aan de ene kant zeggen ze dat we in Europa te weinig doen, maar als we dan meer doen, zeggen ze: "Ho! Ho! Niet zo vlug!" Dat is allemaal binnenlandse politiek van Amerika. Zo lang ik in de NAVO-*assemblée* zit (6 jaar) heb ik gezegd: "Jullie zitten helemaal op de verkeerde toer. Jullie hebben het over *defense capabilities improvement* (DCI), maar dan kom je met 57 onderwerpen. Iedereen kan vervolgens zeggen dat ze de helft al doen, met als gevolg dat niemand zijn planning verandert." Gelukkig heeft Robertson in Londen een speech gehouden dat dit nu wordt beperkt tot drie of vier onderwerpen. Dan kun je zeggen: "daar gaan we meer mee doen". Maar zomaar in het algemeen roepen dat er meer geld voor defensie moet komen, nee. Dat doet De Grave ook niet, en dat vind ik goed.

In eerste instantie zouden we ons moeten concentreren op de Europese regio. Ik sluit niet uit dat we ons geleidelijk aan iets breder gaan oriënteren, maar laten we eerst maar eens definiëren wat we op dit moment kunnen: Macedonië en Kosovo of Bosnië. Dat kunnen we nu, want de bombardementsfase is daar voorbij. Daar vind ik de Europese Unie ook het meest op zijn plaats, omdat we daar economische instrumenten hebben die we kunnen

inzetten. De periferie is ons eerste belang. En daarnaast zijn er nog wel enige zaken die belangrijk zijn, zoals de proliferatie van massavernietigingswapens, maar daar zie ik geen Europees optreden; dat zou veel ruimer moeten.'

EIGEN EUROPEES BELEID

'De Europese Unie zou in staat moeten zijn om een eigen beleid te voeren en daarvoor hebben we een zekere militaire capaciteit nodig. Anders kunnen we onze geloofwaardigheid niet behouden. Als de Amerikanen niet bereid zijn om mee te doen, moeten we eventueel de mogelijkheid hebben om het zelf te doen. Niettemin moeten we zo veel mogelijk met Amerika samenwerken. De grote problemen in de wereld kun je alleen oplossen door het samen te doen. Daarom ben ik ook een beetje sceptisch over het oplossend vermogen van de wereld op dit moment.

Ten aanzien van Afghanistan hebben de Amerikanen een duidelijk unilaterale koers gevaren, maar dat doen ze nu ook ten aanzien van staal. Dat laatste vind ik nog het ergste. We zeggen dat we bepaalde gemeenschappelijke waarden hebben en ik dacht dat non-protectionisme daar één van was. De invoerheffingen op staal zijn daarom nog veel erger voor de transatlantische verhoudingen dan de vraag of wij F16's naar Afghanistan sturen of niet.

Op zich was die discussie rond Afghanistan natuurlijk erg raar, want hij was helemaal niet nodig. De Amerikanen wilden onze hulp eigenlijk niet eens hebben. En als we die toch hadden aangeboden dan hadden we niet geweten waar we die vliegtuigen moesten stationeren. Het was dus een non-discussie. Als je vanuit militair oogpunt kijkt was het in feite ook een hele kleine operatie. Kosovo was een grote bombardementsactie, maar het aantal vluchten in Afghanistan was beperkt tot ongeveer 50 per dag. Dat is helemaal geen grote operatie. Maar die operatie werd wel uitgevoerd met nieuwe middelen, die wij in Nederland overigens niet hadden. Dus wat hadden we daar dan moeten doen? Dit was weer echt zo'n typische discussie waarbij men het uitgangspunt overslaat en het debat concentreert op uitvoeringskwesties. Bovendien kun je je afvragen of het wel de taak van Nederland is om Afghanistan te bombarderen.

Het was natuurlijk wel erg ongelukkig dat de Amerikaanse ambassadeur zei: "jullie hebben die vliegtuigen

alleen aangeboden voor verkenning". Maar ja, op dat moment leek het ons het meest interessant. Bovendien hadden we een speciaal squadron dat daar goed modern voor was toegerust, dus ik vond dat nog niet zo gek.

Maar als het gaat om vredesmissies dan denk ik dat Nederland in het algemeen inderdaad wel erg gericht is op het beperken van risico's. Als de operatie niet riskant is heb je geen militairen nodig. Dus moet je afwegen of we die operatie zó belangrijk vinden dat we bereid zijn om een deel van dat risico te dragen. Natuurlijk, iedere commandant probeert het risico voor zijn mensen te verkleinen, maar de discussie gaat meestal alleen over het risico en niet over het belang van de operatie.

Als we het hebben over mogelijke toekomstige operaties dan moeten we waarschijnlijk denken aan Irak. Als de Amerikanen kunnen aantonen dat Saddam Hoessein capaciteit heeft op nucleair/chemisch gebied en geen inspecteurs toelaat, dan hebben ze wel een argument dat er een *preemptive strike* nodig is om die capaciteit weg te nemen. Daar zou Nederland wel aan mee kunnen doen. De Amerikanen hebben nu echter een enorm probleem met Israël. Hoe verhoudt de situatie daar – die steeds erger wordt – zich tot een eventuele actie tegen Irak?'

ANTI-AMERIKANISME

'In Europa is er soms wel een beetje een anti-Amerikaans gevoel. Er is wel gezegd dat Amerika op 11 september op zijn nummer is gezet voor zijn buitenlandse beleid, maar wat heeft Amerika eigenlijk fout gedaan? Clinton heeft zijn uiterste best gedaan om een oplossing te vinden voor het Israëlisch-Palestijnse conflict en het lag niet aan Amerika dat die niet geaccepteerd is. Waarom had Amerika zich daar meer mee moeten bemoeien als de partijen het zelf verdommen? Wat kun je de Amerikanen in concreto verwijten? Ik denk niet zo veel. In 1994 was ik bij de topconferentie van de NAVO in Brussel en toen dachten we allemaal dat Clinton zich zou terugtrekken uit het wereldtoneel en minder internationale verplichtingen zou aangaan. Maar vanaf 1994 hebben we juist het omgekeerde gezien. Amerika ging zich overal mee bemoeien: Palestina, Zuidelijk Afrika, Noord-Korea, tot Noord-Ierland aan toe. Maar ja, dan is het ook weer niet goed, want dan wordt Amerika inderdaad de politieagent van de wereld. Dat willen we voorkomen. Het kan alleen niet

helemaal, want de Amerikanen zijn op sommige gebieden nu eenmaal de enigen die een oplossing kunnen bereiken. Maar ik denk ook niet dat de aanslagen in Amerika gericht waren tegen de rol van Amerika als politieagent. Waarom is de aanslag gepleegd op het World Trade Center? Omdat het een aanval was op het Westerse systeem. De aanslag op het Pentagon was er ook een op de machtsfactor die daar achter staat. In wezen was het dus ook een aanval op ons.

Het terrorisme is geen militair probleem

Het terrorisme is een wereldwijd probleem. Het is alleen geen militair probleem. Het is een maatschappelijk probleem. Ik weet niet hoe de Amerikanen dit probleem nu verder gaan aanpakken, want de vraag is wat je eigenlijk onder terrorisme verstaat. In Europa hebben we daar een definitie voor, maar het is de vraag hoe je dat operationeel moet maken. Ik denk wat dat betreft niet dat Europa te veel naar binnen is gericht, want we hebben toch wel heel snel gereageerd op de aanslagen van 11 september. De derde pijler van de Europese Unie (Binnenlandse Zaken en Justitie) heeft door die gebeurtenis een enorme impuls gekregen. Dan heb ik het over de

aanpak van zwart geld, het Europees arrestatiebevel, opsporingsteams en Eurojust. Daar is jaren over gepraat en nu komt het. Ook het Schengen-systeem en Europol zijn beter toegerust voor dit soort dingen dan Amerika. Een van de vliegtuigkapers heeft onlangs in de Verenigde Staten een nieuw visum gekregen. Dat was een enorme rel. Zo zie je hoe slecht het systeem daar kennelijk werkt. Overigens heb ik me ook zeer verbaasd over het uitgelakte rapport dat de Verenigde Staten eventueel nucleaire wapens in willen zetten tegen landen die massavernietigingswapens inzetten of daarmee dreigen. Dat vind ik heel ongelukkig. Dat komt in Europa wel heel slecht over. Er is toch een grens tussen conventioneel en nucleair die we niet zouden moeten overschrijden, te meer daar er zoveel conventionele middelen ter beschikking staan die hetzelfde kunnen bereiken. Maar het kan natuurlijk zo zijn dat dit alleen uit afschrikkingsoogpunt wordt gezegd. De NAVO had het in 1992 immers nog over een middel of last resort. Daar was ik op zichzelf ook niet zo voor, maar goed, dat is toch het beleid geweest en ik denk dat het in Europa ook zo wordt gevoeld.

Dit interview is afgenomen door drs. P.G.C. Van Schie en drs. M.G.K. Kreuger.